

A határ mint konvergáló és divergáló tényező a nyelvben

The Border as a Converging and Diverging Factor in Language

21. Élőnyelvi Konferencia

21st Hungarian Sociolinguistics Conference

2021. november 4–5./ 4–5 November 2021

ABSZTRAKTKÖTET BOOK OF ABSTRACTS



II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont
Filológia Tanszék

A határ mint konvergáló és divergáló tényező a nyelvben

21. Élőnyelvi Konferencia

2021. november 4–5.

Absztraktkötet

Szerkesztette: Máté Réka, Sütő Krisztina

Beregszász, 2021

Ferenc Rakoczi II. Transcarpathian Hungarian
College of Higher Education
Antal Hodinka Linguistics Research Center
Department of Philology

The Border as a Converging and Diverging Factor in Language

21st Hungarian Sociolinguistics Conference

4–5 November 2021

Book of Abstracts

Editors: Réka Máté, Krisztina Sütő

Berehove, 2021

ETO: 81'271:061.3

H-40

A 21. Élőnyelvi Konferencia a Magyar Tudomány Ünnepe 2021 „Tudomány: iránytű az élkhető jövőhöz” programsorozat keretében kerül megrendezésre. / The 21st Hungarian Sociolinguistics Conference will be held within the framework of the Hungarian Science Festival 2021 “Science: a compass for a livable future” program series.



A szervezőbizottság elnökei / Chairs of the organising committee:

Csernicskó István és Márku Anita

A szervezőbizottság tagjai / Members of the organising committee:

Beregszászi Anikó, Hires-László Kornélia, Karmacsi Zoltán, Máté Réka,
Sütő Krisztina, Tóth-Orosz Enikő,
valamint a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Filológia Tanszékének
munkatársai és hallgatói.

Támogatóink / Sponsors



© Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont, Máté Réka, Sütő Krisztina/
Antal Hodinka Linguistics Research Center, Réka Máté, Krisztina Sütő, 2021

© A szerzők/Authors, 2021

Tartalom/Contents

Plenáris előadások/Plenary session

Bartha Csilla.....	10
Benő Attila.....	15
Jessner-Schmid, Ulrike	16
Kocsis Károly.....	18
Laakso, Johanna.....	19
Vargha Fruzsina Sára.....	20
Zabrodskaja, Anastassia.....	22

Szekcióelőadások/Sessions

Artzelus Muxika, Alexander	25
Barabás Blanka	27
Bárány Erzsébet.....	29
Bencsik Orsolya	30
Beregszászi Anikó.....	31
Biró Enikő.....	32
Borbás Gabriella Dóra.....	33
Borbély Anna.....	36
Dobsa Beáta.....	37
Dudics Lakatos Katalin	39
Fazakas Noémi.....	40
Flih, Zahia.....	42
Gazdag Vilmos	43
Greco, Matteo.....	45
Gréczi-Zsoldos Enikő	48
György Ladislav, Tuska Tünde	50

Heltai János Imre.....	51
Hires-László Kornélia.....	53
Huber Máté	54
Huszi Ilona.....	56
Jani-Demetriou Bernadett	57
Jánk István.....	59
Kacsur Annamária.....	61
Karmacsi Zoltán.....	63
Kész Barnabás.....	64
Kész Margit	66
Kész Réka.....	68
Kocsis Zsuzsanna, Krizsai Fruzsina, Szabó Gergely, Bodó Csanád, Vargha Fruzsina Sára.....	70
Kovács Alexandra Kitty.....	72
Lechner Ilona, Petrusinec András.....	73
Lois Márta.....	75
Mambetaliev, Askar	77
Máté Réka.....	78
Molnár D. István	80
Monteiro, Evandro	81
Nagy Noémi.....	83
Nagy-Kolozsvári Enikő, Győri János	84
Németh Miklós, Tóth Lúcia	86
Pál Helén.....	87
Pap Andrea	88
Parapatics Andrea.....	90
Presinszky Károly	92
Rosenberg Mátyás	93
Sándor Klára	95
Shylov, Volodymyr	96

Sinkovics Balázs.....	97
Sófalvi Krisztina.....	98
Sütő Krisztina	99
Szabó Gergely	101
Szabó T. Annamária Ulla.....	103
Szalai Andrea	104
Szamborovszkyné Nagy Ibolya	106
Thomázy Timea.....	109
Tódor Erika-Mária, Vančo Ildikó.....	110
Tondi, Franco.....	111
Tóth-Orosz Enikő.....	112
Tuska Tünde	114
Varga Éva Katalin, Márton Emese, Indig Balázs, Sárközi-Lindner Zsófia, Palkó Gábor.....	115
Vasiliev, Ana.....	117
Vígh-Szabó Melinda	119
Vörös Ferenc	120
Wenchao, Li.....	121

Műhelyek/Workshops

A Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat műhelye.....	123
Csernicskó István.....	124
Kolláth Anna	125
Lehocki-Samardžić Anna, Szoták Szilvia.....	127
Márku Anita, Sütő Krisztina.....	128
Molnár Csikós László	130
Sorbán Angella.....	131
Szoták Szilvia, Tamás Dóra Mária.....	132
Vukov Raffai Éva	134

A magyarnyelv-tanítás és az élőnyelv kapcsolata című műhely.....	135
Dančo Jakab Veronika.....	138
Karmacs Zoltán, Márku Anita.....	139
Márku Anita, Csurman-Puskás Anikó.....	140
Marthy Annamária.....	141
Nádor Orsolya.....	143
Schmidt Ildikó.....	146
Vecsernyés Ildikó, Kovács Magdolna	148
Vermeki Boglárka.....	150
Világkávézó a részvételi szociolingvisztika ígéretéről.....	152

Plenáris előadások

Plenary session



A fotót készítette/Photo by: Fülöp László

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola épülete

*The building of the Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of
Higher Education*

Határkérdések, összefonódások és kihívások a két-/többnyelvűség

21. századi megközelítéseiben:

Vizuális tanulók és jelelő közösségek a periférián

Bartha Csilla

ELTE BTK Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet
Eötvös Loránd Kutatási Hálózat, Nyelvtudományi Kutatóközpont
(Magyarország)

bartha.csilla@btk.elte.hu

Az Élőnyelvi Konferenciák három évtizede alkotó résztvevői annak a közös szakmai körforgásnak, amelyben a kutatók a régió történetileg, geopolitikailag, kulturálisan és ideológiailag sajátosan formált és változó téridő elrendezéseiben tesznek folyamatosan kísérletet elsősorban a szociolingvisztika, a két- és többnyelvűség, az oktatás eltérő nézőpontokat, módszereket és irányultságokat megjelenítő, mégis összefonódó területein (az „interakcionális”, „kognitív”, „szociokulturális”, „szemiotikai”, „többnyelvűségi”, „multimodális” vagy éppen a „kritikai”, „globalizációs”, „posztkoloniális”, „déli”, „citizen”, „poszthumán” stb. jelzőkkel összekapcsolt fordulatok és fogalmaik áramában) diszciplináris, politikai, ideológiai határok átlépésére vagy lebontására. Ezek közé a kísérletek közé tartozik a siketség társadalmi-társas konstrukcióinak és a jelelő közösségek multimodális többnyelvű gyakorlatainak (nyelvhasználatának) a szociolingvisztika és az ilyen irányultságú többnyelvűség-kutatás legitim vizsgálati kérdései közé emelése a kutatás, a kutató hagyományosan elismert szerepeit, valamint a tudásépítés irányait, módjait és kontextusait újragondoló reflexív, a siket/halló kutatói és tanulói (és egyéb) szerepek, a bevonás és bevonódás váltakozására épülő részvételi kutatásokkal.

E húsz éves folyamatnak a halló kutatókat a siket közösségbe bevonó jelentős állomása volt a 2009. évi CXXV. számú, a magyar jelnyelvről és annak használatáról rendelkező törvény szakmai előkészítésében való nyelvész szerepvállalás. Noha a törvény jogi kereteket adott, ez azonban csak elvi alapokat teremtett a jelnyelvi bilingvális oktatás kialakításához és a magyar jelnyelvnek kétnyelvű programok tantárgyaként és oktatási nyelveként történő bevezetéséhez. Az uralkodó auditív-verbális, normalizáló helyett a jelelést és a siket nézőpontokat érvényesítő korábbi munkáinak (Bartha 1999: 75–86; Bartha – Hattyár 2002; Bartha – Hattyár – Szabó 2006; Hattyár 2008), valamint a magyar jelnyelv tudományos és társadalmi láthatóságának megteremtésében játszott szerepének, nem utolsósorban pedig az MTA „tudományosként” legitimáló intézményi háttérének köszönhetően az akkori

Nyelvtudományi Intézet s benne a Többsnyelvűségi Kutatóközpont kapta azt a feladatot, hogy a jelnyelvi törvény implementálásához nélkülözhetetlen, a kormányzat és a siket érdekvédelem konszenzusa alapján – hivatalosan, egyszersmind szociolingvisztikai paradoxonként – „a magyar jelnyelv oktatási célú sztenderdizációjának megalapozásaként” nevesített átfogó nyelvészeti kutatásokat előkészítse, majd a – más országokban ehhez hasonló típusú, sok-sok évig tartó – munkálatokat (a magyar jelnyelv grammatikai leírása, korpuszpépítés, szociolingvisztikai, oktatási vizsgálatok, jelnyelvi szótár, a bimodális kétnyelvű oktatás módszertani elveinek kidolgozása) 2013 és 2015 között, két év alatt, a JelEsély projektum keretében megvalósítsa.

E kihívások közepette megkerülhetlenné válik a társadalmilag felelős nyelvészetben (Kontra 2019) a kezdetektől létező (pl. Hymes 1969; Labov 1982), ám folyamatosan újrafogalmazható (Wolfram 2013; Blommaert 2020), e konkrét szituációra érvényesítendő s a módszertani kereteken jóval túlmutató kérdés: Hogyan lehet egyensúlyt teremteni a közösségi igények szolgálata, a „megrendelő” és a „tudomány” belső igényei s külső elvárásai között?

Az előadás középpontjában két, egymást követő kutatás, a 2016-ban lezárult JelEsély (TÁMOP), valamint a 2016–2021 között megvalósult, az előbbi tematikai és módszertani határait sok szempontból kiterjesztő és a változatosságra, a tanuláshoz való hozzáférésre s ebben a nyelvi aspektusok mindenén átívelő szerepére összpontosító MTA NyelvEsély projektum (lásd Bartha – Hámori – Holecz 2018) áll. A célok, elméleti kihívások, az oktatásban alkalmazható fejlesztések bemutatása mellett néhány olyan eredményre és szempontra is ráirányítva a figyelmet, amelyek a 21. századi szociolingvisztikai elméletalkotás és kutatás kulcsfogalmait és perspektíváját a multimodális többsnyelvűség és szemiotikai repertoár jeleket is bevonó gyakorlatai (Adami 2017; Kusters et al. 2017; Adami – Swanwick 2019) által is szélesíthetik.

A jelnyelvi és siketkutatások – mint bármely kutatás - gyakorlata és eredményei nem csupán tükrözik, de különféle szerepeikben és produktumaikkal maguk is aktív alakítói a nézőpontok, gyakorlatok és politikák egymást erősítő, kizáró vagy éppen hitelesítő össze- és szétkapcsolódó mozgásának (vö. assamblage, Pietikäinen 2021; Kusters 2021; Kroskrity 2018). Ezek azok az összeállítások, amelyek a „jelnyelvészet” és „siketoktatás” elméleti és módszertani kereteit a 60-as évek óta, az amerikai jelnyelv első tudományos igényű leírása (Stokoe 1960) óta változó geopolitikai és kronotopikus kontextusokban formálják. A magyarországi siketoktatás helyzete s a létrehozott tanulástámogató eredmények árnyaltabb értelmezhetősége érdekében az előadásban a siketség, a siketek és a jelnyelvek nyelvészeti, jogi és oktatási megközelítéseiből kiemelődnek azok az elemek, szembenállások és olykor hiányzó vagy kizárólag a hangzó nyelvek felől keretezett nézőpontok (mint a szenzoros, elsajátítási és fejlődési, szociokulturális és kommunikatív változatosság, a bimodális kétnyelvűség, a vizuálisan orientált tanulás és multimodalitás; áttekintésükre lásd pl. Bartha – Holecz – Romanek

2016; a jelnyelvekre pl. Goldin-Meadow – Brentari 2017), amelyek a tudományos kutatások és a siketek oktatásához kapcsolódó irányvonalakat a legutóbbi időkg megszabták.

A bemutatandó, jellegükből adódóan multi-/transzdiszciplináris Esély-kutatások folyama is példa arra, hogy a résztvevői irányultságok (de Clerck 2010), ideológiák, a téridő kontextusok (Blommaert, Jan – De Fina 2017; Heugh et al. 2021), témák, fogalmak, módszerek sokfélesége és sokrétúsége, valamint a közöttük lévő feszültségek, határok és összefonódások mozgása (Pennycook 2016; Bagga-Gupta et al. 2021) miként értelmezi és rendezi át a szerepeket, a kutatási kérdéseket, az adatok mibenlétét (Karimzad 2021) és érvényességét, hogy mi számít eredménynek; magukat a kutatási folyamatokat (vö. Pietikäinen 2021; Khawaja – Kousholt 2021; Heller et al. 2018).

Az előadás e nyolc évnyi kutatási folyam tapasztalataival arra is rá kívánja irányítani a figyelmet, hogy a többnyelvűség mai, sok tekintetben differenciálatlan elismerésének, felértékelésének és népszerűsítésének tudományos diskurzusait illetően elengedhetetlen a folyamatos kritikai reflexió. A többnyelvűség ideológiai rezsim is egyben, így a társadalmi különbségtétel szemiotikai folyamatában (Gal – Irvine 2019) épp e homogenizáló felértékelés lehet az, ami – a többnyelvű kompetenciával, a többnyelvű személyekkel és a preferált/kevésbé preferált nyelvekkel kapcsolatban, a tudáshoz, az erőforrásokhoz, a státuszhoz való hozzáférésért és azok elosztásáért folytatott küzdelmekben – új hierarchiákat hozva létre, új egyenlőtlenségeket is teremt (Duchêne 2020).

Hivatkozások:

2009. évi CXXV. törvény a magyar jelnyelvről és a magyar jelnyelv használatáról

Adami, Elisabetta – Swanwick, Ruth 2019. Signs of understanding and turns-as-actions: a multimodal analysis of deaf-hearing interaction. *Visual Communication* Vol. 15(1):1–25.

Adami, Elisabetta 2017. Multimodality and superdiversity: Evidence for a research agenda. (Tilburg Papers in Culture Studies; No. 177). Tilburg: Tilburg University.

Bagga-Gupta, Sangeeta – Silvio, Alan – Carneiro, Ribeiro 2021. Nodal frontlines and multidiversity. *Contemporary multilingualism scholarship and beyond. International Journal of Multilingualism* 18.2: 320–335.

Bartha Csilla – Hámori Ágnes – Holecz Margit 2018. Kölcsönös bevonódás, korpuszalapúság, multidiszciplinaritás a JelEsély és NyelvEsély projektekben: Az oktatási nyelvi tervezés egy lehetséges szociolingvisztikai modellje. In: Balázs Géza – Lengyel Klára (szerk.): *Grammatika és oktatás – időszzerű kérdések. Struktúra, funkció, szemiotika, hálózat*. Budapest: ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszék – Inter (IKU) – Magyar Szemiotikai Társaság. 373–400.

Bartha Csilla – Holecz Margit – Romanek Péter Zsolt 2016. Bimodális kétnyelvűség, nyelvi-szociokulturális változatosság és hozzáférés: A JelEsély modell eredményei és távlatai. In: Bartha Csilla (szerk.): *A többnyelvűség dimenziói: Terek, kontextusok, kutatási távlatok*. Általános Nyelvészeti Tanulmányok XXVIII. Budapest: Akadémiai Kiadó. 337–370.

- Bartha Csilla – Hattyár Helga – Szabó Mária Helga 2006. A magyarországi siketek közössége és a magyarországi jelnyelv. In: Kiefer Ferenc (főszerk.): A magyar nyelv. Budapest: Akadémiai Kiadó. 852–906.
- Bartha Csilla – Hattyár Helga 2002. Szegregáció, diszkrimináció vagy társadalmi integráció? – A magyarországi siketek nyelvi jogai. In: Kontra Miklós – Hattyár Helga (szerk.): Magyarok és nyelvtörvények. Budapest: Teleki László Alapítvány. 73–123.
- Bartha Csilla 1999/2005. Nyelvi kisebbségek. In: A kétnyelvűség alapkérdései. Budapest: Tankönyvkiadó. 75–85.
- Blommaert, Jan 2020. Looking back: What was important. https://alternative-democracy-research.org/2020/04/20/what-was-important/?fbclid=IwARofaduFgKNA47eBXGAbY-Dcz_1HtI3NxGNACKLJ4a6yULuY3aXPjYqo3BA8
- Blommaert, Jan – De Fina, Ana 2017. Chronotopic identities: On the timespace organization of who we are. In: De Fina, Ana – Wegner, J. (szerk.): Diversity and Super-Diversity. Washington: Georgetown University Press. 1–14.
- de Clerck, Goedele A. 2010. Deaf epistemologies as a critique and alternative to the practice of science: An anthropological perspective. *American Annals of the Deaf* 154.5: 435–446.
- Duchêne, Alexandre 2020. Multilingualism: An insufficient answer to sociolinguistic inequalities. *International Journal of the Sociology of Language* 263: 91–97.
- Gal, Susan – Irvine, Judith T. 2019. Signs of Difference. Language and Ideology in Social Life. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goldin-Meadow, Susan – Brentari, Diane 2017. Gesture, sign, and language: The coming of age of sign language and gesture studies. *Brain and Behavioral Sciences* 40. E46. doi:10.1017/S0140525X15001247
- Hattyár Helga 2008. A magyarországi siketek nyelvelsajátításának és nyelvhasználatának szociolingvisztikai vizsgálata. Doktori disszertáció. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar.
- Heller, Monica – Pietikäinen, Sari – Pujolar, Joan 2018. Critical sociolinguistic research methods. London: Routledge.
- Heugh, Kathleen – Stroud, Christopher – Taylor-Leech, Kerry – De Costa, Peter I. szerk. 2021. A Sociolinguistics of the South. New York & London: Routledge.
- Hymes, Dell 1969. Introduction: The Use of Anthropology: Critical, Political, Personal . In: Hymes, Dell (szerk.): Reinventing Anthropology. New York: Pantheon. 3–82.
- Karimzad, Farzad 2021. Multilingualism, Chronotopes, and Resolutions: Toward an Analysis of the Total Sociolinguistic Fact, *Applied Linguistics* 2021;, amaa053, <https://doi.org/10.1093/applin/amaa053>
- Khawaja, Iram – Kousholt, Dorte 2021. Editorial: Transmethodology – Creating spaces for transgressive and transformative inquiry. *Outlines - Critical Practice Studies* 22.1: 1–21.
- Kontra Miklós 2019. Felelős nyelvészet. Budapest: Gondolat.
- Kroskrity, Paul V. 2018. On recognizing persistence in the Indigenous language ideologies of multilingualism in two Native American Communities. *Language & Communication* 62.B: 133–144.

- Kusters, Annelies – Spotti, Max – Swanwick, Ruth 2017. Beyond languages, beyond modalities: transforming the study of semiotic repertoires. *International Journal of Multilingualism*, 14.3: 219–232.
- Kusters, Annelies 2021. Introduction: the semiotic repertoire: assemblages and evaluation of resources, *International Journal of Multilingualism*. 18.2:183–189.
- Labov, William 1982. Objectivity and Commitment in Linguistic Science: The Case of the Black English Trial in Ann Arbor. *Language in Society* 44:165–201.
- Pennycook, Alastair. 2016. Mobile times, mobile terms: The trans-super-poly-metro movement. In: Coupland Nikolas (szerk.): *Sociolinguistics: Theoretical debates*. Cambridge: Cambridge University Press. 201–16.
- Pietikäinen, Sari 2021. Powered by assemblage: language for multiplicity. *International Journal of the Sociology of Language* 267-268: 235–240.
- Wolfram, Walt. 2013. Language awareness in community perspective: Obligations and opportunity. In: Bayley, Robert – Cameron, Richard – Lucas, Ceil (szerk.): *Handbook of Sociolinguistics*. Oxford: Oxford University Press. 754–72.

**Magyar nyelvváltozatok a Kárpát-medencében.
A nyelvi határtalanítás eredményei és további feladatai**

Benő Attila

Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Termini Egyesület
(Románia)

attilabe@yahoo.com

A tervezett előadásban elemzem a rendszerváltást követő szemléletváltást a nyelvváltozatok, regiszterek kutatásában. Bemutatom a szóhatártalanítás folyamatát, a külső régiók nyelvváltozatainak kutatását, különös tekintettel a Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat húszéves tevékenységére, a hálózati szerveződés és a kárpát-medencei szintű intézményi kapcsolatrendszer előnyeiről. Többek között utalok a Termini magyar-magyar szótár munkálataira és hasznosíthatóságára, a külső régiók nyelvi problémáinak adatbázisára, az összehangolt korpusznyelvészeti munkálatokra, valamint a közös kutatási eredményekre a nyelvi tervezés, a földrajzi nevek határtalanítása, a terminológiai vizsgálatok, a nyelvi jogok elemzése és az oktatáskutatás területén. Ebben az összefüggésben a legfontosabb publikációs eredményeket is jelzem a témakörök szerinti megközelítésben. Az áttekintésben ismertetem a nyelvi irodák publikációs tevékenységét, kiadványsorozatait és az általuk szervezett nemzetközi jellegű konferenciák témáit. A folyamatban levő munkálatok és az eddigi eredmények számbavétele mellett utalok a további kutatási feladatokra, kevésbé vizsgált jelenségek, konkrét témák megnevezésével.

Borders in Multilingualism Research

Jessner-Schmid, Ulrike

University of Innsbruck, University of Pannonia
(Austria, Hungary)

Ulrike.Jessner@uibk.ac.at

Understanding multilingualism has always been a scientific challenge because of the complexity and dynamics of the phenomenon. The term multilingualism has been used with increased frequency over the last few years and a critical analysis of these publications reveals that this term is used to cover a range of meanings, some of which appear to be contradictory. Many still use the term multilingualism to refer to any system with more than one language. As bilingualism is the most commonly studied form of multilingualism, the two terms are also used synonymously. In contrast, an increasing number of researchers argue that bilingualism should be seen as a subtype of multilingualism. Within the same group, third language acquisition (TLA) is not discussed as extended second language acquisition (SLA), but rather as a different language learning process in various respects (cf Jessner, 2008a). As pointed out by Kemp (2009), the variety of terms and their origins derive from (1) the complex nature of use of various languages in a multilingual context and (2) the researchers' backgrounds, ideologies, and purposes. So whereas from a psycholinguistic perspective bi- and multilingualism, SLA, and TLA are the most common terms in use, scholars with other theoretical backgrounds have recently introduced different terms to describe the use of multiple languages such as polylingualism (Jorgensen et al., 2011), metro-lingualism (Otsuji and Pennycook, 2010), or heteroglossia (Bakhtin), to name but a few. In European Union language policy, mainly in educational-oriented research, the term plurilingualism has been established to denote individual multilingualism in contrast to multilingualism on a social level. From an international perspective, multilingualism is the term most prominently used. With the increase in interest in the field of multilingualism, several problematic issues, in particular with regard to terminology, have arisen. For instance, whereas in traditional SLA research the terms L1 and L2 are clearly defined, research on life span development in multilingual individuals shows that the chronological order in which languages were learnt is not necessarily the most useful factor in defining the L1, in the sense of 'dominant language,' of a multilingual person. An L1 might become an L2 or L3 at a later phase in a multilingual person's life due to a change of linguistic needs.

Complexity and dynamic systems theory (CDST) has been increasingly appreciated in different scientific branches and the study of multilingualism appears to lend itself to be discussed from such a theoretical perspective (see Herdina & Jessner 2002). In this talk I will address the divergence of bi- and multilingualism alongside with second and third language acquisition and I will argue that we need to cross the border, that is move beyond the study of two languages in order to make further progress in multilingualism research. Metacognition in multilinguals works at a higher level concerning language use and language development. Whereas bilingual reasoning may be considered complex, multilingual reasoning is hypercomplex.

Nyelv- és államhatár viszonya a Kárpát-medencében az elmúlt évszázad során

Kocsis Károly

MTA, CSFK Földrajztudományi Intézet Miskolci Egyetem
(Magyarország)

kocsis.karoly@csfk.org

Az előadás elsőként az etnikai földrajz által is használt nyelvhatár, illetve a politikai földrajz fogalomtárában is fellelhető államhatár definícióját, elméleti kereteit taglalja. Ezt követően a nyelvi érintkezési zónák, nyelvhatárok változásának rövid áttekintésre kerül sor a 11-20. század közötti időszakra vonatkozóan. A történeti visszatekintésben sor kerül a 19. századi etnikai alapú területi autonómiakövetelések és a korabeli nyelvhatárok egymáshoz való viszonyának elemzésére is.

Az előadás törzsét a Trianontól napjainkig terjedő időszak vizsgálata képezi, amikor az addig alapvetően természeti-gazdasági- társadalmi-politikai egységként értelmezhető hazánk, a Kárpát-medence területén immár tartósan létező államhatárok jelennek meg. A korábban egységes államhatalmi tér felosztása 5-6, majd 8 (szövetségi és/vagy nemzet) állam között azonnal hatást gyakorolt az új államhatárok környezetének etnikai-nyelvi összetételére. A többnyire kényszerszermigrációk, nemzetállami telepítések, kolonizációk, erőszakos asszimilációs törekvések, statisztikai manipulációk eredményeként a nyelvhatárok, nyelvi kontaktzónák jelentős mértékben közeledtek az új államhatárok vonalához, illetve több esetben azokhoz hozzá is simultak (pl. osztrák-magyar, magyar-horvát határ mentén, illetve a szerb-magyar és román-magyar határ egyes szakaszain). Az általános megállapítás igaznak bizonyult az 1938-1945 között létezett, ideiglenes államhatárok vonatkozásában is. A nyelvi struktúra (így a nyelvhatárok) és a migráció közötti szoros kapcsolat a vidéki térségekben alapvetően a 20. század derekáig, az urbanizált terekben, városokban attól kezdve vált különösen feltűnővé. Az államhatárok és nyelvhatárok egymáshoz történő közelítése (szélsőséges esetben egymásnak való megfeleltetése) a nemzetállamok közvetlen, vagy közvetett beavatkozása révén az ún. Köztes-Európa területén a 20. század folyamán tipikus jelenségnek volt tekinthető.

Nyelvi határok Európában és a finnugor világban

Laakso, Johanna

Bécsi Egyetem

(Ausztria)

johanna.laakso@univie.ac.at

A határ mint geopolitikai jelenség a 1980-as évek óta megint tárgya egy dinamikusan fejlődő kutatási területnek (határkutatás, border studies), nemcsak a politikai földrajzban hanem a társadalom- és nyelvtudományban is. A nyelvi határ fogalmában összefonódnak nyelvészeti, nyelvpolitikai és jogi, ideológiai és nyelvhasználati tényezők a nyelvről szóló laikus-nyelvészeti (folk-linguistic) elképzelésekkel. Mindezekre jellemző, hogy a határ divergáló hatását jól ismerik, sőt, fájdalmasan érzik, miközben a határokon történő valódi konvergenciajelenségek nem részesülnek hasonló figyelemben: a valódi politikai határokból képzelt nyelvi határok lesznek. Az előadásomban a nyelvi határok paradox voltát néhány finnugor példával szeretném illusztrálni, áttérve a “finnugor világ” fogalmára is, amely szintén paradox módon egyfajta valódi és elképzelt határt képez a nagyon különböző szociolingvisztikai helyzetekben levő finnugor nyelvek körül.

Vélt határok és valós törésvonalak a nyelvjárási kontinuumban

Vargha Fruzsina Sára

Eötvös Loránd Kutatási Hálózat, Nyelvtudományi Kutatóközpont
(Magyarország)

fruzsa@gmail.com

Nyelvjárásterületek elhatárolása a kezdetektől kiemelt célja a nyelvföldrajzi kutatásoknak (Chambers–Trudgill 1998: 89–103, Kretzschmar 2018). A klasszikus vizsgálatokban néhány, a kutató által kiválasztott jelenség alapján, a különböző változatokat elhatároló izoglosszák megrajzolásával, lehetőség szerint izoglosszanyalábok mentén igyekeztek határokat kijelölni. A vizsgálatba vont jelenségek válogatása („mazsolázás”) és a térbeliség értékelése során óhatatlanul érvényesül a kutató prekonceptiója, így ez az eljárás erősen szubjektívnek tekinthető. A klasszikus módszer kritikájaként is jelentkeztek a nagyfokú objektivitásra törekvő dialektometriai kutatások, amelyek nagy mennyiségű adat alapján, előzetes válogatás nélkül, matematikai eljárások alkalmazásával, kvantitatív módszertannal teszik lehetővé a nyelvjárások összevetését és csoportosítását (Nerbonne et al. 1996, Heeringa 2004, Goeble 2010). Megfelelő mennyiségű informatizált adat birtokában a számítógépes dialektológia módszereivel az ilyen elemzések automatizálhatók, így hatékonyan elvégezhetők. A nyelvjárásterületek elhatárolása is automatizáltan, klaszteranalízissel történik, az adatokban rejlő összes információ figyelembe vételével.

Az előadásban a következő kérdések mentén járjuk körbe a nyelvjárások elhatárolásának témakörét: Lehet-e törésvonalakat megtalálni szomszédos kutatópontok összevetésével? Hol található nyelvjárási törésvonalakat nyelvtaszaink alapján? Valóban beszélhetünk-e nyelvjáráshatárról ott, ahol a klaszteranalízis alapján két terület elhatárolódik egymástól? Mennyire fedí az automatikus csoportosítás eredménye a magyar nyelvjárási régiók tízes felosztását? Kirajzolódhatnak-e nyelvjárási törésvonalak a trianoni határok mentén?

A nyelvjárásterületek elhatárolásának szubjektív és objektív módszereit összevetve definiálom a nyelvjárási törésvonal fogalmát. Ugyanakkor magyar nyelvtaszak vizsgálatán keresztül szemléltetem, hogy a nyelvjárásterületeket határozottan elkülönítő törésvonal ritka jelenség, ezzel szemben a kontinuum-jelleg a meghatározó. Bemutatom, nyelvészeti relevancia szempontjából hogyan tehetünk különbséget egyaránt objektív, ám a nyelvjárásterületeket különböző eredménnyel elhatároló kvantitatív eljárások között. Megállapítom, milyen nyelvi jelenségek vizsgálatával ragadható meg a nyelvjárások karaktere, a területi elhatárolás ugyanis ezen alapulhat.

Érvelésemben arra is kitérek, hogy az államhatárok néhány évtizedes távlatban érdemi hatással lehetnek-e a nyelvjárások karakterére.

Irodalom:

- Chambers, Jack – Peter Trudgill 1998. *Dialectology*. 2nd edition. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goebel, Hans 2010. Dialectometry and quantitative mapping. In: Alfred Lameli, Roland Kehrein, Stefan Rabanus (eds.). *Language and Space*. Vol. 2: *Language Mapping*. Berlin: De Gruyter Mouton. 433–457.
- Heeringa, Wilbert 2004. *Measuring Dialect Pronunciation Differences using Levenshtein Distance*. Groningen Dissertations in Linguistics. Groningen: University of Groningen.
- Kretzschmar, William A., Jr. 2018. Linguistic Atlases. In: Charles Boberg, John Nerbonne, Dominic Watt. (eds.). *The Handbook of Dialectology* (eds.). Oxford: Wiley Blackwell. 57–72.
- Nerbonne, John, Wilbert Heeringa, Eric van den Hout, Peter van de Kooij, Simone Otten, Willem van de Vis. 1996. Phonetic distance between Dutch dialects. In: Gert Durieux, Walter Daelemans, Steven Gillis (eds.). *CLIN VI: Papers from the Sixth CLIN Meeting*. Antwerp: Centre for Dutch Language and Speech (UIA). 185–202.

Towards an Understanding of the Multimodal Heteroglossia of Signs: Should we Speak of Convergence or Divergence Between Estonian and Russian?

Zabrodskaia, Anastassia

Tallinn University Baltic Film, Media and Arts School
(Estonia)

anastassia.zabrodskaia@gmail.com

The purpose of this presentation is to discuss written convergence or divergence in Estonian-Russian language contacts in the linguistic landscapes of current Estonia. Using the term “linguistic landscape”, I subscribe to the definition given by Landry and Bourhis (1997:25). A linguistic landscape is a complex combination of meanings, messages, purposes and contexts of words and images displayed and exposed in public spaces. The multimodality of signs represents observable manifestations of the ways in which linguistic landscape actors with different linguistic and cultural backgrounds and diverse (multiple) identities use language(s) in everyday practices. Linguistic landscape actors are creators and owners of signs, readers/users of those signs and official authorities who constantly negotiate different policies on information arrangement on public signs.

There are 1.3 million people in Estonia, with the biggest groups being Estonians (69%) and Russian-speakers (29%). Almost half of the Russian-speaking population live in Tallinn and a third in Ida-Viru County, in the predominantly Russian-speaking north-east. The Estonian Russian-speaking community is quite diverse in respect to their beliefs and language attitudes towards such characteristics as aesthetics, usefulness and the prestige of Russian. The linguistic environment is an important factor here (see Zabrodskaia 2014).

In my presentation, I will analyse examples from a corpus of photos of multilingual signs, consisting of advertisements in local Russian-language (online) newspapers and in streets, labels in market places, banks and shops (bank/shop windows), shop, restaurant and street signs, and other advertising material I have collected since 1998 (and digitally recorded since 2006). My database is divided into three sub-corpora, according to three linguistic environments: Tallinn, the bilingual capital, the predominantly Russian-speaking Ida-Viru County (Kohtla-Järve, Jõhvi, Sillamäe and Narva), and the predominantly Estonian-speaking southern Estonia (Tartu, Viljandi and Pärnu).

When collecting my data, I noted down the location of each sign that I photographed and paid special attention to the functions of the visual display of Estonian-Russian new creation in public space. Using the data from my corpus, I will show how Estonian (the only official language) and Russian are combined on multilingual signs. Analysing data on the micro-level, I will treat every sign as a unit of analysis and I will touch upon distinctive features of particular images, paying attention to the orthography and graphic representation of Estonian and Russian, and their linguistic forms on multilingual signs. Sometimes these are combinations of the two languages or of the Latin and Cyrillic alphabets, or even compromise forms, new creations, playful spellings or mixed structures.

Russian-Estonian language contact in public space sheds light on both the variation and spread/conventionalisation of innovation, pointing out how Estonian and Russian constructions converge between the two systems, in which a unitary concept is created that incorporates both language features. In fact, this process may be better described as divergence, since the new combination does not fully resemble either language, but is rather a hybrid or amalgam of the two (Jarvis and Pavlenko 2008:164). Here, divergence means something else: according to Hinskens, Auer and Kerswill (2005:1-2), it “amounts to linguistic diversification, growing diffuseness and heterogenisation”.

This is an ethnographically informed research project because, as a member of the local community, I have a deeper understanding of how such signs are perceived: I am able to go far beyond the simple visual analysis of the text.

References:

- Bullock, B. E. & Toribio, A. J. 2009. Trying to hit a moving target: On the sociophonetics of code-switching. In L. Isurin, D. Winford & K. de Bot (eds.). *Multidisciplinary Approaches to Code Switching*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 189–206.
- Hinskens, P., Auer, P. & Kerswill, P. 2005. The study of dialect convergence and divergence: conceptual and methodological considerations. In P. Auer, F. Hinskens & P. Kerswill (eds.). *Dialect Change. Convergence and Divergence in European Languages*. Cambridge: Cambridge University Press, 1–48.
- Jarvis, S. & Pavlenko, A. 2008. *Crosslinguistic Influence in Language and Cognition*. New York and London: Routledge.
- Landry, R. & Bourhis, R.Y. 1997. Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality: An empirical study. *Journal of Language and Social Psychology* 16, 23–49.
- Zabrodskaia, A. 2014. Tallinn: monolingual from above and multilingual from below. *International Journal of the Sociology of Language* 228, 105–130. DOI: 10.1515/ijsl-2014-0007.

Szekcióelőadások

Sessions



A fotót készítette/Photo by: Bak Attila

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola belső udvara
*The patio of the Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of
Higher Education*

The Influence of the Political Border Between the French and the Spanish States in a Basque Spoken Valley Called Garazi

Artzelus Muxika, Alexander

Universidad del País Vasco/Euskal Herriko Unibertsitatea
(Spain)

alex_aitza@hotmail.com

Nation-states have led to the predominance of a single national language to the detriment of regional languages. As Anderson (1991 in Choksi, 2013: 4 says: “Language planning has been instrumental in transforming plurilingual territories into “nations”, which, in policy, cohere around a single linguistic code (or set of codes)”. In addition to that, “on the international level, political borders transgressing old dialect continua have turned into new dialect borders” (Auer & Hinskens, 1996: 4).

The Basque Country is separated by the border between France and Spain. Basque language does not have any official status on the French state and French is the only national and official language. Nevertheless, Basque is official also with Spanish in most of the Spanish Basque Country. Because of this, both national languages are having strong influence on the Basque spoken on each side of the political border.

Standard Basque was created in 1968 but it has not been equally accepted on both sides of the region: on the French side, they have continued using their written literature tradition called “Navarro-Labourdin” which was elaborated during the 19th and 20th centuries. The acceptance of Standard Basque has been bigger in the Spanish state, but this variety is being influenced by the central (and western) dialects, because of their good sociolinguistic situation and the economic predominance of the regions where these dialects are spoken.

Garazi is a Basque speaking valley which is mostly located on the French state, except for a town called Luzaide, which is on the Spanish state. Up to now, the same dialect has been spoken all over this valley. However, nowadays, the political border is being a factor of divergence. These are our hypothesis:

1. There are no linguistic differences between the Basque spoken by the old people of both sides of the border.
2. The Basque spoken by the young on the French side of the valley is being influenced by French and the “Navarro-Labourdin” variety. This does not happen in Luzaide.

3. The Basque spoken by the young people in Luzaide is being influenced by the Standard variety which is close to the central (and western) dialects, but not the Basque in the French state.

Results have confirmed our hypothesis, and we also have discovered the emergence of a new regiolect on the French side of the Basque Country.

References:

- Choksi, N. (2013). Scripting the border: script practices and territorial imagination among Santali speakers in eastern India. *International Journal of the Sociology of Language* 227, 47-64.
- Auer, P. & Hinskens, F. (1996). The Convergence and Divergence of Dialects in Europe. New and not so new developments in an old area. *Sociolinguistica* 10, 1-30.

Nyelv és nemzet ideológiai összefonódásai egy fesztivál kontextusában

Barabás Blanka

Eötvös Loránd Tudományegyetem
(Magyarország)

barabasblanka1@gmail.com

Heller szerint a nyelv az „ideológiailag meghatározott erőforrások és gyakorlatok együttese” (2007: 2), így módon pedig egy alapvetően társas jelenséggént tekinthetünk rá, mert a nyelvi erőforrásokat nem csupán az egyéni vélekedések és attitűdök mentén, hanem diszkurzívan határozzuk meg, és mert a nyelvi gyakorlataink maguk is interszubjektívek. A nyelvi különbségtétel ideológiai aspektusai alatt azon elképzelések értendők, amelyek révén a résztvevők és megfigyelők keretezni tudják a nyelvi változatosságot érintő értelmezéseiket, ezáltal pedig a társas létezés különböző szintjeire tudják kivetíteni azokat (Irvine – Gal 2000: 35). Az így létrejövő nyelvi ideológiák tehát „közvetítő szerepet töltenek be a diszkurzívan megértett társadalmi struktúrák és az ugyancsak diszkurzívan megtapasztalt nyelvhasználat jelenségei között” (Bodó 2016: 13), miközben áthatják őket az adott területet meghatározó politikai és társas gyakorlatok.

Számos vizsgálat összpontosít a magyarországi és határon túli magyarok nyelvi attitűdjeinek felmérésére, jelen kutatásban viszont arra teszek majd kísérletet, hogy feltárjam a nyelv és a nemzet között diszkurzívan létrejövő ideológiai kapcsolatokat. Mindeközben várhatóan a magyar, magyarországi/anyaországi (magyar), erdélyi magyar, székely és az ehhez hasonló, a nyelvi gyakorlatokban megkonstruálódó kategóriákhoz kapcsolódó értéktársításokra is fény derül, bár sokkal inkább ezen kategóriák létrejöttének és fenntartásának módjai válnak relevánssá.

A vizsgálat tágabb kontextusát egy olyan közeg adja, ami eleve azért jött létre, hogy lehetőséget teremtsen a magyar–magyar találkozásokra, mindezt egyszerre formális és informális keretek között. A Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktábor (közismertebb nevén: Tusványos) egy Erdélyben megszervezett rendezvény, a fesztiválon napközben társadalmi és politikai kérdéseket érintő témakörökben tartanak előadásokat magyarországi és Romániában élő magyar szakemberek és közszereplők, esténként pedig kulturális programokon vehetnek részt a fesztivál látogatói. Így egy egészében sem Magyarországhoz, sem Erdélyhez nem kapcsolódó, a bhabhai értelemben vett harmadik térként megkonstruálódó környezet lesz a kutatás terepe. Előadásomban olyan lehetséges ideológiai kapcsolódási pontjait mutatom be a nyelvnek

és nemzetnek, nemzeti identitásnak, amelyek volt fesztiválozók részvételével szervezett csoportos beszélgetések során körvonalazódtak.

Irodalom:

- Bodó Csanád 2016. Nyelvi ideológiák és különbségek. Kolozsvár: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet.
- Heller, Monica 2007. Bilingualism as Ideology and Practice. In Heller, Monica (ed.): Bilingualism: A Social Approach. Palgrave Advances in Linguistics. Palgrave Macmillan, London, 1–22.
- Irvine, Judith T. – Gal, Susan 2000. Language ideology and linguistic differentiation. In Kroskrity, Paul V. (ed.): Regimes of language: Ideologies, politics, and identities. Santa Fe: School of American Research Press, 35–84.

A kárpátaljai ukrán nyelvű szépirodalom nyelvi sajátosságai, különös tekintettel a magyar jövevényszavak használatára

Bárány Erzsébet

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék – Nyíregyházi

Egyetem

(Ukrajna – Magyarország)

barany.erszebet@kmf.org.ua

A múlt század 90-es éveitől kezdve a kárpátaljai ukrán írók egy része felhagyott az ukrán irodalmi nyelv használatával. Újjászületett a népnyelven való írás hagyománya. Az írók gyakran saját községük nyelvjárási sajátosságait vonják be műveik nyelvezetébe. A magyar jövevényszavak sajátos stilisztikai céllal épülnek be műveik nyelvezetébe. A posztmodern költészetében számos olyan magyar eredetű szó található, amely a kárpátaljai ukrán nyelvjárásokban nem elterjedt (vö. pl. аняорцяр < m. anyaország, кóруш < m. kórus, лепедів < m. lepedő, N. lepedőŹ, пóроот < m. paraszt, шáргань < m. sárhányó). Ez a szerzők egyéni nyelvezetét tükrözi, amely feltehetően a kétnyelvűség produktumaként ötvöződött irodalmi műveikbe. A vizsgált művek nyelvezete gyakran egyedi jellegű, mivel a szerzők Kárpátalja különböző régióiban élnek és részben eltérő nyelvjárásokat beszélnek. Ennek következtében a jövevényszavak, ezen belül a hungarizmusok használati köre, és gyakorisága is eltérő.

**„mert mi mindannyian befejezetlenek vagyunk”
Kisebbségi magyar írók nyelvi határtapasztalatairól**

Bencsik Orsolya

SZTE BTK Kulturális Örökség és Humán Információtudományi Tanszék
(Magyarország)

bencsikorsolya85@gmail.com

Előadásomban a nyelv identitásképző és -erősítő aspektusára fókuszálva elemzem a veszprémi Ex Symposion folyóirat vajdasági és exvajdasági szerzőinek (Tolnai Ottónak, Végel Lászlónak, Bozsik Péternek és Balázs Attilának) a reprezentatív szövegeit. Azért tartottam fontosnak szövegkorpuszomat egy olyan irodalmi műhely anyagából kiválasztani, mely több szállal kötődik a jugoszláviai Új Symposion folyóirathoz és a délszláv háborúk kitöréséhez, Jugoszlávia széthullásához, mert a „rendkívüli idők”, a történelmi-politikai helyzet és a kulturális hatások (a tradícióhoz való tartozás vagy nem tartozás, kanonizáció) mind az identitáskonfliktusok létrejöttét eredményezik, amit az emigráns, a kétlaki vagy az otthonmaradt (de belső emigrációba vonult) kisebbségi szerző nyelve is erősen tükröz. A nyelvi, műfaji, interkulturális, intermediális határátlépések és szókincsbeli sajátosságok (pl. csak a vajdasági magyar szókincsben meglevő elemek tudatos használata, illetve annak eldöntése, hogy az irodalmi szöveg magyarázat nélkül vagy magyarázattal emeli-e be ezeket a szavakat) vizsgálata során a kulturális hibriditás problémájával foglalkozom, és azt próbálom feltérképezni, hogy egyrészt hogyan lelik meg otthonosságukat (a vajdasági magyar?) nyelvben a hontalan kisebbségi írók, költők, másrészt miképpen „fordíthatóak le” a magyarországi olvasók számára ezek a veszteség-, illetve válságnarratívák.

Tananyag-tervezés és tananyag-tartalom az anyanyelvi nevelésben határon kívül és belül

Beregszászi Anikó

II. Rákóczi Ferenc Kárpátalja Magyar Főiskola, Filológia Tanszék
(Ukrajna)

[beregsszaszi.aniko@kmf.org.ua](mailto:beregszaszi.aniko@kmf.org.ua)

Az előadás azt a kérdést járja körül, hogy a kárpátaljai magyar iskolák anyanyelvi nevelésének tananyagtartalma esetében milyen lehetőségek állnak a helyi közösség oktatástervező szakemberei előtt, illetve az egyes lehetőségek milyen előnyöket és hátrányokat hordoznak. Megoldás-e a közösség számára a magyarországi tantervek, tankönyvek, oktatási segédletek átvétele, azoknak a kárpátaljai magyar oktatásban való engedélyeztetése? Összhangba hozható-e a magyarországi és az ukrainai standardok elvárásrendszere? Milyen problémák merülnek fel a helyi fejlesztésű anyanyelvi nevelési tananyagtartalmak kapcsán?

Az előadás ezekre a kérdésekre keresi a választ.

Kisvállalkozások digitális nyelvi tájképe – kétnyelvűség, többnyelvűség az online piacon

Biró Enikő

Sapientia EMTE

(Románia)

biroenko@gmail.com

Jelen kutatás az online nyelvhasználat egy újabb fejezetére összpontosít egy kétnyelvű, magyar többségű régióban Sepsiszentgyörgyön, Romániában. A nyelvítájkép-vizsgálatok legújabb területén belül a helyi kisvállalkozások digitális nyelvi tájképét elemzi. A kutatás két alapvető kérdés köré szerveződik. Hogyan alakítják ezek a kisvállalkozások digitális nyelvi tájképüket, hogy piacképes pozíciójukat megerősítsék? Hogyan használják ki a két- és többnyelvűségben rejlő kreatív nyelvi potenciált? A kutatás célja, hogy 15 helyi, magyar tulajdonú kisvállalkozás digitális nyelvi tájképét az online etnográfia módszerével jellemezze.

A digitális nyelvi tájkép elemzése során az egyes elemeket társadalmi és kulturális kontextusban kell elhelyezni; a nyelvi tájképet alkotó nyelv(ek), a társadalom, az identitás és a gazdaság összetett kölcsönhatásával kell számolni. Az eredmények azt sugallják, hogy annak ellenére, hogy a minél szélesebb körű piaci célszegmens elérése érdekében a helyi kisvállalkozások a román nyelv használatára törekednek, többségében magyar nyelvi tájkép elemekkel találkozunk, és számottevő az angol nyelv globalizációs hatása is. A publikus térben a nyelvi tájkép alakulását a felülről lefele ható nyelvpolitikai döntések is irányítják. Az online közösségi médiában kevésbé érvényesülnek a hivatalos hatalmi erőviszonyok, és a kisvállalkozások online nyelvi tájképe megmutathatja egy adott közösség alulról felfelé építkező, nyelvi ideológiák és helyi piaci érdekek mentén kialakított nyelvi törvényszerűségeit.

Az arcvédelem és a verbális agresszió

Borbás Gabriella Dóra

ELTE BTK Alkalmazott Nyelvészeti és Fonetikai Tanszék;
Interkulturális nyelvészet doktori program
(Magyarország)

borbas.gabriella.dora@btk.elte.hu

A verbális bántalmazások esetében a mikro- és a makrokörnyezet hajlamos a bántalmazó attitűdjének átvételére, miszerint a dekódolással, és így a dekódolóval van a probléma. Vagyis nem az agresszorral, aki bántalmazza áldozatát. A problémakör tehát kettős: egyrészt maga a bántalmazás, másrészt a bántalmazás letagadása. Mindkét leleplezésre szükség van a változáshoz. Nyelvészként elsősorban az érdekel, nyelvészeti megközelítéssel hogyan lehet segíteni a bántalmazottakat.

2010 óta zajlanak a nyelvi agresszióval kapcsolatos kutatásaim. A kutatások döntően a két mélyinterjú korpuszomon alapulnak. Az első egy 2410 órányi mélyinterjú korpusz. Ebben a korpuszban a bántalmazó kapcsolat típusa szerint az alábbiakra vonatkozó példák szerepelnek: párkapcsolati agresszió, szülő általi, testvér általi, baráti, egyházi (vagy ehhez hasonló spirituális közösség általi), egyéb rokon általi, pedagógus/egyetemi oktató általi, munkahelyi (főnök vagy munkatárs által), ismerős általi, gyermek általi. Az esettanulmányok több mint fele nem kétszereplős mélyinterjú, hanem bevonódó-megfigyelő kutatás több szereplővel. A második korpuszom egy 755 órányi mélyinterjú korpusz, mely keresztény vallási közösségek agresszív kommunikációja témában készült interjúkat tartalmaz. A mélyinterjú korpuszokon túl korpuszaim részét képezik: 256 hatoldalas esetleírás 128 egyetemi hallgatótól (2016–2019), összesen 1536 oldal (az első korpusz esetében), valamint több tucat ímé, nyilatkozatok, FB-hozzászólások, blogok keresztény közösségekben zajlott szóbeli bántalmazásról szóló általam elemzett nyelvi anyagai (a 2. korpusz esetében).

Korpuszaim mélyinterjúiban nemcsak a nyelvi bántalmazás példái szerepelnek, hanem az azokra adott metapragmatikai reflexiók, érzelmek megfogalmazásai, továbbá az interjúalanyok arról alkotott tapasztalata és véleménye, hogy miért bántalmazhat a bántalmazó. A verbális agresszió szalonképessége, társadalmi támogatottsága megnevezésű kutatásomban magyarázatkísérletet vázoltam fel arról, mik lehetnek azok a tényezők, amelyek miatt és amelyekkel a társadalom, a szociális környezet nem segíti sem a verbális agresszió gyakoriságának, sem szándékosságának, sem az agresszornak a leleplezését. Az általam magyarázatkísérletként megfogalmazott 28 összetevő összeállítása során ezeket a korpuszaimban szereplő direkt véleményeket,

tapasztalatokat is figyelembe vettem a nyelvi anyagon végzett saját elemzéseimen túl. Tervezett előadásom ezen kutatásom eredményeinek továbbgondolásán alapulna.

Goffman 1959-ös homlokzatfogalma Brown-Levinson (1978) udvariasságelmélete óta az udvariassággal, udvariatlansággal foglalkozó modellek központi elemévé vált. Felhasználása alapvető a verbális agresszió megközelítésében, a verbális agresszió rombolásai és rombolási típusai nem mutathatók be a homlokzat fogalma nélkül, ugyanakkor előadásomban célom nem a homlokzatvédelem leírása lenne. Az arculathoz kapcsolódó sokféle stratégia közül csak a verbális agresszióhoz kapcsolhatókat érinteném, amelyekkel ugyanakkor az is megvilágítható, hogy a homlokzatvédelem fogalma a klasszikus értelmezésében nem használható kielégítően a verbális agresszió jelensége és annak társadalmi támogatottsága bemutatásában, mivel nem a homlokzat védelme köré szerveződnek az interakciók, hiszen:

1. A bántalmazó nem óvja áldozata homlokzatát.
2. A bántalmazónak nem feltétlen célja, hogy udvariasnak tűnjön, nem feltétlen udvarias homlokzatot épít fel önmegjelenítésében.
3. Dominánsnak tűnni fontos homlokzatépítő attitűd a maszkulin társadalmakban. Az irányítás gyakran elvárt férfitulajdonság.
4. A nyelvi agresszió szem- és fültanúi rendszeresen alkalmazzák a félrenézést, amikor önmaguk és az elkövető homlokzatát óvják az áldozat homlokzata helyett.
5. Gyakran az udvarias kommunikáció elvárása az a típusú félrenézés, amikor az áldozat nem óvja saját homlokzatát, amikor éppen verbális agresszió áldozata; vagyis saját bántalmazásához csendben asszisztál (udvariasan bólogat).
6. Gyakran az áldozat a mikrokörnyezet megítélésétől félve nem óvja homlokzatát, mivel tapasztalható, hogy udvariatlannak, sőt agresszornak bélyegzik azt, aki kiáll magáért. Az elkövető számonkérése támadásnak minősülhet.
7. Az agresszor olyan szituációt is teremthet, amelyben az áldozatoknak védeniük kell vagy védeni szeretnék az elkövető arculatát.
8. Gyakran egy torz udvariasságfelfogás, egy álságos udvariasság erőltetésére van szükség, és az erre való szocializációra (továbbá a kommunikáció során szerzett fájdalom elviselésére való kondicionálásra), hiszen ha valaki nemet mond egy agresszív embernek, akkor valójában nem ő udvariatlan, hanem a győzködő agresszív, a mikrokörnyezet megítélése mégis más lehet.

Vagyis lehetséges, hogy az arcvédelemmel a verbális agresszió területén leginkább az áldozatok foglalkoznak (az agresszor és a mikrokörnyezet nem). Az udvariasság és az együttműködő kommunikáció, valamint az udvariatlanság és a nyelvi agresszió terminusok részben fedik egymást, azonban az együttműködő (vagyis nem uraló, agressziót nem tartalmazó) kommunikációt is szokás udvariatlannak ítélni, illetve az udvariatlanság jelenségek köre jóval szűkebb terület. Továbbá lehetséges udvarias kifejezésekkel is nyelvi agressziót elkövetni, így pusztán az udvariassági kifejezések

kutatása nem szűri ki, mely kifejezések mögött áll agresszió. Fölöttébb udvarias kifejezésekkel is lehetséges például inkompetensnek beállítani valakit, vagy rávenni egy olyan tevékenység elvégzésére, ami nem az ő feladata, vagy lehetséges, hogy udvariasan kér ugyan az elkövető, de hazug indokok alapján, ezért nem korrekt módon. Mindez összefügg azzal, hogy tagadható a nyelvi agresszió szándékossága.

Előadásom átvitt értelemben abszolút a határokkal foglalkozna a nyelvhasználatban, még ha azok nem is földrajzi határok.

Szociolingvisztikai differenciáció és határ: vizsgálatok a magyarországi románok csoportjában

Borbély Anna

Nyelvtudományi Kutatóközpont ELKH
(Magyarország)

borbely.anna@nytud.hu

A szociolingvisztikai differenciáció értelmében „A kulturális viszonyok minden esetben asszociálódnak a beszélőtípusokkal, azok tipikus tulajdonságaival, tevékenységével, cselekedeteivel, és értéket adnak a beszélés adott módjának: regiszter lesz. Az ilyen modellek metaszemiotikai vagy nyelvi ideológiai jelenségek” (Gal 2018: 106). A mai magyarországi román nemzetiségi csoport demográfiai, kulturális, nyelvi, nyelvhasználati jellemzőinek jelenlegi arculata az 1920-ban megrajzolt határhoz köthető. Bár a csoport (saját templommal rendelkező) települései szorosan a magyar–román határ mentén helyezkednek el, lakói kulturálisan, nyelvileg egyre távolabb kerülnek a határ túloldalán élőkől. Az előadásban egy Battonyán, 1995-ben készült román–magyar kétnyelvű társalgás kerül bemutatásra, a vizsgált csoportban különböző módszerekkel gyűjtött adatok (pl. interjú, megfigyelés) kontextusában. A beszélgetést abból a szempontból vizsgáljuk meg, ahogyan a két határon innen és a két határon túl élő résztvevő, egymás beszédéhez alkalmazkodik (Dragojevic–Gasiorek–Giles 2015) és építi fel együtt az interakciót (vö. Borbély–Bartha 2021). Az elemzésben az „ő” nyelvük és a „mi” nyelvünk viszonyának nyelvi ideológiák (nyelvi hierarchizálás, pl. Kontra 2019: 96–99) által formált és a beszélők által értelmezett (percepcionális dialektológia, vö. Niedzielski–Preston 2003) jelenségek kerülnek bemutatásra.

Irodalom:

- Borbély Anna–Bartha Csilla 2021. Interjúzás, lejegyzés és kódolás a BUSZI-2-ben. In: Kontra Miklós–Borbély Anna (szerk.) Tanulmányok a Budapesti beszédéről a Budapesti Szociolingvisztikai Interjú alapján. Budapest, Gondolat.
- Dragojevic, Marko–Gasiorek, Jessica–Giles, Howard 2015. Communication Accommodation Theory. In: The International Encyclopedia of Interpersonal Communication 10.1002/9781118540190.wbeico06. https://www.researchgate.net/publication/2991333-30_Communication_Accommodation_Theory
- Gal, Susan 2018. Szociolingvisztikai differenciáció. In: Vančo Ildikó–Kozmács István (szerk.) A nyelv politikája. Nyelvi antropológiai tanulmányok. Susan Gal válogatott tanulmányai magyar nyelven. Nitra/Nyitra, Univerzita Konštantína Filozófa v Nitre Fakulta Stredoeurópskych Štúdií/Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-Európai Tanulmányok Kara.
- Kontra Miklós 2019. Felelős nyelvészet. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Niedzielski, Nancy–Preston, Dennis R. 2003. Folk linguistics. Berlin–New York, Mouton de Gruyter.

Sometimes Borders are Not Only Geographical – Examining the Linguistic Landscape of Beregszász

Dobsa Beáta

University of Pannonia, Multilingualism Doctoral School – MCC FIT
(Hungary – Ukraine)

dobsa.nemeth.beata@gmail.com

When we arrive in a new country or city/town, public signs, ads and billboards are often the first forms of contact we have with the language and the script of the place. If the country is multilingual, each instance of language choice and presentation in the public signage transmits symbolic messages regarding legitimacy, centrality and relevance of particular languages and the people they represent.

Nowadays one of the most famous research topics among the linguistics is the theme of linguistic landscape: the research and examination of the visual usage of language.

According to Dal Negro (2009: 206), "the language landscape makes the language policy immediately visible". That is why the appearing languages in the linguistic landscape have symbolic function. The first researches that are related to this topic imputed two functions for the appearing epigraph in public: communicative and symbolic meaning.

The language is the means of expressing identity. Identity is multi-layered, and that is why the language is able to express countless identities.

In this presentation, based on the linguistic landscape of a Transcarpathian town, Beregszász, I aim to show some examples of the many types of identity that can be expressed through linguistic landscape.

Transcarpathia is on the West side of Ukraine, it is the neighbouring part of 4 European Union member states. The territory is a multi-ethnic region: there are more than one linguistic identity on the linguistic landscape, because there are many people living in Transcarpathia, who speak different languages.

In 2001, according to the census list, the population of Transcarpathia was around 1 254 061, with 151 516 Hungarian residents in all that means almost 12,1% of the Transcarpathian population. It is divided into 13 administrative regions. One of the regions is Berehivskyi/Beregszászi where the rate of Hungarians in 2001 was 76,1% of the population (Molnár-Molnár D.: 2005). The „capital„ of the region is Beregszász.

The object of the research: during my presentation I am trying to demonstrate the linguistic landscape of a Transcarpathian town, Beregszász.

The aim of this presentation is to show that LL can provide valuable insight into the linguistic situation of Beregszász, including common patterns of language usage, official language policies, prevalent language attitudes, and the long-term consequences of language contact, among others. This was done by analysing the data collected from specific public domains such as street signs, advertising signs, building names, warning notices and prohibitions, billboards, shop signs, informative signs (directions, hours of opening), photographs etc. in this Transcarpathian town.

The editors of the volume "Minority Languages in the Linguistic Landscape" claim that qualitative and quantitative criteria should be combined in LL research (Marten et al. 2012: 3).

In my presentation I focus on qualitative analysis in a multilingual town, Beregszász. Methodologically, LL analysis relies on photography and visual analysis. The core data gathering method is to engage in photography that thoroughly documents defined social spaces.

Sometimes borders are not only territorial, they can be historical as well. My goal is to present how territorial dismemberment due to political consequences has affected the linguistic landscape of a small town.

By examining some significant places of Beregszász with the help of captions in old (from the Czechoslovakian area and from the Soviet area) and in current photographs, I wish to show that – in spite of the territorial and historical changes – the town remained the same.

Keywords: linguistic landscape, Transcarpathia, Beregszász, borders, pictures

References:

- Dal Negro, S. 2009. Local policy modelling the linguistic landscape. E. Shohamy & D. Gorter (eds.), *Linguistic landscape: Expanding the scenery*.
- Martin SJ, Highfield AC, Brettell L, Villalobos EM, Budge GE, Powell M et al. 2012. Global honey bee viral landscape altered by a parasitic mite. *Science* 336: 1304–1306.
- Molnár, J. & Molnár, D. I. (2005). Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében. Beregszász: KMPSZ

Regionalizmusok megjelenése és megítélése a kárpátaljai magyar oktatásban

Dudics Lakatos Katalin

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék
(Ukrajna)

dudics.katalin@kmf.org.ua

Az elmúlt évtizedekben a magyar nyelvészetben, az anyanyelvoktatás módszertanával foglalkozó szakemberek körében elfogadottá vált a többnormájú szemlélet, mi szerint a standard mellett az adott nyelv más változatai is egyenrangúak, mindegyiknek megvan a maga funkciója. Ezek a nézetek lassan a közoktatást szabályozó dokumentumokba is beszivárogtak, ami jelentős előrelépést jelentett az elmúlt időszakban, hiszen még mindig az iskolák tehetik a legtöbbet a nyelvekkel, nyelvváltozatokkal kapcsolatos tudományosan megalapozott ismeretek közvetítéséért. Ezek a változások, empirikus kutatások által igazoltan, pozitív irányba alakították a kárpátaljai magyar tanulók különböző nyelvváltozatokkal kapcsolatos attitűdjeit. Sajnálatos módon a szemléletben, s ennek hatására a tantervben, az ehhez készült tankönyvekben nagyfokú változás következett be az elmúlt időszakban. Előadásomban azt kívánom bemutatni, hogy miként jelennek meg a kárpátaljai magyar nyelv tankönyvekben a nem köznyelvi változatok témakörei (korábbi és jelenleg használatban lévő tankönyvek elemzése), s ezek megjelenítése hogyan alakítja, alakíthatja a tanulók nyelvi öntudatát. Ehhez annak a megismételt kérdőíves gyűjtésnek az eredményeit elemzem, s vetem össze korábbi vizsgálatokkal, melyet 2018-ban végeztem 280 iskolás megkérdezve. A tanulók az iskolában, tanórán töltötték ki a kérdőívet. A 10 évvel korábbi csoportot reprezentálva 20 általános és középiskolába mentünk el személyesen, vagy juttattuk el a kérdéseket. A kérdőív kitöltése 35-40 percet vett igénybe. Az alacsony osztálylétszámok miatt a 20 intézményben összesen 280 kilencedikes és tizenegyedikes tanuló vett részt a felmérésben.

Az a korosztály, akik az általános iskola 5. osztályától kezdve a hivatalos tantervhez készült tankönyvekben tudományosan megalapozott ismereteket sajátított el, fogékonyabbnak bizonyult a többnormájú, nyitottabb szemléletre.

Határon innen, határon túl: erdélyi magyar fordítók és tolmácsok nyelvi ideológiái

Fazakas Noémi

Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem
(Románia)

galfnoemi@gmail.com

A nyelvi standard vagy a standard nyelvváltozat meghatározására már számos kísérlet történt mind a nemzetközi, mind a magyar szociolingvisztikai szakirodalomban. Lanstyák (2016) három lehetséges elméleti megközelítést körvonalaz: a standard egyes szerzők esetében eszményként értelmeződik, amely az egész nyelvet (és a nyelven keresztül a nemzetet) reprezentálja, másoknál ténylegesen létezőként, amely „egy nyelvközösség kodifikált nyelvváltozata” (Tolcsvai 2017: 222), harmadrészt ideológiai, diszkurzív módon létrejövő konstruktumként. Ezek lehetnek explicit és implicit ideológiák, olyanok, amelyek a beszélők metanyelvi és metapragmatikai állításaiban körvonalazódnak, de olyanok is, amelyek a nyelvi gyakorlatokban implicit módon érhetők tetten (l. pl. Bodó 2016: 130–132).

A standard mint kodifikált nyelvváltozat használata a nyelvi szolgáltatásokat biztosító fordítók és tolmácsok, azaz professzionális beszélők/nyelvhasználók (Kontra 2005) esetében alapkövetelményként tételeződik, hiszen az írott és a beszélt nyelvi norma alkalmazása nemcsak a magas színvonalú nyelvi teljesítménnyel hozható összefüggésbe, hanem a minőségbiztosítási kritériumok közé tartozik mind a fordításban, mind a tolmácsolásban (l. pl. Collados Aís–García Becerra 2015).

Előadásomban annak a kutatásnak az eredményeit mutatom be, amely erdélyi, illetve erdélyi származású, Magyarországon élő és dolgozó magyar fordítók és tolmácsok explicit és implicit nyelvi ideológiáit kívánja megragadni. A kutatásban a fókuszcsoportos interjú módszerét alkalmazom, amelynek során a résztvevők a saját nyelvi gyakorlataikra és tapasztalataikra reflektálnak. A kérdések kitérnek mind az egyéni nyelvi szocializációra, mind a nyelvekkel és nyelvváltozatokkal, a sztenderddel és az attól eltérő változatokkal szembeni attitűdökre, ahogyan azok a résztvevők megnyilatkozásaiban megkonstruálódnak. A vizsgálat a fordítók és tolmácsok összes munkanyelvének és az azokkal kapcsolatos tapasztalatoknak a kontextusában igyekszik értelmezni az explicit és implicit módon megfogalmazódó nyelvi ideológiákat.

Irodalom:

- Bodó Csanád 2016. Nyelvi ideológiák és különbségek. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár.
- Collados Aís, Ángela – García Becerra, Olalla 2015. Quality Criteria. In Pöchhacker, Franz (szerk.): Routledge Encyclopedia of Interpreting Studies. Routledge, London–New York, 337–338.
- Kontra Miklós 2005. Mi a lingvizmus és mit lehet ellene tenni? In: Gábrity Molnár Irén–Mirnics Zsuzsa (szerk.): Közérzeti barangoló. Műhely- és előadás-tanulmányok. Magyarságkutató Tudományos Társaság, Szabadka, 175–202.
- Lanstyák István 2016. Standardizálás. In Kozmács István – Vančo Ildikó (szerk.): Standard – nem standard. Variációk egy nyelv változataira. Antológia Kiadó, Lakitelek, 13–28.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2017. A magyar nyelvi standard helyzete. In Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): A magyar nyelv jelene és jövője. Gondolat Kiadó, Budapest, 222–238.

Extralinguistic Factors of Language Attrition Among Arabic Speakers in the USA and France

Flih, Zahia

University of Pannonia
(Hungary)

zahia.flih@gmail.com

It is believed that immigrants' extensive use and exposure to a second language (L2, henceforth) for a long period of time in an L2 environment would lead, eventually, to a gradual decline in their first language (L1) skills (Kasparian & Steinhauer, 2016). The linguistic deterioration and regression experienced in such a situation is well-known as language attrition. There are great within-group variations in the extent to which individuals are affected by attrition. Furthermore, variability can also be observed in the attrition of different language levels (phonetic, lexical, grammatical, etc.) as well as the extralinguistic variables (e.g., age at immigration, length of residence, frequency of use, attitude and motivation etc.) that influence the process (Schmid & Köpke, 2004; Schmid, 2011; Schmid & Cherciov, 2019). The present study seeks to identify the extralinguistic factors of language attrition among Arabic speakers living in different linguistic environments, namely, France and the United States. For the purpose of collecting the necessary data for this study, two instruments were adopted. Initially, a social personal questionnaire (Schmid, 2003) was used in order to explore the participants' personal background and the contributing factors involved in the attrition of their first language. Moreover, an interview was conducted in the native language (i.e. Arabic) so as to elicit free speech samples from the participants and statistically analyse them for any signs of attrition (e.g., less diverse vocabulary, disfluency markers, code-switching, etc) to be detected. The interview is also used to inquire about the personal circumstances, factors, experiences, and attitudes underlying their language use in the new environment, which adds further depth to the data. Unveiling the various extralinguistic factors that contribute in the occurrence and development of first language attrition may bring about a better understanding of the phenomenon and help reduce its detrimental effects.

Keywords: Language attrition, extralinguistic factors, L1 Arabic.

A kárpátaljai magyar anyanyelvű egészségügyi dolgozók nyelvhasználatának szociolingvisztikai vizsgálata

Gazdag Vilmos

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék
(Ukrajna)

gazdag.vilmos@kmf.org.ua

Ukrajnában az orvosok és az ápolónők képzése is államnyelven folyik, s az is gyakori jelenség, hogy olyan egészségügyi szakemberek kerülnek egy-egy magyar közösség körébe, akik valahonnan Ukrajnából származnak, s egyáltalán nem is értik a magyar nyelvet (Gazdag 2015: 28). Így nem ritka az az eset sem, hogy „a magyar anyanyelvű betegek az ukrán és orosz nyelvű orvosokkal és nővérekkel csak nehézkesen tudják magukat megértetni” (Márku 2003: 102–103). Természetesen vannak olyan magyar anyanyelvű egészségügyi dolgozók is, akik az államnyelvi oktatás kizárólagossága ellenére is jól elboldogulnak a magyar szaknyelvi kommunikációval, s így szükség esetén akár közvetítő szerepet is el tudnak látni egy-egy orvos-beteg társalgás során. Ugyanakkor fontos lehet azt is hangsúlyozni, hogy esetükben az államnyelvi oktatás kizárólagossága miatt fokozottan érvényesülnek a másodnyelvi hatások (Balázs 2009: 199), s így a magyar szakszavakat vagy nem is ismerik, vagy ha ismerik is, alig használják, mivel így a vegyes nyelvű munkaközösségekben könnyebben megértik egymást” (Györke 1991: 70–71).

Jelen előadás keretei között egy, a közelmúltban végzett kérdőíves felmérés adataira alapozva próbáljuk meg bemutatni a kárpátaljai magyar anyanyelvű egészségügyi dolgozók egyes nyelvekkel kapcsolatos nyelvismereti szintjét, illetve az azokon való kommunikációjuk gyakoriságát, valamint a magyar nyelv vonatkozásában megjelenő nyelvhasználati sajátosságait, ezen belül kiemelt figyelmet szentelve az általuk használt szaknyelvi vonatkozású, vagy az egészségügy regiszterébe sorolható, de általánosan is ismert államnyelvi kölcsönszavaknak.

Irodalom:

- Balázs Géza 2009: Szaknyelvi nyelvhelyességi ajánlások. In. Bősze Péter szerk. A Magyar Orvosi Nyelv tankönyve Medicina Könyvkiadó Budapest 2009. 197–211.
Gazdag Vilmos 2015: A kárpátaljai magyar nyelvhasználat orosz/ukrán kölcsönszavai Zempléni Múzsza: Társadalomtudományi és kulturális folyóirat, 15. évf. 4. sz. / 2015. 25–30.

- Györke Magdolna 1991: A kárpátaljai magyar szaknyelvek. In. Kétnyelvűség a Kárpát-medencében Kiadja a Széchenyi társaság a Pszicholingva Nyelviskola közreműködésével. Budapest, 70–71.
- Márku Anita 2003. A magyar nyelv Beregszász szolgáltató egységeiben, boltjaiban, éttermeiben és a piacon, valamint az orvosi rendelőben. — In. Csernicskó István szerk. A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba. Beregszász: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, 100–104.

Issues in Diachrony: the Case of Negation

Greco, Matteo

IUSS Pavia

(Italy)

matteo.greco@iusspavia.it

In this article, I will focus on the system of Modern Italian negative structures showing that most of its negative polarity phenomena are consequences of a crucial change that occurred in Archaic Latin: the Latin negative morpheme *nōn* (“not”), which initially displayed a maximal projection status (Gianollo, 2016-2017), became a syntactic (negative) head (‘Spec-to-head principle / Head Preference Principle’, cfr. van Gelderen, 2004). I will argue that such a change caused the shift from a double negation system (1a) to a negative concord one (1b), which affects the colloquial Latin and many Romance languages (and their dialects) (Ledgeway, 2012).

(1) a. *nemo non videt* (Cic., *Laelius de Amicitia* 99.6. In Ernout & Thomas, 2001)

b.

nobody not

‘Everyone sees’

Iura te non nociturum esse

swear.Imp.2nd you.Cl not to.hurt.Fut. to.be

homini (...) nemini... (Plauto, *Miles Gloriosus*, 1411. In Ernout & Thomas, 2001) human-being.Dat. nobody.Dat.

‘Swear that you won’t harm anyone...’

sees

Moreover, I will also propose that the shifting in the syntactic nature of the morpheme *nōn* also determines the availability of the expletive reading of negation in Italian, as well as in other Romance languages (ex. French). More specifically, I will suggest a new generalization: only languages (and structures) displaying a negative head can allow the expletive interpretation of negation. Consider, for example, Italian, English and French:

(2) a. *Rimarrò alla festa finché non arriva*

stay.1stSG.FUT to-the party until neg arrives

‘I will stay at the party until John arrives’

b. I will stay at the party until John (*not) arrives

c. *Je ne nie pas [que je n’ aie ètè]*

I NEG deny NEG that I neg have been ‘I do not deny that I was received well.’

Gianni

John

bien reçu] (in Muller 1978) well receive

As is well known (Merchant 2001, Zeijlstra 2004), Italian non (“not”) is the head of a NegP and it allows expletive negation. On the other hand, English not is a maximal projection and, therefore, it does not allow expletive negation. French displays both a negative head (ne) and a maximal projection (pas), both constituting a single instance of negation by being generated in the same NegP (Kayne 1989). Crucially, expletive negation in the subordinate clause ‘je n’ai ètè bien reçu’ only displays the negative head ne, excluding the element with the maximal projection status pas (Greco, 2020).

Finally, I will also discuss some of the new uses of negative constructions in the spirit of Horn’s approach (Horn, 1989). More specifically, I will shed light on the rearrangement of the Italian negative system which shows some phenomena that are typical of double negation languages:

(3) a. b.

Nessuno non possiede un televisore!

nobody not owns

‘Everybody owns a television!’

Metti un po' di musica

put a little of music

“Put on some easy listening songs because I feel like nothing” (‘Musica leggerissima’, Colapesce e Dimartino’s song, Sanremo Music Festival 2021)

a television

leggera perché ho voglia di niente light because I have desire of nothing

Sentences in (3) are not grammatical in Standard Italian, but they can be used in oral forms. They instantiate cases of double negation interpretation, since in (3a) two negative objects give an affirmative meaning and in (3b) the negative word niente (“nothing”) occurs in isolation to deny a sentence. Both the cases are usually forbidden in Standard Italian (4a-c) (Zanuttini, 1997), which requires a negative concord configuration, where the negative morpheme non (“not”) precedes the neg-word (4b-d):

(4) a. *Nessuno non viene nobody not comes

‘Nobody comes’ b. Non viene nessuno

not comes nobody ‘Nobody comes’

c. *Ho I have

voglia di niente desire of nothing voglia di niente

d. Non ho

neg I have desire of nothing “I don’t want anything”

I will show that such changes are syntactically guided and they closed the Jespersen's cycle, turning back to the original form of negation as maximal projection status.

References:

- Ernout, Alfred & Meillet, Alfred. 2001. *Dictionnaire Etymologique De La Langue Latine: Histoire Des Mots*.
- Revisione del testo nel 1985. Paris: Klincksieck. van Gelderen, Elly. Economy, Innovation, and Prescriptivism: From Spec to Head and Head to Head. *The Journal of Comparative Germanic Linguistics* 7, 59–98 (2004). <https://doi.org/10.1023/B:JCOM.0000000-3601.53603.b2>
- Gianollo, Chiara. 2016. Negation and indefinites in Late Latin. *Pallas* 102: 277–286.
- Gianollo, Chiara. 2017. Focus- sensitive negation in Latin. *Catalan Journal of Linguistics* 16: 51–77.
- Greco Matteo. 2020. On the syntax of Surprise Negation Sentences: a case study on Expletive Negation. *Natural Language & Linguistic Theory* 38(3), 775–825. 10.1007/s11049-019-09459-6.
- Horn, Laurence, R. 1989. *A natural history of negation*. Chicago: University of Chicago Press.
- Kayne, Richard S. 1989. Null Subjects and Clitic Climbing. In *The Null Subject Parameter*, (a cura di) Osvaldo A. Jaeggli & Kenneth J. Safir, pp. 239–269.
- Dordrecht: Kluwer. Ledgeway, Adam. 2012. *From Latin to Romance: Morphosyntactic Typology and Change*. Oxford: Oxford University Press.
- Merchant, Jason. 2001. *Why no(t)*. Ms. University of Chicago. <http://home.uchicago.edu/~merchant/pubs/why.not.pdf> (15/04/2021).
- Muller, Claude. 1991. *La négation en français: Syntaxe, sémantique et éléments de comparaison avec les autres langues romanes*. Geneva: Librairie Droz.
- Zanuttini, Raffaella. 1997. *Negation and clausal structure: A comparative study of Romance languages*. Oxford: Oxford University Press.
- Zeijlstra, Hedde. 2004. *Sentential negation and negative concord*. Ph.D. diss., University of Amsterdam.

Jelenséghatárok – A palóc nyelvjárási beszélőközösség diftongushasználatának izoglosszája

Gréczi-Zsoldos Enikő

Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi

Intézet

(Magyarország)

tgzseniko@gmail.com

Az utóbbi években végzett palóckutatásaim során fény derült arra, hogy a palóc nyelvjárási régióban a korábbi nyelv(járás)történeti korszakokban tágabb területen használtak diftongusokat, mint a későbbi korokban. Élőnyelvi gyűjtéseken alapuló adatok bizonyítják, hogy a régió bizonyos területein, egyes nyelvjárás csoportokban és helyi nyelvjárásokban még a XIX. században is adatoltak diftongusejtést, a XX. század végén és ma azonban a palóc nyelvjárási beszélőközösséghez tartozók nagy része nem ejt diftongusokat. Különösen érzékelhető ez a divergáló nyelvi mozgás a trianoni határ két oldalán. Előadásomban a diftongushasználat és -eltűnés időbeli és térbeli határait szeretném megrajzolni. A vizsgálat alapjául szolgáló korpusz segítségével a középkortól napjainkig igyekszem bemutatni a nyelvhasználati változást. Elemzésem az alábbi írásbeli és szóbeli adatokat veszi számba: a palóc területről származó Legény Katától maradt középkori nyelvemlék, a Gömöry-kódex, a XVIII–XIX. századi palócleírások, a XX. század közepén gyűjtött adatokat tartalmazó magyar nyelvjárások atlasza, a Horvátországi (szlavóniai) nyelvjárási atlasz palóc nyelvjárászigeteinek adatai, Medvesalja magyar nyelvjárási atlasza és a XX–XXI. századi élőnyelvi gyűjtések, köztük saját gyűjtéseim. Ezen adatok alapján igyekszem bemutatni a palóc nyelvjárási területeken a diftongusok terjedésének izoglosszáját, terjedési határát térben és időben.

Irodalom:

Haader Lea – Papp Zsuzsanna közlése, bevez. 2001. Gömöry-kódex 1516. A nyelvemlék hasonmása és betűhű átirata bevezetéssel és jegyzetekkel. MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest.

MNYA. = A magyar nyelvjárások atlasza 1–6. Szerk. Deme László – Imre Samu. Akadémiai Kiadó, Budapest. 1968–1976.

Cs. Nagy Lajos 2011. Medvesalja magyar nyelvjárási atlasza. Luminosus n.o. Kiadó, Nagykapos (Veľké Kapušany).

Hollók Imre 1836. Észrevételek a gömöri barkók szójárásáról. Tudománytár 9: 60–64.

Imre Samu 1971. A mai magyar nyelvjárások rendszere. Akadémia Kiadó, Budapest.

Kiss Jenő szerk. 2001. Magyar dialektológia. Osiris Kiadó, Budapest.

- Pálóczi Horváth Ádám 1821. A' magyar nyelv' dialectusairól. In: Horvát István, Jutalom feleletek a' magyar nyelvről, a' Magyar Nemzeti Museum 1815. 1816. 1817. esztendei kérdéseire. 1. Trattner Nyomdája, Pest. 3–78.
- Pap Gyula gyűjtötte és kiadta 1865. Palóc népköltemények. Forster R. A Ref. Főiskola, Sárospatak.
- Penavin Olga 1984. Horvátországi (szlavóniai) magyar nyelvjárási atlasz. A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Újvidék (Novi Sad).
- Pintér Sándor 1880. A Palócokról. Népismertető tanulmány. Budapest. (Hasonmás: 1995. Szécsény)
- Reguly Antal 1975. Palóc jegyzetei. S. a. r.: Selmeczi Kovács Attila. (Tanulmányok a Palóckutatás körében 1.) Eger.
1994. Magyarországi jegyzetek. Szerk. és közreadja: Selmeczi Kovács Attila. Néprajzi Múzeum, Budapest.
- Szabó István 1837. Karancs-vidéki palócz nyelv. Tudományos Gyűjtemény 1: 43–66.
- Szedes Fábán
1819. A' Palóczok. In: Szedes Fábán 2005. A' Palóczokról. (Hasonmás). Lilium Aurum Kiadó, Dunaszerdahely. 5–26.
1821. A' Palóczokról eredetekre, és Pannóniába való jövedelekre nézve. In: Szedes Fábán 2005. A' Palóczokról. (Hasonmás). Lilium Aurum Kiadó, Dunaszerdahely. 27–36.
1835. A' Palóczokról. In: Szedes Fábán 2005. A' Palóczokról. (Hasonmás). Lilium Aurum Kiadó, Dunaszerdahely. 37–76.
- Vadnai Rudolf 1872. Nyälvünk' hangolvadásárul I. Az önhangzók' olvadása. Athenaeum Nyomdája, Pest.

Nyelv (kétnyelvűség) és (kettős) identitás az alföldi szlovákok körében

György Ladislav, Tuska Tünde

Szegedi Tudományegyetem, Juhász Gyula Pedagógusképző Kar, Nemzetiségi Intézet,
Szlovák Nyelv és Irodalom Tanszék
(Magyarország)

dr.ladislav.gyorgy@gmail.com

A tanulmány interdiszciplináris szemléletű kutatásunk megállapításaira és következtetéseire reflektál; részben elméleti, részben analitikus és szintetikus jellegű. Az elméleti és módszertani összefüggések, illetve a kétnyelvű kommunikáció témakörében folytatott szociolingvisztikai irányú kutatások/vizsgálatok eredményeire támaszkodva részleges jellemzést nyújtunk a Magyarország (Alföld) nemzetiségi szempontból vegyes lakosságú területein létező szlovák-magyar/magyar-szlovák kétnyelvűségről, identitásról. Az elméleti részben rövid áttekintést adunk a magyarországi szlovák-magyar kétnyelvűséggel foglalkozó kutatásokról és tudományos publikációkról, tömören értelmezzük a kétnyelvűség fogalmát, felvázoljuk az etnikai, illetve kulturális identitás egyes kérdéseit. Tanulmányunk analitikus részében a leíró és az összehasonlító módszer alkalmazása mellett igyekszünk az adott témakört interdiszciplináris kontextusban vizsgálni, figyelembe véve a nyelv és az identitás közötti kölcsönös viszonyt (előtérbe kerül a nyelv/ek kiválasztásának és szintjének problematikája, emellett olyan kérdések, hogy melyik nyelvet használják a beszélők gyakrabban, szívesebben és kivel; melyik nyelven fejezik ki magukat könnyebben; melyik nyelvet tekintik anyanyelvüknek, vagyis, hogy mit értenek az anyanyelvük alatt; hogyan érzékelik a nyelv és az identitás közötti kapcsolatot, stb.). A szociolingvisztikai kutatást a 2018–2020 közötti időszakban végeztük. A kutatási mintát különböző életkorú, műveltségű és szociális háttérű Csongrád-Csanád és Békés megyei adatközlők alkotják, a kutatási anyagot hangfelvételek és kérdőívek képezik.

Reziliencia és (in)szekuritizáció: romák és nem romák egy kelet-magyarországi kisvárosban

Heltai János Imre

Károli Gáspár Református Egyetem
(Magyarország)

heltai.janos@kre.hu

A romákkal kapcsolatos társadalomtudományi kutatásokban, illetve a roma társadalmi aktivizmus törekvéseiben gyakran megjelenik a reziliencia pszichológiából érkező terminusa. Esetenként olyan koncepcióként kerül a kutatások középpontjába, amely a romaként reprezentálódó egyének és/vagy közösségek társadalmi helyzetét a társadalmi nyomással szemben kifejtett ellenállás módjaiban, lehetőségeiben és hozadékaiban vizsgálja. Ezt a koncepciót meghatározza a polaritás érzékelése és érzékeltetése (és így az etnicitás általi meghatározottság hangsúlyozása); képviselői az érintetteket gyakran etnikus alapon szerveződő társadalmi aktivizmusban való részvételre biztatják.

Az általam 2016 óta koordinált, egy kelet-magyarországi kisváros (Tiszavasvári) kétnyelvű roma lakóinak nyelvi gyakorlatait a transzlingváló orientáció jegyében vizsgáló nyelvészeti etnográfiai projektek ezekre annyiban hasonlítanak, hogy a romanihoz kötött beszédmódok és beszélőik emancipációját támogatják. Álláspontom szerint ezek az emancipációs törekvések ugyanakkor csak abban az esetben lehetnek sikeresek, ha egymás mellett élő, statikus csoportok láttatása helyett – ezt a szemléletet Brubaker (2002) csoportizmusként határozza meg – a társadalmi folyamatok vizsgálatában az összetettséget, kölcsönösséget és változandóságot hangsúlyozó és láttató koncepcióra épülnek. Előadásomban bemutatom, hogy az (in)szekuritizációnak a „nemzetközi kapcsolatok” tudományában kialakult, és többek között Rampton és Charalambous (2020) által újabban szociolingvisztikai kutatásokban is alkalmazott koncepciója alkalmas erre. Ahogy a fogalomnak a zárójeles fosztóképpzővel megjelenített kettőssége is mutatja, központi szerephez jut annak hangsúlyozása, hogy minden félreható, a társadalmi szerveződés különböző szintjein változatos és változó irányú folyamatok határozzák meg az egymás mellettélést. Ezek a folyamatok a diszkurzív szerveződésekben reprezentálódnak, és ez által kifejezetten szociolingvisztikai kutatások tárgyaivá válhatnak.

2020-ban az eddigi tevékenységek mellett, illetve azok folytatásaként megkezdett kutatásaimban a szóban forgó kisváros etnicitást és nyelvi sokféleséget értelmező online és offline, szóbeli és írásbeli diskurzusait vizsgálom. Célom továbbra is a romaniul is

beszélők (nyelvi) emancipációjához, emellett pedig és a békés társadalmi együttélés (konvivialitás) lehetőségeinek kialakításához való hozzájárulás. Hipotézisem szerint a többségi és kisebbségi nyelvi gyakorlatok és ideológiák nem függetlenek egymástól, és a kettő metszetében kialakíthatók új gyakorlatok és ideológiák, amelyeknek a mintái a transzlingváló iskolai és iskolán kívüli gyakorlatok lehetnek. Előadásomban bemutatom, hogy az (in)szekuritizáció koncepciója jó kiindulópontot kínál (ebben a lokalitásban is) a társadalmi szerveződés különféle szintjein és színterein jellemző diskurzusok vizsgálatához és értelmezéséhez. Segítségével lehetővé válik az elszakadás a csoportszemléleten alapuló megközelítésektől (és azok kulcsszavaitól: reziliencia, integráció, felzárkózás stb.), és észrevehetővé válik társas viszonyainknak az a meghatározottsága, hogy az egyesek számára szekuritizációt biztosító törekvések mások számára szükségszerűen inszekuritizációt hoznak. Előadásomban első eredményeimet feldolgozva bemutatom, hogyan jelennek meg ezek a kétirányú folyamatok a kisváros – különböző társadalmi szerveződési szintjeihez rendelhető – mindennapi diskurzusaiban, és hogyan hatnak a résztvevőkre.

Irodalom:

- Brubaker, Rogers 2002. Ethnicity without groups. *European Journal of Sociology* 43: 163–189.
<https://doi.org/10.1017/S0003975602001066>
- Ben Rampton – Constadina Charambolous 2020. Sociolinguistics and everyday (in)securitization. *Journal of Sociolinguistics* 24(1). 75–88. <https://doi.org/10.1111/josl.12400>

Nyelvhasználat az etnikai határok ki- és megjelölésében Kárpátalján, Beregszászon

Hires-László Kornélia

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Hodinka Antal Nyelvészeti
Kutatóközpont
(Ukrajna)

hires.laszlo.kornelia@kmf.org.ua

A nyelvhasználatához számos szimbolikus jelentőség párosul, amelyet a szociolingvisztikai kutatások során különböző módszerekkel szokás vizsgálni, de a szociológia is kiemelten fontosnak tartja a nyelvhasználat társadalmi következményeinek vizsgálatát maga (lásd Bourdieu 1991 [1982]). Az etnikai határok megalkotásában és kijelölésében a nyelvhasználat kiemelten fontos tényezőként jelenik meg. Minden nyelvhez a társadalmi-politikai kontextus alapján párosul egy presztízsérték, amelynek dinamikus változására hatással van: az államnemzet ideológiát szolgáló politikai-történelmi folyamatok, az adott közösségen belül kialakult társadalmi státuszhoz párosított nyelvhasználat valamint nem utolsósorban mikro- és makroszinten zajló gazdasági folyamatok. Egy kisebbségben élő népcsoport számára a nyelvhasználatához párosított presztízsérték felértékelődik, mivel a mindennapi boldogulás egyik igen fontos eszköze. Előadásomban arra próbálok választ keresni, hogy Beregszászon az emberek mindennapjaik során (1) milyen presztízszt rendelnek egyes nyelvekhez, valamint (2) az etnikai elhatárolódásban, az etnikai identitás megalkotásában milyen jelentőséget tulajdonítanak a nyelvhasználatnak. A tudományos kutatások közül a fókuszcsoportos módszert alkalmazzák a hétköznapiakban zajló gondolatmenetek illetve a hozzá párosuló nyelvhasználat vizsgálatára, és előadásomban egy 2016-ban készített fókuszcsoportos kutatás beszélgetéseit elemzem. Az előadáshoz és a vizsgálathoz alkalmazott módszer az erdélyi magyarok körében Brubaker és mtsai (2011) által végzett kutatáshoz hasonló, amelyben a magyarok és az államalkotó többségi etnikum közötti viszonyokban vizsgálták többek között a nyelvhasználat jelentőségét az etnikai határok elkülönülésében.

Irodalom:

Bourdieu, Pierre 1991 [1982]. *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press.
Brubaker, Rogers – Feischmidt, Margit – Fox, Jon – Grancea, Liana (2011): *Nacionalista politika és hétköznapi etnicitás egy erdélyi városban*. Budapest, L'Harmattan.

Az angol és a német nyelv többközpontúsága négy nyelvkönyvsorozatban

Huber Máté

SZTE BTK Angol-Amerikai Intézet
(Magyarország)

hubermate@gmail.com

Jelen tanulmány egy komplex kutatási projekt része, amely a szociolingvisztika és a nyelvpedagógia határterületén mozogva vizsgálja azt a kérdést, hogy milyen szerepet tölt be az angol és a német nyelv többközpontúsága a magyar oktatási rendszerben. Ezen belül a tanulmány fókuszában olyan tankönyvcsaládok állnak, amelyek széles körben használatosak és piacvezető szerepet töltenek be Magyarországon, mind a közoktatás, mind pedig a felső-, ill. a felnőttoktatás terén. E két nyelv többközpontúságának nemzetközi szakirodalma igen kiterjedt, ezen belül pedig egyre intenzívebb figyelem irányul annak nyelvoktatásban betöltött szerepére. A tanulmány alapját képező komparatív vizsgálat négy (két angol és két német) tankönyvcsaládot elemez, melyek a magyarországi tankönyvpiacra vezető pozíciót töltenek be, és a nyelvtudásszintek teljes skáláját lefedik, a Közös Európai Referenciakeret A1-től C1 szintjéig. Így összesen 20 teljes kötet (tankönyv, munkafüzet, ill. kiegészítő és hanganyagok) képezik részét az elemzésnek.

A vonatkozó szakirodalom ajánlásai alapján, melyek a többközpontúság megjelenítését elsősorban a receptív készségek terén tartják indokoltnak, jelen tanulmány három területen vizsgálja a többközpontúság nyelvkönyvekben való megjelenítését: (1) a szókincs, (2) az olvasott szövegértés, ill. (3) a hallott szövegértés terén. A tanulmány elsődleges célja általános tendenciák megállapítása, de ezek illusztrálására konkrét példák is elemzésre kerülnek.

A vizsgálat legalapvetőbb tanulsága, hogy a többközpontúság – az eddigi kutatási eredményekkel összhangban – meglehetősen marginális szerepet kap a vizsgált tankönyvcsaládokban. Vannak azonban szisztematikus különbségek az egyes kiadók gondozásában megjelent tankönyvcsaládok között, ami arra utal, hogy megfelelő elméleti háttér és a nyelvi variabilitásra irányuló nyitottság megléte esetén igenis lehetséges a többközpontú tartalmakat hangsúlyosabban beépíteni ezekbe az anyagokba.

Bár a többközpontúságból adódó különbségek a nyelv minden szintjén megnyilvánulnak, a vizsgált tankönyvcsaládokban mégis szinte kizárólag szókincsbeli eltérések kerülnek elő, néhány esetben kiegészülve a kiejtés szabályosságaival. Ez nemcsak a direkt módon a szókincs fejlesztésére irányuló tartalmak, hanem az olvasott,

ill. a hallott szövegértés fejlesztését célzó szövegek esetében is igaz. A tanulmány a vizsgált tankönyvcsaládokban előforduló többközpontú tartalmak tematikus eloszlására is kitér, ahol főleg a német esetében mutatkoznak jelentős anomáliák, még hozzá a kulináris specialitásokkal foglalkozó témák erőteljes felülreprezentálásával. Pozitív eredményként említhető, hogy azonos kiadó régebbi kiadványait vizsgáló korábbi kutatások eredményeivel összevetve nagyobb hangsúlyt kap a többközpontúság a ma használatos anyagokban, ami bizakodásra adhat okot.

E kutatás relevanciáját, ill. gyakorlati hasznát az adja, hogy a vizsgált tankönyvcsaládok tudományos elemzése alapján megfogalmazott kritika fényében konkrét, tudományosan megalapozott javaslatokat állít a tankönyvkiadók és tananyagfejlesztők elé, amelyek megvalósításával közelebb hozható egymáshoz a nyelvoktatás és a valós nyelvhasználat, ezzel pedig sikeresebbé tehető a nyelvtanulás folyamata is.

Idegen nyelvi tantervek Ukrajnában

Husztai Ilona

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék
(Ukrajna)

ilonahusztai@gmail.com

Ukrajnában manapság négy idegen nyelvet tanítanak a közoktatásban országos szinten az állami iskolákban: az angolt, a németet, a franciát és a spanyolt. Választott tantárgyként ezekből a nyelvekből külső független érettségi vizsgát is tehetnek a végzősök. A tanítás általános idegen nyelvi oktatás, illetve szakosított oktatás keretein belül folyik. A szakosított vagy elmélyített oktatás során lényegesen magasabbak a heti idegen nyelvi óraszámok az iskolában. Az óraszámokon kívül a tanítás tartalma is eltérő, ezért fordulhat elő az, hogy a két kontextus különböző tantervet használ.

Kutatásunk tárgyául azon tanterveket választottuk, melyek azon iskolák számára készültek, melyek nem elmélyített program szerint oktatják az idegen nyelveket, hiszen az ilyen iskolák száma jelentősen nagyobb Ukrajnában. Előadásunkban dokumentumelemzés eredményeit kívánjuk bemutatni azzal a céllal, hogy ismertessük az Ukrajnában jelenleg használatban lévő idegen nyelvi tantervet, illetve rövid történelmi áttekintés keretén belül felvázoljuk, honnan indult és hová ért az idegennyelv-oktatás a dokumentált alapokat tekintve.

A Szovjetunió 1991-es felbomlása után Ukrajnában a korábban használt tantervek voltak hatályosak egészen az új ukrán szerkesztésű tanterv megjelenéséig. Új idegen nyelvi tantervre, mely már a kommunikatív nyelvoktatásra alapozott, egészen 1998-ig kellett várni. Az újabb tantervet 2001-ben adta ki Ukrajna Oktatási és Tudományos minisztériuma, melyben világosan meghatározták a tanulók számára elérni kívánt célokat, nyelvi szinteket a Közös Európai Referenciakeret (CEFR, 2001) előírásai szerint. Majd a 2003/2004-es tanévtől kezdődően kötelezően bevezették az idegen nyelvek tanulását már az elemi iskola 2. osztályától (7 éves kortól) kezdve. Ennek eredményeként 2005-ben újabb tanterv látott napvilágot, melyet azóta évente felülvizsgálunk, kibővítenek, és a változásokat mindig a minisztérium hivatalos honlapján teszik közzé.

Elméleti kutatásunk során célul tűztük ki, hogy a tantervi változások időbeli áttekintését a szakma elé tárjuk, és egyben rávilágítsunk a változások szükségességére, illetve elemezzük azokat minőségileg. Ezen kívül hangsúlyozni kívánjuk, hogy milyen következményekkel járhat a megváltozott tanterv a tanulók nyelvi tudásszintjére vonatkozóan, illetve az idegennyelv-tanárok tanítási szokásait illetően, továbbá milyen lehet a tantervi előírások hatása az idegennyelv-tanítási folyamatokra.

A javítás mint feszültség forrása tanár-diák interakciókban

Jani-Demetriou Bernadett

ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskola
(Magyarország)

jani.bernadett@gmail.com

Az előadás a bahtyini heteroglosszia (1986) megközelítése alapján elemez tanár-diák interakciókat egy olyan kelet-magyarországi általános iskolában, melyben az utóbbi években történt, az iskola tagintézményeinek összevonásából eredő változások miatt jelentős mértékben megnőtt az iskolai közösségben romaként értelmezett diákok száma. Ez a megváltozott helyzet feszültséget okoz. Bahtyin (1986) szerint a feszültség nem csak a nyelvben, hanem a dialogicitásban megjelenített hangokban és a hozzájuk kapcsolódó társas jelentések közötti viszonyokban is folyamatosan jelen van. Bahtyin (1986) a hang metaforájával olyan interakcióban létrejövő, emberekre jellemző szemiotikai tevékenységet illet, mely személyekhez és csoportokhoz kötődő társas jelentéseket is közvetít. Ez az értelmezés hozzájárul az interakcióban megjelenő, feszültséget okozó társas jelentések, ideológiák és vélekedések megismeréséhez. Az előadásban bemutatott nyelvészeti etnográfiai jellegű kutatásban az adatgyűjtés órai hospitálások, a diákokkal, tanárokkal készített interjúk, illetve videófelvételek segítségével történt. A felvételeken levő tanárok és diákok tanórai interakcióiban a feszültséganalízis (Hong et al. 2017) módszerével azonosítottam feszültségeket (például konfliktust, stilizálást, csöndet és javítást). Ezek közül jelen előadás a tanári javításra fókuszál. Szabó (2012) a javításokat a diskurzusban megjelenő nyelvi minősítéseként értelmezi, melyek bizonyos változók mentén és az iskolai normák szerint értékelik a gyerekek beszédmódjait. Így a javítás gyakran a nyelvi hátrány koncepcióban is megjelenő sztenderd és nem-sztenderd opposíció rekonstruálásának nyelvi eszköze, megjelenése pedig összefügg a dominanciaviszonyokkal. Az előadásban bemutatott interakciókban a javítás tehát olyan osztálytermi diszkurzív cselekvésként jelenik meg, melyben az egyes beszélők nyelvi ideológiái szerint és nyelvi alapon minősítenek egyes beszédmódokat. A javítás mint az osztályteremben jelentkező feszültség elemzésével bemutatom, hogy hogyan válnak az osztálytermen belüli komplex viszonyrendszerek megismerhetővé. Amellett érvelek, hogy az iskolai közösség változó nyelvi és etnikai helyzete befolyásolja a helyi diskurzusokat. Az előadás bemutatja, hogy a tanári és tanulói diszkurzív stratégiák hogyan formálódnak ebben a megváltozott etnolingvisztikai iskolai környezetben.

Irodalom:

- Bahtyin, Mihail Mihajlovics 1986. A beszéd műfajai In: Bahtyin, Mihail Mihajlovics A beszéd és a valóság. Filozófiai és beszédelméleti írások. Budapest: Gondolat. 357-419.
- Hong, Xiaoli – M. Falter, Michelle – Fecho, Bob 2017. Embracing tension: using Bakhtinian theory as a means for data analysis. In: Qualitative Research 2017, Vol. 17(1) 20–36. Szabó,
- Tamás Péter 2012. „Kirakunk táblákat, hogy csúnyán beszélni tilos”. A javítás mint gyakorlat és mint téma diákok és tanáraik metanyelvében. Dunaszerdahely: Gramma.

Nyelvi diszkrimináció és előítéletesség kárpátaljai magyartanároknál

Jánk István

Eszterházy Károly Egyetem
(Magyarország)

jankistio8@gmail.com

A magyar anyanyelvi nevelés – mind Magyarországon, mind a legtöbb határon túli magyarlakta területen – több szempontból is problematikus. Ukrajna sem kivétel ez alól: az (oktatás)politika, az oktatás- és intézményszervezés, a taneszközök, valamint sok más egyéb tényező korlátozza és gátolja a hatékony tanítást és tanulást, ami általánosságban is jelentős kihívást jelent a kisebbségi helyzetben lévő magyarság számára. Ennek a kisebbségi létnek számos nyelvi vetülete van, a kétnyelvűségi helyzetből eredő nyelvi jelenségektől, nyelvi attitűdtől kezdődően a tantervi-tankönyvi kérdésekig. Előadásom szintén egy iskolai vonatkozású nyelvi kérdésre fókuszál, még hozzá a nyelvi hátrány és nyelvi diszkrimináció iskolában, azon belül pedagógiai értékelésben betöltött szerepére.

Munkámban egy nyelvi diszkriminációt vizsgáló, négy országon átívelő kutatás kárpátaljai részeredményeiről kívánok beszámolni összevetve a többi országra vonatkoztatható eredményekkel. A kutatásban Ukrajna mellett Magyarország, Szlovákia és Románia több mint 500 magyar szakos pedagógusa és pedagógusjelöltje vett részt – ebből a kárpátaljai részmintában 50 leendő és gyakorló magyartanár szerepelt. Habár az elemszám kevésbé magas, a részminta és a teljes minta összehasonlításával (és a megfelelő adatelemzési eljárásokkal) megbízható következtetéseket tudunk levonni a témával kapcsolatban, már csak azért is, mert részmintától függetlenül, a különféle változóktól elvonatkoztatva mindenhol ugyanazok a mintázatok, tendenciák figyelhetők meg. A kutatás eredményeiből egzakt módon kimutatható, hogy a nyelvjárás és/vagy a korlátozott nyelvhasználati mód nyelvi előítéletességet, valamint nyelvi alapú diszkriminációt eredményez – a kárpátaljai magyartanárok esetében ugyanúgy, mint a magyarországi, felvidéki vagy épp romániai kollégáiknál. Fontos azonban leszögezni azt is, hogy a pedagógusok többsége valószínűleg nincs tudatában annak, hogy nyelvi alapon diszkriminál. Nem tudják, hogy a nyelvi markerek, sajátosságok alapján ítélik meg a tanulót olyan helyzetekben is, amikor nem a nyelvhasználatot vagy a standardnak való megfelelést kívánják mérni és értékelni. Ahogy valószínűleg azzal sincsenek tisztában, hogy ez a fajta értékelési eljárás miért jelent hatalmas problémát oktatási és osztályszociális szinten egyaránt.

Előadásomban először a nyelvi hátrány és nyelvi diszkrimináció elméleti hátterét, valamint azok pedagógiai vonatkozásait kívánom ismertetni. Ezt követően a kutatásban alkalmazott módszer és mérőeszköz bemutatására kerül sor. Végül a vizsgálat legfőbb eredményeit és tanulságait tárgyalom, kiemelten kezelve a nyelvi alapú diszkriminációból eredendő problémákat, illetve a jelenség hátterében húzódó okokat.

Tolmácsok a kárpátaljai idegennyelvű táborokban (esettanulmány)

Kacsur Annamária

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
(Ukrajna)

kacsuranni@gmail.com

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola filológia tanszékének angolszakos diákjai gyakorlatuk részeként már közel húsz éve tolmácsolnak a Kárpátalja különböző településein megszervezett idegennyelvű táborok résztvevőinek. A 2020-as év ugyan a Covid-19 pandémia árnyékában telt, de lassan újraindul az élet, újra megrendezésre kerülhetnek a szokásos nyári táborok. Ennek fényében a jelen esettanulmány betekintést enged az első gyakorlatuk előtt álló diákok számára a kárpátaljai idegennyelvű táborokban végzett tolmácsolás világába, mely nemcsak a tolmácsolás folyamatában felmerülő problémákat próbálja részletezni, de magát a Kárpátalján fennálló egyedi helyzetet. A Kárpátalján élő emberek két nagyban különböző kultúra nyelvhasználatának vannak kitéve, mely saját problémákat állít a fordító elé reáliák és egyéb kultúrához kötött jelenségek formájában.

Jelen magyarázó esettanulmány egy, Beregszászban megrendezésre kerülő idegennyelvű tábor példáján mutatja be a tolmácsolás szépségét és kihívásait. Figyelembe véve, hogy a tábor ideje alatt a tolmács és idegennyelvű partnere együttműködik, fontosnak tartottuk mindkét fél megkérdezését. Összesen négy szervező és négy tolmács vett részt a felmérésünkben, akikkel kevert típusú interjúkat készítettünk. Az interjúk megvalósítására a szervezők esetében online került sor.

A tolmácsokkal végzett interjú során - mivel a tolmács saját személyiségét használja munkaeszközként - felmértük, hogy a megkérdezettek mennyire ismerik a lehetőségeiket és a korlátaikat. Rákérdeztünk, milyen nehézségekkel szembesültek munkájuk során, illetve milyen pozitív élményekkel térhettek haza. A tábor szervezőitől pedig megtudhattuk, szerintük mi szükséges mindkét féltől a sikeres együttműködéshez.

A tolmácsok állítása szerint fontos a semlegesség és a saját érzelmeik háttérbe szorítása, bármilyen nehéz is az, a forrásnyelvről való fordításnak hűnek kell lennie az eredetihez amennyire csak lehetséges. A helyzetüket megkönnyítette, hogy a szervezők által tartott programok és foglalkozások a Biblia tematikája köré csoportosultak és így egy kötött szókincs-keretből gazdálkodhattak. Jó tanácsként fogalmazták meg a gyakorlatukat kezdő diákok felé, hogy mindenképpen egyezzenek meg a szervezőkkel egy jelben, amely azt fogja jelenteni, hogy befejezték gondolatukat és tolmácsolást kérnek.

A szervezők egyöntetűen nyilatkozták, fontos számukra, hogy a tolmácsuk – a nyelvtudás mellett természetesen – ismerje a saját, illetve a szervezők kultúráját. Emellett pozitívumként említették, ha a tolmács jó szervezőképességgel bír.

Bízva, hogy a jelen esettanulmány hasznos tanácsokkal szolgálhat, kívánunk minden diáknak tapasztalatokban gazdag gyakorlatot.

A dekommunizációs törvény hatása az utcanevekre Kárpátalja Beregszászi járásában

Karmacsi Zoltán

II. Rákóczi Ferenc Kárpátalja Magyar Főiskola, Filológia Tanszék, Hodinka Antal
Nyelvészeti Kutatóközpont
(Ukrajna)

karmacsi.zoltan@kmf.org.ua

A Szovjetunió széthullása után a független Ukrajna első évtizedében több magyarlakta településnek sikerül régi magyar nevét (még ha cirill írásmóddal is) visszakapnia, illetve számos utcát, teret neveznek át magyar neves személyiség után.

A legújabb település- és közterület átnevezés Ukrajnában a kelet-ukrajnai konfliktus következtében 2015-ben életre hívott dekommunizációs négy törvény után indul meg, mely a szovjet és orosz propaganda-neveket igyekszik eltávolítani. E tekintetben szinte minden településen a névcserék következtében megjelennek az utcák új elnevezései. E változások/változtatások alól nem kivételesek a magyarlakta települések sem, hiszen még a 21. században is volt olyan település, ahol számos utcanév viselte magán a szovjet ideologizmus nyomait.

Előadásomban azt szeretném bemutatni, hogy az ukrajnai dekommunizációs törvények hatására milyen változások mentek végbe a közterületek elnevezéseiben, illetve annak nyelvi tájképben való megjelenése hogyan valósult meg Kárpátalja Beregszászi járásában.

Az államhatárok szerepe a salánki hordókészítés szakterminológiájának változásában

Kész Barnabás

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Történelem és Társadalomtudományi

Tanszék

(Ukrajna)

kesz.barnabas@kmf.org.ua

A kiváló nyersanyagban bővelkedő, szőlő- és bortermeléséről híres Ugocsa és Bereg egyik legmeghatározóbb népi ipara a hordókészítés volt. A 20. század első felében a kádármesterség még összefüggő térséget ölelt fel az egykori Szernye-mocsár környékén Salántól Szerednyéig. A kétezres évek elején megkíséreltem felmérni a hordókészítés továbbélését a kárpátaljai magyar falvakban. Bebizonyosodott, hogy mára az ugocsai-beregi bodnármesterség csak Salánkon maradt fenn, ahol még napjainkban is legalább 15 kádárműhely működik. A messze földön ismert és keresett salánki hordó ekkortájt bekerült a határon túli magyar értéktárba. Ennek ellenére a kistáj arculatát eddig meghatározó mesterség fennmaradása napjainkban kétségessé vált.

A hordókészítés történetét, annak magyarországi és kárpátaljai elterjedését, a párhuzamok kimutatását a forrásokban ismertetett magyarországi hordókészítés és a szakma salánki művelőinek tevékenysége között, a salánki kádármesterség technológiai részleteit (a felhasznált alapanyagok, szerszámok, termékek, valamint a munkafolyamat alaposabb ismertetését) korábbi tanulmányaimban, illetve PhD-dolgozatomban már ismertettem. Jelen előadásban e mesterség szakszavainak bemutatását, illetve a szakterminológia esetleges, a változó politikai határokkal kapcsolatos változását tűztem ki célul.

A salánki bodnárság vizsgálata igazolta előzetes feltételezésemet, miszerint a szakkifejezések, az eszközök torzult német megnevezésének használata, akárcsak a munkafolyamatok és technológiák, szinte teljesen egyezett az anyaországban felgyűjtött terminológiával, ami a közös iskolát, a közös gyökereket bizonyítja. Kivételt csak néhány szláv jövevényszó képezett, amely Trianon után, főleg a szovjet időszakban került be a kárpátaljai mesteremberek szókincsébe. Az anyaországtól elszakított iparosok a Tiszántúl és az Alföld bortermő vidékei helyett új piacokat kerestek termékeiknek, de a minőségi portékát előállító salánki bodnármesterek sem a csehszlovák és szovjet időszakban, sem pedig a jelenlegi Ukrajnában nem maradtak munka nélkül. Ők már nem tanulhattak a korábbi, német műszavakat használó kádáripari szakiskolákban, mestervizsgát sem tehettek, ennek ellenére a szakma titkait a torzított német

megnevezésekkel együtt, apáról-fiúra adták tovább generációkon keresztül. Az 1950-es években a településen göngyöleggyár létesült, melynek hordógyártó részlege „nagyiparivá” tette a hordógyártást, egységesítette a termékek értékesítését és szláv műszavakkal bővítette a helyi szakterminológiát. A rendszerváltás után a hordógyár megszűnt, a település kádárai házi műhelyeikben folytatták a termelést, a kisipari, manufakturális munkafolyamatok mellett alkalmazva a hordógyárban eltanult gépi, nagyipari technológiákat is.

A helyi bodnárok komoly szakmai tudással és több generációs tapasztalattal bíró kiváló specialisták. Muzeális kézi szerszámaik, évszázados technológiáik mellett éppoly fontosnak tartom a lassan feledésbe merülő műszavaik tanulmányozását és dokumentálását is az utókor számára.

Az államhatár hatása a Kárpátalján élők hagyományos szellemi kultúrájára

Kész Margit

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék
(Ukrajna)

kesz.margit@kmf.org.ua

Kárpátalja, mint a 20. század elején mesterségesen létrehozott „kényszerközösség”, néprajzi szempontból nem tekinthető egységes régiónak. Földrajzi adottságainak sokszínűsége (alföld, hegyvidék), az évszázados vármegyerendszer alkotta önazonosságtudat, a mindenkori perifériális helyzet, a nemzetiségi és vallási kölcsönhatások különböző identitások, kulturális jellegzetességek kialakulását segítette elő. A kistájakon belüli különbözőség azonban szervesen illeszkedett a vidék határain kívüli régiók kultúrájába, pl.: Bereg- Ugocsa megye lakosainak szellemi és tárgyi hagyományai a Szatmárban élőkkel alkotott szoros kapcsolatot. Ezer szállal kötődtek egymáshoz, jobban, mint például az Ung-vidékiek kultúrájához. Az ungiak viszont a felvidéki palócokhoz kötődtek, míg Máramaros magyar lakosságának kultúrájában rengeteg székely hagyományra ismerünk. Bár a kárpátaljai lakosok lassan-lassan kialakították saját kárpátaljai identitásukat is, az évszázados kötődések többszörös, szigorú határhúzással sem tűntek el nyomtalanul.

A 20. században a nagyhatalmak kénye-kedve szerint, a természeti adottságokat és a lakosság nemzetiségi összetételét figyelmen kívül hagyva alakultak ki az évezredes magyar államalakulatot felszabdaló politikai határok. Az ezek által beszűkített térben, voltaképpen e határvonalak hatására, a Kárpátalján élő magyarság évszázados szellemi hagyományaiban, azok kapcsolódási pontjaiban sajátos belső változások mentek végbe. A legszembetűnőbb változást a 20. század második felében, a Szovjetunió kötelékébe került kárpátaljai lakosok élték meg. A szinte teljes kulturális kódváltást elváró totalitárius rendszerben a hagyományos kultúra elzártan, belső térben fejlődve alakította ki túlélési stratégiáit. A kényszerhelyzet, a határok átjárhatatlansága sokszor épp azt eredményezte, hogy a helyi lakosok értékrendjében felértékelődtek azok a kulturális szegmensek, amelyek a múltból maradtak meg. Próbálták tehát menteni, ami még menthető. Amire a közösségnek valóban szüksége volt, s ami az új ideológiát sem sértette látványosan. E keretekben éltek tovább a hagyományos szellemi kultúra különböző műfajai: mesék, mondák, igaz történetek, népdalok, betlehemes játékok, locsolóversek stb. A klasszikus szűzsé gyakran válaszolt a megváltozott körülményekre. A régi, az idők változásával is helytálló üzenetek mellett új motívumok jelentek meg a

tradicionális műfajkeretben, amelyek a kor alapvető visszasságaira reagáltak. A két világ, a hivatalos és a lokális értékrendje között nagy volt a különbség, de kialakult annak stratégiája, hogyan kell egymás mellett létezni. A központi állami vezetés nem értékelte a tiszta forrásból eredő alkotásokat, kialakította a saját műnépi, nem ritkán ideológiai töltettel rendelkező szövegeit, dallamait. A közösségek túlélési ösztönnel megtanulták ugyan az újat, az idegent is, de amikor éppen alkalom adódott rá, előkerült a „saját”, amely, bár átalakulva, de betöltötte évszázados közösségépítő funkcióját. A rendszerváltást követő várva-várt határnyitás döbbsentette rá az újra egymásra találó közösségeket arra, hogy egyrészt a közös, összmagyar kulturális kincstárból merítve fejlesszék a saját, helyi műveltségüket, másrészt szembesültek a saját lokális kultúrájuk másságával, harmadrészt pedig a külső hatások felgyorsították az amúgy is zajló akkulturációt.

Határátlépés és mentális határépítés a kárpátaljai magyarok rendszer váltással kapcsolatos elbeszéléseiben

Kész Réka

Debreceni Egyetem, Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola
(Magyarország)

rekakesz@gmail.com

Kutatásomban az 1989-91-es rendszerváltás mikroszinten érzékelhető hatásait vizsgálom Kárpátalja magyar lakta településein. A Szovjetunió felbomlását követően lényeges változások mentek végbe az itt élő családok (és az egyes háztartásban élő egyének) életében, munkastratégiáiban. Az egyik, igen nagy jelentőséggel bíró változást az országhatárok megnyitása, a külföldre való kiutazás lehetősége jelentette. Mindez sokak megélhetését segítette. A határátkelés engedélyezése révén olyan egyénileg változó, elsősorban kényszerszülte stratégiák alakultak, mint például a külföldi mezőgazdasági idénymunka, gyári, építkezési munka vállalása, vagy akár az idősgondozói munkavégzés. A gazdasági válság hatására a vizsgált időszakban tömeges méreteket öltött a határon történő illegális „biznisz” (csencselés): cigaretta-, benzin-, pulóver- és egyéb termékekkel való kereskedelem is. A rendszerváltás éveiben a gazdasági válság miatt felmerülő áruhiány pótlására is sok esetben a szomszédos országokból behozott termékek jelentettek megoldást. Mindemellett a határnyitás egyéb lehetőségeket is jelentett, mint például a külföldi egészségügyi és oktatási rendszer igénybevételét. Ugyanakkor, a Kárpátaljai magyarok számára az országhatárok megnyitása egyben szimbolikus tartalommal bírt és bír ma is: a határ átlépése lehetőséget biztosított az addig fizikai határvonallal elválasztott magyar-magyar közösségek találkozására, jelképes újraegyesülésére.

Alapfeltevésem az, hogy a határ különböző oldalain élőknek már akkor is vannak elképzeléseik, elvárásaik a másik oldalon élőkről, ha soha el sem hagyták lakóhelyüket. Ezeket az előfeltevéseket befolyásolják történelmi ismereteik, mások véleményének, tapasztalatainak meghallgatása, vagy például a média különböző felületeiről szerzett információk. Hisznek a két közösség összetartozásában és/vagy sztereotípiákat alkotnak egymásról. Azokban az esetekben, amikor lehetővé válik a határ két oldalán élők személyes találkozása, az érintettek újabb tapasztalatokat gyűjtenek. Ezekkel igazolják előzetes pozitív, negatív jellegű elképzeléseiket. A határt átlépők az örömteli találkozások mellett nem egyszer csalódásélményt tapasztalnak meg: mentális határmegvonással, sztereotipizálással, kárpátaljai-magyarországi magyarok között a

mi-ők kategóriáinak fennállásával és leorosozó, leukránozó etnikai címkézéssel szembesülnek.

A kutatásban megszólított személyek különböző céllal (tanulmányi, kereskedelmi, munkavállalási tevékenység végzése) utaztak külföldre. A velük készített interjúkban a rendszerváltást követő évek 20-30 év távlatából kerültek átbeszélésre. Adatközlőim emlékei ez idő alatt formálódtak, új emlékekkel egészültek ki, újraértelmeződtek. Ennek fényében ismertetem az 1990-es években Magyarországra utazó kárpátaljai magyarok határátlépésről, magyar-magyar találkozásokról szóló tapasztalatait. Kitérek arra, milyen helyzetekben szembesültek a mentális határok fennállásával, és hogy ez milyen válaszreakciót váltott ki az érintettekben (pl. a „mélymagyarság” bizonyítása). Emellett azt is elemzem, hogy e helyzeteknek hosszú távon milyen hatása lehetett a megkérdezettek nemzeti identitására, magyarságképére, öndefiníciójára. De arra is, hogy az események hozzájárulhattak-e ahhoz, hogy adatközlőim önmagukat kárpátaljai magyarként határozzák meg, és hogy ez számukra miben különbözik (ha különbözik) az anyaországi magyaroktól.

A téma érzékenységet, árnyaltságot jelzi, hogy a határemelés egyes helyzetei nem a fogadó közösség tagjainak sértő szándéka miatt keletkeztek, hanem ismerethiányból, amely a közeledő szándék ellenére generált konfliktust. Előadásomban lehetőségeimhez mérten próbálom ismertetni az ilyen helyzetek kialakulásának lehetséges okait, illetve azt, hogy adatközlőim mennyire vettek/vesznek részt a mentális szinten zajló, határépítő gyakorlatban (pl. akarva-akaratlanul ők maguk hajlamosak-e az etnikai címkézésre, sztereotipizálásra).

Végül pedig a kutatásban megszólítottak pozitív tapasztalatait is ismertetem. Azokat a helyzeteket, amelyekben adatközlőim kiemelt, kedvező helyzetbe kerültek, s ők ezt – részben – kárpátaljai származásuknak tulajdonítják.

Kutatók és kutatottak határán: civil tudomány és a nyelv térbeli változatossága

Kocsis Zsuzsanna, Krizsai Fruzsina, Szabó Gergely, Bodó Csanád,
Vargha Fruzsina Sára

Nyelvtudományi Kutatóközpont; NYTK; Eötvös Loránd Tudományegyetem; ELTE;
NYTK
(Magyarország)

kocsis.zsuzsanna@nytud.hu

Noha már Cameron és munkatársai (1992) is olyan kutatások megvalósítását sürgették, amelyek egyszerre szólnak a résztvevőkről, valamint velük és értük zajlanak, a kutatási résztvevők szerepének megváltoztatására támasztott széleskörű igény csak az utóbbi években nyert teret a szociolingvisztikai kutatásokban (l. Bucholtz és mtsai 2016, Svendsen 2018). Ennek a lehetséges kimenetelei eltérhetnek különböző kontextusokban, de vonatkozhatnak a kutató és az adatközlők közötti dichotómia feloldására és az érdekelt felek bevonására a kutatási folyamat minél több fázisába. Ezek a törekvések azonban alig érintik a térbeli változatosságot és a nyelvjárásokról az európai nemzetállamokban alkotott tudásreprezentációkat. Miközben a dialektológiai kutatás ez a változatosságot mindig is értéknek tekintette, paradox módon hozzájárult a nyelvi diszkriminációhoz és beszélők széles körének marginalizálásához azzal, hogy a nyelvjárásokat a feltételezett standard nyelvváltozattal szembeállítva úgy kezelte, mint amelyek csak a maguk lokalitásában korlátozva vehetők használatba. A Civil Dialektológia nevet viselő kezdeményezésünk arra tesz kísérletet, hogy megkerülje ezeket az akadályokat, amelyeket maga a nyelvészeti kutatás alakított ki az anyanyelvi neveléssel együtt a 20. század folyamán, és hogy a magyar tájszólásokról olyan tudásreprezentációkat állítson a középpontba, amelyeket nem szükségszerűen a kutatók hoznak létre. A projekt olyan internetes anyagok összegyűjtésével és vizualizációjával indult, amelyek valamilyen módon megjelenítik a helyi nyelvi sajátosságokat – függetlenül attól, hogy ezeket az anyagokat civilek vagy akadémiai szereplők tették közzé. Ugyanis a helyi nyelvi gyakorlatok ilyen alulról szerveződő, civilek által létrehozott és széles körben terjedő megjelenítéseit ugyanolyan értékesnek tekintjük, mint a nyelvjárásgyűjtések során felhalmozott adatok közzétételének tudományos formáit. A Civil Dialektológia tehát olyan adatbázist biztosít, amely a már létező anyagok rendszerezésével többek között az anyanyelvi nevelésben is felhasználható, és egyben arra is biztatja a civileket, hogy hozzanak létre tartalmakat a saját megélt nyelvi tapasztalataikról. Ezzel párhuzamosan a hosszú távú terveink között

szerepel olyan kutatási keret kialakítása is, amely a nemzetközi szakirodalomban citizen science-nek nevezett civil tudomány alapelveihez (Golumbic és mtsai 2017) kapcsolódva képes megvalósítani a civilek bevonását.

Irodalom:

- Bucholtz, M., Casillas, D. I., & Lee, J. S. (2016). Beyond empowerment: Accompaniment and sociolinguistic justice in a youth research program. In R. Lawson & D. Sawyers (Eds.), *Sociolinguistic research: Application and impact* (pp. 25-44). Routledge.
- Cameron, D., Frazer, E., Harvey, P., Rampton, M. B. H., & Richardson, K. (1992). *Researching language: Issues of power and method*. Routledge.
- Golumbic, Y. N., Orr, D., Baram-Tsabari, A. & Fishbain, B. (2017). Between Vision and Reality: A Study of Scientists' Views on Citizen Science. *Citizen Science: Theory and Practice* 2(1), 6. <https://doi.org/10.5334/cstp.53>.
- Svendsen, B. A. (2018). The dynamics of citizen sociolinguistics. *Journal of Sociolinguistics*, 22, 137–160. <https://doi.org/10.1111/josl.12276>.

Schoolscape of a Christian Hungarian High School in Transcarpathia

Kovács Alexandra Kitti

University of Pannonia
(Hungary)

bakalkiszacs@gmail.com

Schoolscape studies deal with the visual and material features of educational spaces (Brown 2012, Szabó 2015, Jakonen 2017). The signs, inscriptions and symbols appearing in formal education – both indoor and outdoor spaces of schools – bear specific communicative intentions and have various functions related not only to subject content but the teaching of linguistic and cultural values and ideologies, the development of intercultural awareness, and the construction of specific literacy genres, etc. (Szabó 2015, Gorter 2017, Jakonen 2017) Based on photographs and research interviews collected in Nagyberég, I analyse the schoolscape of a Christian Hungarian school in Transcarpathia and the metadiscourses through which educational spaces are regulated and interpreted. The analysis also focuses on what the connections are among the material environment of education and school literacy, linguistic and cultural values and ideologies. Using Szabó's method (2015), I analyse the interviewed teachers's accounts and remarks while describing the linguistic landscape in order to enlighten some policies and employed practices of the school. Although Hungarian minority schools in Transcarpathia have to face significant crucial restrictions and changes in the near future concerning the language of instruction, the given institute's schoolscape represents its Hungarian identity through its signage since inscriptions are dominantly monolingual and Hungarian. The other main pillar of the investigated institute's identity demonstrated in its linguistic landscape is being a Reformed school, highlighting its commitment to stand for Christian values.

Az aszimmetria hipotézis vizsgálata az ukrán és a magyar nyelv tekintetében fordítás által létrejött újságcikkek alapján

Lechner Ilona, Petrusinec András

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék;

II. RF KMF, Filológia Tanszék

(Ukrajna)

lechner.ilona@kmf.org.ua

Előadásunkban az aszimmetria hipotézis (Klaudy 2001) továbbfejlesztett elméletét mutatjuk be az ukrán és a magyar nyelv viszonylatában. Magyarról ukránra, valamint ukránról magyarra fordított, egymástól független újságcikkekben vizsgáljuk meg a műveleti, nyelvi és kulturális aszimmetria fogalmát. A megnevezett fogalmakat olyan nyelvek közötti fordításokban lehet megfigyelni, amelyek közül egyik elterjedtebb, míg másik kevésbé elterjedt. Kárpátalján végezve a kutatást az ukránt, mint a többségi társadalom anyanyelvét tekinthetjük a „nagy” nyelvnek, míg a magyar kisebbségi nyelvként a „kis” nyelv a beszélők számát figyelembe véve.

A nyelveknek vannak bizonyos aszimmetrikus elemei, amelyek a fordító részéről valamilyen műveleti beavatkozást igényelnek. Ez az aszimmetria főként a nyelvpárok lexikai és grammatikai rendszerének vonatkozásában figyelhető meg. Klaudy szerint a nyelvi aszimmetria statikus, a műveleti aszimmetria dinamikus fogalom (Klaudy 2015: 73). Ha dinamikusan figyeljük a nyelvek közötti különbségeket, akkor azokat a különbségeket vizsgálhatjuk meg, amelyek a fordítás folyamatában megjelennek, és fordítási nehézségeket okoznak (Klaudy 2018: 449). Klaudy (uo.) kiemeli, hogy a kétirányú fordítások során megfigyelhetünk bizonyos műveleti aszimmetriát: azokon a helyeken, ahol a fordítók a jelentést explicitté teszik $L_1 \rightarrow L_2$ irányban (pld. lexikai és grammatikai konkretizálás, lexikai és grammatikai betoldás, stb.) az ellenkező irányban nem találkozunk implicitációval (lexikai és grammatikai generalizálás, lexikai és grammatikai kihagyás, stb.). Az aszimmetria hipotézis (Klaudy 2015: 72) feltételezi, hogy a fordító a legtöbb esetben inkább az explicitációt részesíti előnyben az implicitációval szemben, vagyis a két művelet nem szimmetrikus.

Mivel a fordítás egy kulturális művelet is, a folyamat során felmerülhet kulturális asszimmetria is, amelyet Klaudy egy statikus fogalomként kezel, amelyet csak a fordítás ténye, a fordítási műveletek dinamizálnak. A kulturális aszimmetria nem pusztán a kultúrák közötti különbségeket jelöli, hanem a kultúrák közti kommunikáció egyirányúságát, vagy legalábbis kiegyensúlyozatlanságát (Klaudy 2015: 73-74). Klaudy úgy véli, hogy ha kiterjesztjük a szimmetrikus/aszimmetrikus viszonyt a nyelvről a

kultúrára, megállapíthatjuk, hogy ha a kulturális honosítás az egyik irányban együtt jár kulturális idegenítéssel a másik irányban, akkor szimmetrikus viszonyról beszélünk, ha nem jár együtt, akkor aszimmetrikus viszonyról (Klaudy 2015: 76).

A felvázolt elmélet alapján tehát feltételezzük, hogy az általunk választott nyelvpár esetében az aszimmetria minden formája (műveleti, nyelvi és kulturális) kimutatható.

Kulcsszavak: fordítástudomány, műveleti aszimmetria, nyelvi aszimmetria, kulturális aszimmetria

Irodalom:

- Klaudy K. 2001. Az aszimmetria hipotézis. In: Bartha M. (szerk.). A X. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia előadásai. Székesfehérvár: KJF. 371–378.
- Klaudy K. 2015. A nyelvi és kulturális aszimmetria hatása a fordításra. In: Gál Zsuzsa (szerk.) Nyelvészet, művészet, hatalom. Írások Tóth Szergej tiszteletére. Szeged: Szegedi Egyetem Kiadó. 70–77.
- Klaudy K. 2018. Az aszimmetria hipotézis kiterjesztése a honosítás/idegenítés dichotómiára. In: Dombi J., Farkas J., Gúti E. (szerk.) Aszimmetrikus kommunikáció – aszimmetrikus viszonyok. Szak Kiadó. 448–462.

Milyen nézetekkel korrelálnak a kétnyelvűséggel kapcsolatos tévhitek?

Lois Márta

Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Nyelvtudományi Doktori Iskola
(Magyarország)

loismarta@yahoo.com

Európában annyira elterjedt nézetté vált, hogy a kétnyelvűség kivételes jelenség (Bartha 2009: 145), hogy ez hazánkban is meghatározza a nyelvekről való gondolkodást. Magyarországon emellett jellemzően a sztenderd nyelvi ideológia mentén ítélik meg a beszélők a kétnyelvűeket, vagyis „a kétnyelvűséggel kapcsolatos nyelvideológiai koncepciók, tévhitek a sztenderd, normatív, a változatosságot kizáró nyelvészeti felfogással karöltve formálódnak, értelmeződnek újra a mai napig különféle kontextusokban” (Bartha 2009: 149). Előadásomban ezt részletezem 18–24 éves nyelvtanulókkal végzett kutatásom alapján, és bemutatom, hogy milyen magyar nyelvről és nyelvtanulásról szóló nézetekkel mutatnak összefüggést a kétnyelvűségről szóló nyelvi ideológiák.

Kvantitatív kutatásomban (n=507) magyarról és nyelvtanulásról szóló nézeteket gyűjtöttem kérdőív segítségével, és főkomponens-elemzés után összefüggéseket kerestem Pearson-féle korrelációs együtthatók számolásával. Az eredmények szerint a tanulók kétnyelvűségről vallott nézeteivel együtt jár az, hogy mennyire kaptak tanáraiktól preskriptív szemléletű anyanyelvi nevelést, illetve hogy ők maguk milyen mértékben hívei a preskriptív ideológiának. Ezen kívül a kétnyelvűséggel kapcsolatos nézetekkel a tanulók asszimilációs félelme is korrelált. A kétnyelvűségről szóló gondolkodás tehát a sztenderd nyelvi ideológián túl (és azzal összefüggésben) azzal a zárt, monolingvis, monokulturális nyelvfelfogással is együtt mozog, mely Magyarországot jellemzi. Eredményeim szerint még az igen motivált nyelvtanulók is azt vallják, hogy „a kétnyelvűvé válás egyedüli természetes módja az, ha valaki kisgyermek korában a családjában tanul meg két nyelvet” (Bartha 2009: 147 alapján megfogalmazott item a kérdőívben, lásd Lois 2017).

Előadásomban kiemelem a tanárok szerepét a kétnyelvűséggel kapcsolatos tévhitek fenntartásában, és a kvantitatív kutatást kiegészítő interjúk felmérés (n=25) alapján arra is kitérek, hogy a monolingvista, sztenderdista nyelvszemlélet hogyan konstruálódik meg a kétnyelvű beszélőkről szóló diskurzusokban.

Irodalom:

Bartha, Cs. 2009. Út a többnyelvűség felé? – Nyelvideológiák, attitűdök és nyelvcsere: a kétnyelvűséggel kapcsolatos elképzelések szerepe a kisebbségi nyelvek megőrzésében. In: Borbély, A. Vanconé Kremmer, I. (szerk.) Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák. 15.

- Élőnyelvi konferencia Párkány (Szlovákia), 2008. szeptember 4–6. MTA Nyelvtudományi Intézet – Gramma Nyelvi Iroda – Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kar Budapest – Dunaszerdahely – Nyitra: Tinta Könyvkiadó, 141–155.
- Lois, M. 2017. Kérdőív a nyelvtanulásról és a magyarról. Elérhető: <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSdVoqBnzlmYJQoJuluKI5RY5HOX-GR7sLony8OUf52pvYmmM-w/viewform> (Utolsó letöltés ideje: 2021. június 27.)

Problems and Perspectives of Sociolinguistic Borders in the Process of Identity Building

Mambetaliev, Askar

University of Pannonia, Doctoral School of Multilingualism
(Hungary)

askar.mambetaliev@gmail.com

Borders separate the citizens of one country from another, but also unite people as one nation. Sociolinguistic problems arise when the population of border areas speaks a language other than the dominant language of the country. Tensions increase when the ethnicity and language of this population coincides with the ethnicity and language of the neighboring state. This difficult situation can theoretically be solved if certain conditions are met. These conditions include both the cultural and political readiness of the parties involved. The cultural dimension requires long-term education for the parties involved and decision-makers, because solving such issues requires mutual understanding, concessions, and prioritization. The authorities should consider, first, the interests of the minority, and the minority should make efforts not to cause a serious conflict in neighboring countries. This requires a lot of responsibility from all participants - kin states, nation states, regional forces, and the population of border regions. These are all important, but I would like also to discuss sociolinguistic boundaries, which are important for nation building and identity. In particular, I would like to understand the priorities of societies that have been cut off from their kin states for several historical reasons. What are their visions of their identity and their understanding of the socio-psychological state of the titular nationality in their country. I know two such communities - Hungarians in the Transcarpathian region, Kirghiz in the Badakhshan region of Tajikistan. The situation of Russians in eastern Ukraine is not suitable for comparison, since Ukrainians and Russians are related peoples, both ethnically, culturally, and linguistically. The reason for the current war in Ukraine is the Kremlin's ambitions based on geopolitical games between the West and the East. In this regard, much can be learned from the political culture of the United States, where the state successfully uses ethnicity to its advantage. Considering the above circumstances, I propose to study the socio-psychological aspects of the representatives of the parties involved and, based on the information collected, look for acceptable constructive solutions. Therefore, the fundamental question of this article is - how do the major parties of the conflict prioritize in solving short-term and long-term common problems of sociolinguistic identity?

Language Border as a Converging and Diverging Factor: the Example of a Multilingual Community

Máté Réka

Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education,
Department of Philology, Antal Hodinka Linguistic Research Center
(Ukraine)

mate.reka@kmf.org.ua

In geography, the border is a space-sharing tool and a much-studied general spatial element. It is usually interpreted as a dividing line, an endpoint, the edge of something. One can use it to distinguish boundless space from the area that demarcated area. According to the basic functions of the border, it can be a dividing element. A language border is a boundary separating two language areas and is generally meant to imply a lack of mutual intelligibility between two languages. Although, examining social spatiality, the concept of boundary is therefore very difficult to be interpreted as a mere spatial element. The language border as a static concept does not take into account economic and infrastructural changes, the complexity of civilization and modernization processes, which are intercultural communicative situations.

In this presentation I examine the role of the language border as a factor in individuals' language maintenance. The informants of this study are from Izсныéte (Zhnyatino), a settlement with mixed populations, that is situated in the middle of the Ukrainian – Hungarian language border. Through personal narratives, we get a closer look at the process of language acquisition and maintenance, because by getting to know their life, personal stories, we can observe the processes and changes in the linguistic systems of the speaker. This time, the focus is on the speakers' personal experiences with living 'on the edge'. Language maintenance is a process of several factors. Giles, Bourhis and Taylor (1977) propose factors as: status, demographic, institutional support. We can also rely on different linguistic, cultural and social factors, when studying language maintenance. It is obvious that every individual is different, with various backgrounds, motivations, personal issues. The main methods used at the semi-structured interviews were:

- language autobiographies (language skills and use)
- mental mapping (examining the role of the settlement in a person's language maintenance).

All the interviewees providing personal stories for this presentation have Hungarian as L1, Ukrainian as L2 (the official state language), the other parts of their

verbal repertoire varies from person to person. If we investigate language maintenance on the level of the individual, it is interesting to take a look at the personal factors that influence the maintenance of a language system as a part of an individual's verbal repertoire: we have examined their lives through a linguistic point of view.

Keywords: language maintenance, language border, Transcarpathia, mental mapping

Kárpátalja újonnan alakult közigazgatási egységeinek nyelvi összetétele a 2001-es népszámlálás adatai alapján

Molnár D. István

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Földtudományi és Turizmus Tanszék
(Ukrajna)

molnar.d.istvan@kmf.org.ua

2020-ban közigazgatási reformot hajtottak vége Ukrajna egész területén, aminek következtében a településeket kistérségekké szervezték, a járásokat összevonták. Kárpátalján 64 kistérséget hoztak létre és a járások száma is változott. A korábbi 13 járás összevonásával 6 járást hoztak létre, ezek: az Ungvári-, Munkácsi-, Beregszászi-, Huszti-, Técsői- és Rahói járás.

Az új közigazgatási egységek nemzetiségi vagy nyelvi összetételének vizsgálatánál a 2001-es népszámlálás adataiból kell kiindulnunk, azóta ugyanis nem tartottak népszámlálást Ukrajnában. Az új járások és a kistérségek mutatóit a népszámlálás települési bontású adataiból tudjuk összegezni. Az elmúlt húsz évben a demográfiai folyamatok és a migrációs aktivitás következtében változtak a nemzetiségi és a nyelvi mutatók is. Az elmúlt években készültek ugyan felmérések a kárpátaljai magyarok számát illetően, de Kárpátalja egész területét érintő, minden nemzetiséget felölelő adatsorok csak a 2001-es népszámlálásnak köszönhetően állnak rendelkezésünkre.

Az újonnan alakult járások mindegyikében az ukrán nemzetiségű lakosság alkotja a többséget, így az új Beregszászi járásban is kisebbségbe kerültek a magyarok. Beregszász megyei alárendeltségű városában relatív többséget (48,1%), a Beregszászi járásban abszolút többséget alkottak a magyarok (76,1%) a 2020-as közigazgatási reform előtt. A megnagyobbított Beregszászi járás lakosságának viszont csupán 42,1%-át alkotják a magyarok, míg az ukránok a 52,8%-át. Ugyanakkor a kárpátaljai magyarság többsége, 58,1%-a megnagyobbított Beregszászi járás területén található.

Az újonnan megalakult kistérségek nemzetiségi összetételét vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a 64 kistérség többségében az ukránok, 10-ben a magyarok és 1-ben a román nemzetiségűek alkotják a többséget. Előadásunkban azt vizsgáljuk, hogy hogyan néz ki jelenleg a nyelvi összetétel ezekben a közigazgatási egységekben.

Előadásunkban azt vizsgáljuk, hogy hogyan néz ki jelenleg a nyelvi összetétel ezekben a közigazgatási egységekben.

Language and Nationalist Discourses in Hungary: Ideological and Identity Conflicts

Monteiro, Evandro

Federal University of Rio Grande do Sul (UFRGS)
(Brazil)

evandro.o.monteiro@hotmail.com

The doctoral dissertation, title by now as Language and nationalist discourses in Hungary: ideological and identity conflicts, aims to analyze how nationalist discourses - so present in central-eastern European countries - and the Hungarian language are mutually constituted, by investigating the ideological, social and political determinations of those discourses. This research is justified not only by the need to reflect on the current growth, worldwide, of extremist and nationalist political ideologies, but also by the fact that Hungary may be a privileged point for studies of this nature. That is, both the Magyar country and language are a very productive area for research and discussions on linguistic, social and identity interrelations due to their vast history of serious issues on migration and ethnic-social heterogeneity - a fact that has, as consequence, serious territorial disputes and tense political and identity conflicts with neighboring nations which are marked in and by language. Therefore, it is proposed to analyze such conflicts from a discursive theoretical perspective by considering language as a material basis of a “social body” and observing how the aforementioned social issues structure the linguistic-discursive processes and vice-versa. Thus, the study starts from the theoretical works of Valentin Volóchinov, Louis Althusser, Michel Pécheux, Patrick Sériot and Ana Zandwais. In order to develop questions and look for answers about nationalism and identity, studies of Zygmunt Bauman, Erick Hobsbawm, Ernest Renan, Ernest Gellner and Benedict Anderson are brought. A key concept in this work is the idea of territory in accordance with Zandwais (2013), who says that territory contributes to the construction of a symbolic identity. That is, the territory functions as an essential tool in the construction of the effect of unity, symbolically giving a nation its physical identity. Thus, in the case of Hungary - a place constantly threatened by invasions and which has already lost about seventy percent of its original territory, due to the Treaty of Trianon, as a consequence of the World Wars -, an endangered territory can function as a synonym for endangered nation, identity and language. However, it is precisely through their language, what is the most distinct feature that those people have - considering the region where the country is -, that Hungarians seem to try to protect themselves from those conflicts and instabilities: the

Hungarian language, a non-Indo-European language, is constantly being reported as rare, “secret”, “untouchable”, a treasure that seems to function as a tool of “separation”, “protection”, a symbol of pride for those people, even being used as a form of resistance - what may explain the “back to runes” phenomenon in some regions of the country. Finally, regarding the methodological issue, the corpus will consist of extracts, linguistic materialities, taken from texts published officially by portals of both the Hungarian government and groups of Hungarian nationalist movements.

A határon túli magyar kisebbségek nyelvi jogainak védelme – összehasonlító nemzetközi jogi kitekintés

Nagy Noémi

NKE ÁNTK Nemzetközi Jogi Tanszék; MTA-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport
(Magyarország)

nagy.noemia@gmail.com

Az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása után a Kárpát-medencében új nyelvi kisebbség jött létre: a magyar. A trianoni határok nemcsak a nyelvi különfejlődés útját jelölték ki a Magyarországgal szomszédos országok kisebbségi közösségei számára, de e közösségek nyelvi jogainak szabályozása is – az utódállamok önálló hatáskörébe kerülve – eltérő módon formálódott. Ugyan a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogainak védelme annak az államnak az elsődleges felelőssége, amelynek területén az adott kisebbség él, a rendszerváltás óta a nemzetközi jog és a nemzetközi szervezetek szerepvállalása is egyre hangsúlyosabb e kérdésben.

Előadásomban a határon túli magyar kisebbségek nyelvi jogainak védelmét mutatom be összehasonlító keretben, a nemzetközi jog lencséjén keresztül. Egészen pontosan a téma szempontjából releváns, az Európa Tanács égisze alatt elfogadott, 1998 óta hatályos két multilaterális egyezmény, a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája és a Nemzeti Kisebbségek Védelmének Keretegyezménye végrehajtását felügyelő független szakértői testületek tevékenységét veszem górcső alá. E két nemzetközi szerződés monitoringjának vizsgálata kifejezetten célszerű az összehasonlítás szempontjából, hiszen mindkettőnek részese a magyar kisebbséggel rendelkező összes szomszédos állam: Ausztria, Szlovákia, Ukrajna, Románia, Szerbia, Horvátország és Szlovénia is. Mind a Nyelvi Karta, mind a Keretegyezmény a kisebbségi nyelvhasználat számos színterét vizsgálja, beleértve többek között az oktatást, a közigazgatást, a topográfiai jelzéseket, az igazságszolgáltatást és a médiát.

A Nyelvi Karta Szakértői Bizottságának és a Keretegyezmény Tanácsadó Bizottságának jelentései alapján nemcsak a fenti területeket érintő jogi szabályozások különbségeiről kapunk képet, de ami még fontosabb, a kisebbségi nyelvi jogok gyakorlati érvényesüléséről is. Noha a jelentések alapján számos pozitív példát és előremutató megoldást láthatunk, összességében sajnos távolról sem megnyugtató a határon túli magyar kisebbségek nyelvi jogainak helyzete.

Az idegennyelv-oktatás (angol) helyzetének vizsgálata a kárpátaljai magyar tannyelvű iskolákban kérdőíves felmérések tükrében

Nagy-Kolozsvári Enikő, Győri János

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék;
Eötvös Loránd Tudományegyetem, Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Interkulturális
Pszichológiai és Pedagógiai Intézet
(Ukrajna – Magyarország)

nagy-kolozsvari.eniko@kmf.org.ua; gyori.janos@ppk.elte.hu

Az idegennyelv-oktatás jelentősége és szerepe az egyén életében ma már megkérdőjelezhetetlen. Így van ez Kárpátalján is, ahol a megye földrajzi fekvésének, geopolitikai helyzetének és a soknemzetiségű környezetnek köszönhetően az emberek a mindennapi életük során tapasztalják az államnyelv és idegen nyelvek ismeretének szükségességét.

Kárpátalja magyar tannyelvű iskoláiban a tanulók anyanyelvük mellett az államnyelvet, valamint egy, esetenként két idegen nyelvet tanulnak. Ez utóbbi leggyakrabban az angol és/vagy a német nyelv elsajátítását jelenti. Kutatásunkban, a mintegy száz kárpátaljai magyar vagy vegyes tannyelvű iskolában folyó angol nyelv oktatásának helyzetét vizsgáljuk. A kutatás aktualitását igazolja, hogy ehhez hasonló empirikus kutatás legutóbb 2004-ben készült (Fábián, Huszti, Lizák, 2005). Célunk, hogy feltárjuk az aktuális helyzetet és az adatokat összevessük a korábbi kutatás eredményeivel.

Adatgyűjtés során a kárpátaljai iskolákban zajló angol nyelvoktatás helyzetét tártuk fel, először vizsgálva a helyi pedagógusok és pedagógusjelöltek angol nyelvű, autentikus, gyermekirodalmi művek iskolai használatával kapcsolatos attitűdjét is. Kutatásunkban többek között arra keressük a választ, hogy milyen problémákkal és kihívásokkal szembesülnek a gyakorló pedagógusok. Milyen a tankönyvi ellátottság, annak jellege és minősége, valamint melyek a leggyakrabban használt oktatási segédanyagok. Vizsgáljuk még egyebek mellett a tanárok módszertani repertoárját, szakmai tapasztalatát, képzettségének szintjét, valamint azt, hogyan képzik magukat, tartják karban nyelvtudásukat a gyakorló pedagógusok. Vizsgáljuk a tanulói csoportok létszámát és a felmerülő problémákat. A kutatás spektrumának bővítése céljából pedagógusjelölteket is bevontunk, akik már részben szakmai szemmel visszatekintve adtak választ saját idegennyelv-tanulásuk során szerzett iskolai tapasztalatokról. Kérdéseink megválaszolásához két kvantitatív kérdőíves adatfelvételt végeztünk

(pedagógusok N=118 és pedagógusjelöltek N=125), melyek adatbázisait SPSS és Excel statisztikai programok segítségével elemeztük.

Eredményeink alapján elmondható, hogy a kárpátaljai idegennyelv-tanárok képzettségi szintje magas és elnyomó többségben megfelelő szakirányú, módszertani repertoárja széleskörű, ugyanakkor jelentős problémát jelent számukra a nem megfelelő tankönyvi ellátottság, az alacsony óraszám és a különböző segédanyagokhoz való korlátozott hozzáférés. A pedagógusjelöltek válaszaiból kiderül, hogy bár pozitív attitűddel érkeznek a felsőoktatásba, negatív középiskolai tapasztalatokkal is rendelkeznek az angol nyelv elsajátításának útján. Előadásunkban, eredményeink ismertetése mellett összevetjük azokat a fent említett korábbi kutatás adataival, amelyek alapján következtetéseket vonunk le a kárpátalján zajló angol nyelv oktatásának helyzetéről, az elmúlt mintegy 15 év alatt történt változásokról.

Lehet-e valaki próféta a saját hazájában? – Egy határon túli magyar énekesnő kiejtésének megítélése szülőföldjén

Németh Miklós, Tóth Lúcia

SZTE BTK Magyar Nyelvészeti Tanszék
(Magyarország)

nicola@hung.u-szeged.hu; toth.lucia97@gmail.com

Előadásunkban kishegyesi (Vajdaság, Szerbia) terepmunkánk tapasztalataira építünk. Az előadás témája az, hogyan vélekednek a kishegyesiek a közülük való, az általános iskolát a településen végző Rúzsa Magdolna nyelvhasználatáról. A határon túli énekesnő a határon innen, Magyarországon futott be karriert a hazai Megasztár tehetségkutató műsornak köszönhetően, és jelenleg is Magyarországon él. Tudható, hogy az énekesnő kiejtése körül voltak viták és kommentháborúk a magyarországi magyarok körében (erről szól Németh 2021, megjelenés előtt). Jelen vizsgálatunkban a vele készült, szabadon elérhető video anyagok meghallgatására kérjük 18 kishegyesi adatközlőnket, majd arra, fejték ki véleményüket a következőkről:

1. A kishegyesi nyelvhasználat. a helyi dialektus megjelenik-e (és milyen mértékben) az első megasztáros fellépésekor és a 2010-es években készült produkcióban?
2. Változott-e az énekesnő kiejtése magyarországi karrierjének köszönhetően?
3. Ha változott, milyen irányban?
4. Mi a véleményük az énekesnő kiejtésében bekövetkezett változásokról?
5. Milyen mértékben tartják kishegyesinek és önazonosnak az énekesnő nyelvhasználatát pályája kezdetén és jelenleg?

A határ mint divergáló tényező az al-dunai székely települések nyelvét illetően

Pál Helén

Magyarságkutató Intézet, Nyelvtervezési Kutatóközpont
(Magyarország)

pal_helen@freemail.hu

1883-ban Dél-Bánát az Osztrák-Magyar Monarchián belül a történelmi Magyarországhoz tartozott. Ekkor telepítettek ide több mint 3000 bukovinai székelyt, és az Al-Duna mellett létrehozták Székelykeve, Sándoregyháza és Hertelendyfalva nevű településeiket. (A bukovinai székelyek ősei a madéfalvi vérengzés után Moldvába menekült székelyek voltak, majd a 18. század végétől a bukovinai Istensegíts, Fogadjisten, Hadikfalva, Józseffalva és Andrásfalva nevű falvakban éltek.) Magyarországi déli területei az 1918. december 1-jén kikiáltott Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz kerültek. A trianoni békeszerződés aláírása után az al-dunai székelyek egy új állam polgárai lettek. Majd újabb történelmi eseményeket követően a terület (2006-tól) a Szerbiai Köztársasághoz tartozik. A székelyek mellé Sándoregyházára (Ivanovo) németek és bolgárok, Székelykevére (Skorenovac) több település magyarjai, németek és bolgárok, Hertelendyfalvára (Vojlovica, ma Pančevo város része) németek és szlovákok is kerültek. A németeket a második világháború után kitelepítették. Az 1960-as évektől kezdve mindhárom településre jellemző volt, hogy a lakosok egy része elhagyta az országot, (főleg Nyugat-Európába, de például Ausztráliába is költöztek), emellett a környékbeli nagyobb városok is munka- és lakóhelyet kínáltak.

Az előadás elsősorban az al-dunai településeken élő székely eredetű lakosság nyelvére vonatkozó adatokkal foglalkozik. A vizsgálat kiindulási pontja, hogy a csoport a trianoni békeszerződés következtében kialakult elkülönülése milyen nyelvi változásokat eredményezett. Hertelendyfalván Penavin Olga és munkatársai már az 1950-es években elkezdték a nyelvjárási adatok gyűjtését, majd a másik két településen végzett kutatásaikról is több beszámoló született. Az 1970-es és 80-as években közzétett írásokból a magyar köznyelvi hatás mellett az államnyelv befolyásáról is tudunk. Az Al-Dunánál beszélt bukovinai gyökerű magyar nyelvet összehasonlíthatjuk a többi bukovinai eredetű csoport nyelvével is. Tehát a trianoni határról mint divergáló tényezőről a Magyarországra és a Romániába települt bukovinai székelyek nyelvével összefüggésben is beszélhetünk. Napjainkban a kisebbségben élő magyarok nyelvét elsősorban az adott államnyelv befolyásolja, így a Romániában és Szerbiában élő magyarokét is. Az előadásban a fent említett három al-dunai településre vonatkozó nyelvi adatokat vizsgálom, amelyek az államnyelv hatásáról tanúskodnak, és különbséget jelentenek a többi csoport nyelvéhez képest.

A társadalmi viszonyt kifejező nyelvi eszközök vizsgálata a határon túl – az olaszországi magyarok nyelvhasználati szokásai

Pap Andrea

ELTE BTK Magyar mint Idegen Nyelv Tanszék
(Magyarország)

andipap@gmail.com

Az udvariasság, az udvarias nyelvi viselkedés az interperszonális viszonyok meghatározója, a társas interakció részeként az alapvető kommunikációs helyzeteket alakítja és befolyásolja (Leech 1983, Watt 2003, Tátrai 2017). Egy kijelentés udvariasnak vagy udvariatlannak minősítése a beszédpartnerek részéről mindig az adott kontextustól, az adott beszédhelyzettől, a szituációs tényezőktől és a fennálló társas viszonyoktól függ (Watts 2003). Az udvarias nyelvi viselkedés különféle kifejezésmódjait, nyelvi eszközeit egy adott beszélőközösségben a szociokulturális elvárásoknak megfelelően alkalmazzuk. Az előadás az udvarias nyelvi viselkedésnek egy sajátos nyelvállapotban történő vizsgálatát mutatja be: a magyart mint származásnyelvet (Heritage Language, Giay 1998, Maróti 2012) tanulmányozza a határon túl, olasz nyelvi környezetben, az Olaszországban élő magyar anyanyelvűek körében. Az olaszországi magyarok az anyanyelvüket kisebbségi nyelvként, származásnyelvként, eltérő minőségben és intenzitással használják a mindennapokban az olasz – mint hivatalos – környezetnyelvvvel együtt, tehát nem anyanyelvi kontextusban.

A másik féllel szembeni udvariasság egyik jellegzetes nyelvi jelölője a megszólító (önöző/magázó) névmás (ön, maga), amelynek a mindennapi kommunikáció során alapvető funkciója van az interperszonális viszonyok megjelenítésében. A megszólító forma tegező és nem tegező alakja is a társas attitűdjelölés jellegzetes nyelvi kifejezése, amely a diskurzusban létrejövő társas kapcsolat jellegét, a beszédpartnerek közötti (alá-, fölérendelt) társadalmi viszonyt, valamint a társadalmi távolságot jeleníti meg (Tátrai 2017). A magyar nyelvben a társadalmi távolságot kifejező nyelvi eszközök, attitűdjelölő rámutató elemek közül a nem tegező (udvarias) forma kétféle alakban van jelen (ön és maga), alkalmazásukban azonban eltérés tapasztalható (az első formálisabb, a második familiárisabb viszonyt feltételez). Az olasz nyelvben ezzel szemben egyes számban csupán egyetlen névmási forma áll rendelkezésre a nyelvi udvariasság jelölőjeként (lei).

A vizsgálat fő célja a társas kapcsolatokat kifejező nyelvi eszközök, azon belül az olasz nyelvkörnyezetben élő magyarok nyelvi viselkedésében megmutatkozó névmáshasználat tanulmányozása. Az elemzések a nem anyanyelvi kontextusban élő

magyar beszélők nyelvhasználati reflexióját, a társadalmi távolságot kifejező névmási formákhoz való viszonyulást helyezik a középpontba. A vizsgálat kérdőíves anyaggyűjtésre alapozódik, amely a nyelvhasználat jellegzetességeire koncentrálna a nem tegező megszólító névmási formákhoz kapcsolódó attitűdöt elemzi az Olaszországban élő magyar anyanyelvű válaszadóktól származó adatokon keresztül. Az elemzések alapvető kérdésfelvetése, hogy a nyelvkörnyezet milyen hatással van a nyelvi mintákhoz kapcsolódó nyelvhasználói viszonyulásra, jelen vizsgálódásban a formális interakcióban alkalmazott megszólító névmások eltérő formáinak használatára vonatkozóan.

Kulcsszavak: udvariasság, társas attitűdjelölés, társadalmi távolság (ön-maga), nyelvhasználati reflexió, származásnyelv, Olaszország

Nyugat-magyarországi beszélők nyelvi-nyelvjárási attitűdjei

Parapatics Andrea

Pannon Egyetem MFTK Magyar és Alkalmazott Nyelvtudományi Intézet
(Magyarország)

parapatics.andrea@gmail.com

Az MTA-ELTE Geolingvisztikai Kutatócsoport koordinálásával 2007 és 2012 között közel 2000 adatközlővel készült dialektológiai interjú a magyar nyelvterületen az Új magyar nyelvjárási atlasz (ÚMNYA.) koncepciójához, és az eredeti terv szerint az alanyok legalább felével szociolingvisztikai interjújuk is. A szociolingvisztikai kérdéssor a beszélők metanyelvi tudatát, saját és mások nyelvhasználatával kapcsolatos mentalitását, nyelvszemléletét mérte fel. A több ezer órányi felvétel számos fontos, ám eddig fel nem tárt eredményt rejlhet magában. A jelen előadás, egy hároméves projekt első ütemének beszámolójaként, a Nyugat-Magyarországon rögzített szociolingvisztikai interjúk eredményeiről számol be, ami szám szerint 24 kutatóponton 207 adatközlővel készült felvétel feldolgozását és elemzését jelenti.

A vizsgálatot megelőzően a következő hipotéziseket állítottam fel: (1) Nem minden beszélő van tudatában nyelvhasználatának regionális sajátosságainak, sokan köznyelvi beszélőként tekintenek magukra. (2) Észlelik az ő beszédmódjuktól eltérő nyelvjárási jegyeket mások nyelvhasználatában, és akár el is ítélik. (3) Bármilyen ismereteik is vannak a magyar nyelv standard és regionális változatairól, az adatközlők többsége pozitívan viszonyul saját beszédmódjához. (4) Az adatközlők többségét már érte kellemetlenség nyelvjárási beszédmódja miatt, és azok, akik érzékelik saját regionalizmusukat, kerülni próbálják azokat formális szituációkban. (5) A nyelvjárási beszédmódot az idősebb beszélőknek tulajdonítják, ezért annak kihalását jósolják. (6) A nyelvjárások eltűnését sokan sajnálnák a tájszavak által hordozott speciális tudásra utalva, míg mások üdvözlőnék azt mint a magasabb fokú iskolázottság egy következményét.

A részeredmények, egyelőre, igazolják a hipotézisek többségét. Cáfolódni látszik viszont a (2) és a (4) hipotézis. Az eddig vizsgált adatközlők (a nyugat-magyarországi minta negyede) jóval toleránsabban, a kérdés szubjektív jellegének a tudatában nyilvánulnak meg mások nyelvjárási beszédmódjáról, mint az feltételezhető volt a mindennapi tapasztalatok alapján, még akkor is, ha saját beszédmódjukat szebbnek tartják. A vizsgált adatközlők csupán minimális mértékben számoltak be a beszédmódjuk okozta negatív élményekről (igaz, egy részük igyekszik is közelíteni a

standardhoz formálisabb helyzetekben), és állítása szerint soha senki sem szégyellte nyelvjárási beszédmódját.

A jelen előadásból kiderül, miként módosulnak, illetve módosulnak-e egyáltalán a fenti eredmények a teljes nyugat-magyarországi (később pedig a közel 600 adatközlőt számláló teljes magyarországi minta) feldolgozásával. Megjegyzés: Az ÚMNYA. 100 külföldi kutatópontján is készültek interjúk: ezeket, a kisebbségi-kétnyelvűségi létből fakadó sajátos szempontok miatt is, egy külön program keretében érdemes vizsgálni.

A nyelvi-nyelvjárási beszédmóddal kapcsolatos további attitűdvizsgálatok eredményei azt mutatják, hogy a magyarországi közgondolkodás súlyos problémákkal néz szembe a nyelvi diverzitás kezelését illetően, miközben a fenti részeredmények alapján előfordulhat, hogy már ennek természetes közegben való észlelése és használata is elfogadóbbá teheti a beszélőket, rendszerezett tudás nélkül is. A regionalitás megbecsülése a jelenleg hatályos közoktatási tartalmi-szabályozó dokumentumokban is nagy hangsúlyt kap, mégsem realizálódik több, itt nem részletezett oknál fogva. A pozitív attitűddel bíró adatközlők döntő többsége szintén nem az iskolában sajátította el a dialektusok iránti érzékenységet, toleranciát. Ha nagy mintán is bebizonyosodik, hogy ez belső többnyelvűségükből fakad, és éppen az iskola, illetve annak hatása neveli ki belőlük (is), akkor ez oktatáspolitikai és nyelvstratégiai döntésekre is hatással lehet.

A szótagzáró l variabilitása szlovákiai magyar nyelvjárási hangoskönyvek szövegeiben

Presinszky Károly

Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem
(Szlovákia)

kpresinszky@ukf.sk

Magyar nyelvjárási szöveggyűjtemények digitalizálását a Bihalbocs nevű dialektológiai szoftver segítségével 2005-től végzik az ELTE Geolingvisztikai Műhelyének munkatársai. Munkájuk eredményeként született meg a Magyar nyelvjárási hangoskönyv című, jelenleg már 16 részes sorozat. A hangoskönyvekben alkalmazott szoftver előnye, hogy a lejegyzett szöveget az eredeti hangfájlokhoz kapcsolja, azaz szinkronizálja a másodperc töredékének pontosságával. A szöveg bármelyik pontjára kattintva bármikor meghallgathatók a lejegyzett nyelvjárási adatok, szövegrészletek, anélkül, hogy a hangfájlokat előkeresnénk, megnyitnánk, és azon belül is megkeresnénk a megfelelő részt. Ezzel a technikával jött létre a Szlovákiai magyar nyelvjárási hangoskönyv I–III. sorozat is, mely a magyar nyelvjárási régiók Szlovákiába átnyúló 3 nagyobb területéről (közép-dunántúli–kisalföldi, palóc, északkeleti) közöl nyelvjárási szövegeket. A vizsgálat e hangoskönyvek 27 kutatópontjának 34 nyelvjárási szövegében elemzi a szótagzáró l meglétét, kiesését, illetőleg redukálódását a hangtani helyzettől, valamint az l előtti magánhangzó minőségétől függően. Az előadás a Bihalbocs programban készült térképek segítségével szemlélteti a szótagzáró l variabilitását az elemzett szlovákiai magyar nyelvjárási szövegek alapján.

Beások a hármashatár mentén

Rosenberg Máttyás

Nyelvtudományi Kutatóközpont

(Magyarország)

matyas.rosenberg@gmail.com

Előadásomban a magyar nyelvterületen főként beásként ismert beszélőközösségek nyelvváltozatairól kívánok beszélni abból az aspektusból, hogy a Magyarországgal szomszédos országokban, elsősorban a határ mentén élő csoportok milyen intra- és interetnikus viszonyok között élnek, az önmagukról és a környező világról alkotott képet nyelvi miképp reprodukálják és mindez milyen kölcsönhatásban van a nyelvhasználatukkal. Elsősorban az ukrán-szlovák-magyar és a szlovén-horvát-magyar hármashatár területét vizsgálom és hasonlítom össze, melyek ellentétes irányban változnak mind nyelvi, mint társadalmilag.

Előadásom annak tükrében is fontos lehet, hogy az Ukrajnában élő beás közösségek feltérképezése – ismereteim szerint – megkezdettnek is alig tekinthető. Az utóbbi években néhány rövid ismeretterjesztő (lásd pl. Барнич–Олеся 2016, Буцко–Логвиненко 2017), korábban pedig a közösségeket negatív színben feltűnítő bulvárcikk megjelenését leszámítva semmilyen információ nem látott napvilágot a témával kapcsolatban. Míg Magyarországon a beás közösségek életében – egy-két kivételtől, pl. Alsószentmárton példájától eltekintve – a nyelvcsere vagy előrehaladott állapotban van, vagy már le is zárult, addig Kárpátalján a beás gyerekek általában csak az iskolában tanulnak meg ukránul. A vizsgált közösségekben a nyelvváltozatukat kizárólagos anyanyelvi változatként beszélik, intézményes tanulásra és használatra nincs lehetőségük. Szinte sosem írnak ezen a nyelven, helyette minden esetben az ukrán nyelvet használják, írásművet beásul nem publikáltak. Ezzel ellentétes folyamat látható a román köznyelv hatását tekintve, mely elsősorban az ortodox egyház fokozott hitéleti tevékenységének következtében komoly hatással bír a kárpátaljai közösségekre, addig a más országokban élő beás csoportok csak legritkább esetben érintkeznek a romániai nyelvváltozatokat beszélőkkel, így az ön- és csoportidentifikációjuk is ennek megfelelően távolodik a magukat románnak, ill. román anyanyelvűnek vallókéttól.

2013 óta végzek terepmunkát beásnak tekintett közösségekben. A beások által beszélt nyelvváltozatokat dialektológiai aspektusból vizsgáló terepmunkám során összesen 165 településről gyűjtöttem nyelvi adatokat, melyek körülbelül 2250 adatközlőtől származnak. Az interjúk elsősorban beás és magyar nyelven készültek

Magyarországon, Szlovéniában, Horvátországban, Bosznia-Hercegovinában, Szerbiában, Romániában, Ukrajnában, Szlovákiában, Csehországban, de akad köztük romani, román, szlovák, ukrán, angol nyelvű is. Szinte minden esetben sor került elicált adatfelvételre (270 mondatot tartalmazó fordításos kérdőív segítségével, melynek során 1900 elemet vizsgálók, valamint direkt rákérdezés módszerét is alkalmaztam), valamint nem elicált adatfelvételre is (spontán beszélgetés velem, vagy a közösség más tagjaival, esetleg mesék/dalok felvétele). A kutatási eredményeket egy saját készítésű korpuszelemző programmal dolgozom fel, később egy online adatbázisban is kereshetővé válnak. A vizsgálatában prioritást kapnak a morfológiai és hangtani jelenségek, valamint a lexikai különbségek.

Irodalom:

- Барнич, М. – Олеся, Я. 2016. Музика на дерев'яних ложках. The Ukrainians. <https://theukrainians.org/muzyka-na-lozhkah/> (Utolsó letöltés: 2021. 06. 14.)
- Буцко, Д. – Логвиненко, Б. 2017. Роми Закарпаття. Ukraïner. The Expedition. <https://ukrainer.net/romy/> (Utolsó letöltés: 2021. 06. 14.)

A nyelv határtalanságának aspektusai

Sándor Klára

Szegedi Tudományegyetem BTK
(Magyarország)

sandork@hung.u-szeged.hu

A konferencia témája a – politikai, kulturális, etnikai – határ nyelvre gyakorolt hatása. Előadásomban a határ problematikáját a másik oldalról közelítem meg. Nem vitatva, hogy a politikai, társadalmi és kulturális kontextusok által kialakított határok befolyásolják a nyelvet, arról beszélek, hogy a nyelvben magában miért nem létezhetnek valódi, a szó hétköznapi értelmében vett határok: miért nem lehetséges elkülöníteni egymástól a nyelv bármelyik, nyelvészeti célból gyakran körülhatárolt egységét: a nyelveket, a nyelv- és stílusváltozatokat vagy akár az idiolektusokat és a nyelvtörténeti korszakokat. Amellett érvelek, hogy a nyelv egyetlen fizikai értelemben létező megvalósító közegének, az agy neuronhálózatának a működése nem teszi lehetővé a nyelvi idiómák körülhatárolását.

Features of the Hungarian Language on Street Signs in Berehove (Beregszász)

Shylov, Volodymyr

University of Szeged
(Hungary)

volodymyrshylov@gmail.com

This work was developed on the basis of an analysis of the linguistic landscape in the city of Berehove (Beregszász). It is no secret that a significant part of the Transcarpathian Hungarians live in this town. According to the 2001 All-Ukrainian population census, Hungarians constituted the majority here (48.1%), while the share of Ukrainians was only 38.9%. Therefore, a fairly large number of Hungarian signs can be seen here, but some of them may seem quite unusual for other Hungarians. There are several reasons for this phenomenon. Firstly, not all Hungarian-speaking parents in Berehove send their children to Hungarian schools, so they can choose bilingual (Ukrainian + Hungarian) or Ukrainian educational institutions, where less or no attention is paid to the Hungarian language. Secondly, many Hungarians have contacts with the Ukrainian population here (both locals and tourists from other parts of Ukraine). Finally, Hungarians in Berehove may have access to Ukrainian and Russian through the Ukrainian media.

For convenience, all features are divided into several categories. Thus, the following phenomena can be distinguished on Hungarian street signs: 1) interference with the Ukrainian or Russian language (for example, using the genitive case instead of the nominative in street names – “I.Franka utca” instead of “I.Franko utca”); 2) ignoring spaces between words; 3) misspelled diacritics; 4) incorrect contraction of words; 5) mistakes with merged and separate spelling of words, etc.

In addition, some words were found in Berehove in a context not typical for Hungarians in general (most likely it is also a phenomenon of interference with the Ukrainian or Russian language), for instance: 1) replacing the constructions “nyitvatartás” and “nyitvatartási idő” (in the context of the store opening hours) with the words “munkarendje”, “munkaideje”, “munkaidő”, “dolgozunk”; 2) replacing the word “zárva” (in the context of denoting non-working days of the store, for example “vasárnap zárva”) with terms such as “szabadnap” or “szünnap”.

Each example is confirmed by a photograph taken by the author on the streets of the city of Berehove.

Köznyelv és nyelvjárás. Nyelvhasználati kategóriák és minősítések a Szegedi Szociolingvisztikai Interjúkban

Sinkovics Balázs

Szegedi Tudományegyetem BTK
(Magyarország)

sinkovics24@gmail.com

A szakirodalomban olvashatunk nyelvjárási beszélőkről, a nyelvjárások és nyelvjárási beszélők megítéléséről, Szeged környéki nyelvjárásról. Szakmai közhely, hogy az egyes nyelvváltozatokat nem lehet egymástól elkülöníteni, a változatok között nem tudjuk meghúzni a határt, az átmenet fokozatos. Az utóbbi időben a szakirodalomban is fölmerült, hogy az olyan kategóriák, mint nyelv, nyelvváltozat, dialektus nem a legmegfelelőbbek a mindennapi kommunikációs helyzetek sokféleségének leírására.

A Szeged környéki ö-ző nyelvjárás esetében sem lehet pontosan meghatározni, ki az, aki nyelvjárásban beszél, és ki standard beszélő. A Szegedi Szociolingvisztikai Interjú felvételein a beszélők többször tesznek minősítéseket saját és mások nyelvhasználatára. Az adatközlőknek ugyanis vannak elképzeléseik arról, ki beszél „szegediesen”, „parasztosan” vagy épp „vegyesen”, de még a beszélők sem azonos módon értelmezik ezeket a terminusokat. Az elemzésekben nem tekinthetünk el attól, hogy a beszélők milyen kategóriákat használnak, mi számít szegediesnek, és mi nem.

Előadásomban azt vizsgálom, hogyan vélekednek bizonyos kérdésekről a Szegedi Szociolingvisztikai Interjú adatközlői: kit tartanak nyelvjárási beszélőnek; mire értik azt, hogy valaki vegyesen beszél; milyen mértékben kell valakinek ö-znie, hogy arra a szegediek azt mondják: szegediesen beszél; van-e különbség a városi és a falusi beszéd között.

Az adatok bemutatása után megvizsgálom, milyen viszonyban vannak a szakirodalmi kategóriák a beszélők nézeteivel, azaz mennyiben térnek el ezek a laikus nézetek, hiedelmek a szakirodalom megállapításaitól, milyen saját terminusokat használnak a különböző nyelvváltozatok és az azokat beszélő emberek leírására, valamint hogy milyen nyelvi ideológiák vannak a beszélők vélekedései mögött.

Grammatikai vonatkozású kontaktusjelenségek a mezőségi nyelvhasználatban

Sófalvi Krisztina

Communitas Alapítvány
(Románia)

krisztina.sofalvi@gmail.com

Az előadásban a mezőségi falvakban és szórványközösségekben végzett adatgyűjtés alapján megfigyelt jelenségek egy részét fogom bemutatni. Az adatgyűjtés 2018-ban, 2019-ben és 2020-ban történt irányított, nem strukturált, narratív jellegű interjúk, hangfelvételek segítségével. Az adatgyűjtés átfogóbb célja a nyelvcsere-folyamatok, a kontaktusjelenségek és a nyelvjárási változások dokumentálása. A gyűjtés során kilenc faluban (Botháza, Magyarbátony, Magyarpalatka, Magyarország, Mezőkeszi, Mócs, Pusztakamarás, Vajdakamarás, Visa), falvanként 5-8 személlyel készült hangfelvétel. Az így nyert változatos nyelvi anyagból a helyi magyar nyelvhasználatnak olyan grammatikai sajátosságait szeretném bemutatni, amelyek feltételezéseim és az eddigi kutatás alapján a magyar-román kétnyelvűségből fakadnak. A leggyakrabban előforduló jelenségek a következők: 1. szokatlan, román nyelvű mintát követő szórend alkalmazása 2. kettős tagadás érvényesülése (sem = se + nem, sincs = se + nincs); 3. toldalékok szokatlan használata a román nyelvi többjelentésű előjárósók hatására (ez különösen a helyhatározóragoknál és a határozószókban jelenik meg); 4. a nyelvi érintkezéssel magyarázható visszaható szerkezetek használata, amelyek esetenként az ige jelentését is módosíthatják; 5. többes szám indokolatlan használata a román nyelvi minta hatására. A behatóbban vizsgálandó jelenségek azt jelzik, hogy aktív kétnyelvűségi helyzetben a nyelvi kölcsönhatás nemcsak lexikális szinten nyilvánul meg intenzív módon, hanem a különböző szemantikai és grammatikai struktúrákban, mondattani sajátosságokban, szintaktikai viszonyokban is állandó az interferencia, kölcsönhatás a két nyelv között. Ennek a kölcsönhatásnak a vizsgálata, a működésére jellemző tendenciák feltárása jelentős mértékben segítheti a kétnyelvűségi folyamatok jobb megértését.

A nyelvhasználat és a többnyelvűség kérdései Mezővári lakosainak körében (empirikus felmérések alapján)

Sütő Krisztina

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Hodinka Antal Nyelvészeti
Kutatóközpont
(Ukrajna)

kiss.krisztina@kmf.org.ua

Kárpátalján az 1980-as évek végétől zajló szociolingvisztikai kutatásoknak köszönhetően a kárpátaljai magyarok nyelvhasználatáról számos tudományos leírás készült (vö. Csernicskó 1998, Csernicskó szerk. 2003, 2010, Márku 2013). Azonban a folyamatosan változó nyelvpolitikai- gazdasági helyzetben (a határok átjárhatóbbá váltak, a kettősállampolgárság bevezetése, az ukrainai hibridháború, az átpolitizált nyelvi helyzet Ukrajnában), és az adatrobbanás korszakában a nyelvi kérdés is folyamatosan újradimenzionálódik, a nyelvi változás is több szintéren zajlik. Mindemellett az idők folyamán az embereknek a különböző nyelvekhez, dialektusokhoz, ejtésváltozatokhoz és ezek beszélőihöz való viszonyulása, azaz nyelvi attitűdje is változik (vö. Trudgill 1997: 58).

Mindezek tudatában végeztem kutatást és jártam körbe a Beregszászi járás egyik falujában, Mezőváriban élő lakosok nyelvhasználatának sajátosságait. Ez a település, mint kutatópont több kutatás alapjául is szolgált. Többek között már a szociolingvisztika előfutáraként működő dialektológia széleskörű vizsgálatában is, melyet 1949 és 1964 között végeztek (vö. Imre 1971). Továbbá a kárpátaljai magyar középiskolások nyelvhasználatára irányuló Iskola-2000, valamint a Rétegződés-2003 munkacímű kérdőíves felmérés esetében.

A meglévő eredményekre alapozva elsőként a középiskolások körében, pontosabban a Vári II. Rákóczi Ferenc Középiskola 10-11. osztályos tanulóinak saját nyelvváltozatukhoz, kontaktusjelenségek használatához kapcsolódó attitűdjeit vizsgáltam a kérdőív módszerével. Majd bővítve a kutatást és az adatgyűjtés módszereit (résztevő megfigyelés, interjú) a község kétnyelvűséghez, kontaktusjelenségekhez való viszonyulására kerestem a választ. Továbbá Mezővári lakosainak nyelvhasználati stratégiáit, a tetten érhető nyelvi diverzitás kérdéseit kívántam feltárni, melyek eredményeit az előadásom keretében tervezek bemutatni. Ezzel is hozzájárulva a kárpátaljai kétnyelvűségi kutatások sorához, valamint ahhoz, hogy széles körben ismertessem a közösségem aktuális nyelvi állapotát, nyelvhasználati kérdéseit, problémáit.

Kulcsszavak: nyelvhasználat, identitás, attitűd

Irodalom:

- Csernicskó István, Beregszászi Anikó, Hires-László Kornélia, Karmacsi Zoltán, Márku Anita 2003. A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba. PoliPrint, Ungvár, 2003, 296 p. Csernicskó István 1998. A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján). Budapest, MTA Kisebbségkutató Műhely, Osiris.
- Csernicskó István szerk. 2010. Megtart a szó. Hasznosítható ismeretek a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról. MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság Hodinka Antal Intézet, Budapest – Beregszász, 2010, 148 p. (Társszerző: Beregszászi Anikó, Csernicskó István, Hires-László Kornélia, Karmacsi Zoltán, Márku Anita, Molnár D. István, Molnár József)
- Imre Samu 1971. A mai magyar nyelvjárások rendszere. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Márku Anita 2013. „Pozákárpátszki” Kétnyelvűség, kétnyelvűségi hatások és kétnyelvű kommunikációs stratégiák a kárpátaljai magyar közösségben. „Líra” Poligráfcentrum, Ungvár, 2013, 244 p.
- Peter Trudgill 1997. Bevezetés a nyelv és társadalom tanulmányozásába. Szeged, JGYTF Kiadó.

Nemzeti és regionális határokon túl: szociolingvisztikai kutatás katalóniai magyarok körében

Szabó Gergely

Eötvös Loránd Tudományegyetem – Universitat Oberta de Catalunya
(Magyarország – Spanyolország)

gszabog@uoc.edu

A nyelv és migráció összefüggéseit kutató szociolingvisztikai szakirodalom gyakran, szinte mantraszerűen hangsúlyozza, hogy a kortárs társas világban megvalósuló nyelvi gyakorlatok leírását többé nem lehet pusztán a néven nevezett nyelvek kategóriái mentén, azok hagyományos határait fenntartva megkísérelni (Makoni 2012). Ugyanakkor az sem hagyható figyelmen kívül, hogy ezek a kategóriák továbbra is nagy jelentőséggel bíró konceptualizációk a beszélők perspektíváiban, azaz a nyelvek meghatározó határképző és -fenntartó funkcióval bírnak a beszélők számára, lett legyen szó nemzeti, regionális vagy az egyéni identitást bármilyen szempontból meghatározó határvonalakról (Jaspers és Madsen 2016). Kutatásom egy olyan etnográfiai és szociolingvisztikai vizsgálat (Heller 2011), amely a Katalónia kétnyelvű autonóm közösségében tartózkodó magyarság szociolingvisztikai helyzetét hivatott feltérképezni különböző adatforrások interakciós adataiból merítve, mint például résztvevői megfigyelések, életút-interjúk vagy folytatólagos fókuszcsoporthoz. Ebben az előadásban azt vizsgálom, hogy a különböző nyelvekkel társított beszédmódok, repertoárok és társas jelentések miképpen jelennek meg a kutatás résztvevőinek narratíváiban és gyakorlataiban. Ebben a tekintetben az előadás arra is kísérletet tesz, hogy a beszélés dialogikus és hibrid modelljeit is elismerve hívja fel a figyelmet a néven nevezett nyelvek fontosságára az egyének hovatartozásának indexálására alkalmas entitásokként. A kutatás résztvevői a sajátos földrajzi helyzetből fakadóan többszörösen is kitettek különböző nyelvpolitikai akaratoknak. Egyfelől a magyarországi etnopolitika az állam és a nyelv szétválaszthatatlanságán alapuló diskurzusra támaszkodva támogatja a magyar nyelven zajló diaszpóratevékenységeket (Pogonyi 2017). Másfelől ezzel szemben a Katalóniában érvényesülő nyelvpolitikai keret nem kizárólag a spanyol állami ideológiákon alapul, így például kiépült intézményrendszer támogatja azt, hogy a bevándorlók a kisebbségi státuszban lévő katalán nyelv új beszélőivé válhassanak (Pujolar 2019). A kutatás résztvevői tehát, miközben transznacionális vándorlókként nemzeti és regionális határok átlépői, feszültséget tapasztalhatnak a helyi nyelv(ek) tökéletes elsajátításán alapuló integrációs és a kibocsátó ország nyelvének megőrzését hangsúlyozó ideológiák között. Ez az ideológiai feszültség az egyének szintjén azonban

úgy hat, hogy a vizsgált társalgások során létrejövő identitáskonstrukciók nem feleltethetőek meg direkt módon a nemzetállami keretek konvergáló és divergáló tényezőinek.

Irodalom:

Heller, M. 2011. *Paths to Post-Nationalism: A Critical Ethnography of Language and Identity*. Oxford: Oxford University Press.

Jaspers, J. & Madsen, L. M. 2016. Sociolinguistics in a languagised world: Introduction. *Applied Linguistics Review* 7(3): 235–258.

Makoni, S. B. 2012. A critique of language, languaging and supernacular. *Muitas Vozes* 1(2): 189–99.

Pujolar, J. 2019. Linguistic mudes: An exploration over the linguistic constitution of subjects. *International Journal of the Sociology of Language* 257: 165–189.

Pogonyi, S. 2017. *Extra-Territorial Ethnic Politics, Discourses and Identities in Hungary*. Chan: Palgrave Macmillan.

Szubstandard változatok származásnyelvi beszélők nyelvi repertoárjában

Szabó T. Annamária Ulla

Eötvös Loránd Tudományegyetem BTK
(Magyarország)

ulla.szabot@gmail.com

Az előadás Franciaországban élő magyar–francia kétnyelvű, másodgenerációs beszélők nyelvi repertoárját a szubstandard nyelvváltozatok szerepe és előfordulása szempontjából vizsgálja (Heltai 2016, 2020; Szabó T. 2020).

A kutatás elsősorban arra keresi a választ, hogy a családi dinamikát résztvevő megfigyeléssel tanulmányozó, valamint nyelvhasználati interjúkkal végzett adatgyűjtés során, a szülők nyelvhasználatában tapasztalt magyar szubstandard alakok, mennyiben jelennek meg, mutathatók ki a másodgenerációs adatközlők nyelvhasználatában. Kettősnyelvű kétnyelvűek-e ezek az adatközlők? Az esettanulmány során két endogám család másodnemzedékét vizsgálom, fontos különbség azonban, hogy míg az egyik családban mindkét szülő vajdasági, addig a másik családban az édesapa vajdasági, az édesanya Magyarországról származik. A másodgenerációs adatközlők magyar nyelvhasználatában vajon minden nyelvi szinten tetten érhetők a Vajdaságban beszélt nyelvjárási alakok? Milyen lényeges különbség van a két családban megjelenő magyar nyelvváltozatok között és mi ennek az oka? Direkt rákérdezéssel vizsgálattal az is kiderült, hogy a beszélők mennyire ismerik a magyar standardot. A francia nyelv szerepe és a vajdasági rokonoktól hallott szerb kontaktusjelenségek, illetve az erre vonatkozó adatközlői metanyelvi reflexiók szintén a vizsgálat tárgyát képezik (Benő 2008, Göncz 1999).

A fenti szempontok mentén, az előadás a származásnyelvi adatközlők (Csire–Laakso 2014) nyelvi repertoárját alkotó és alakító nyelvek és nyelvváltozatok funkciójának és használati körének bemutatására is fókuszál.

Irodalom:

- Benő Attila 2008. Kontaktológia. A nyelvi kapcsolatok alapfogalmai. Egyetemi Műhely Kiadó. Kolozsvár.
- Csire Márta – Johanna Laakso 2014. Származásnyelv mint célnyelv: a bécsi hungarológia-oktatás tapasztalatai. In: THL2 2: 18–26.
- Göncz Lajos 1999. A magyar nyelv Jugoszláviában (Vajdaságban). Osiris. Budapest.
- Heltai János Imre 2016. Az egységes nyelvi repertoár pedagógiája. In: Magyar Nyelvőr 4: 407–427.
- Heltai János Imre 2020. Transzlingválás – Elmélet és gyakorlat. Gondolat. Budapest.
- Szabó T. Annamária Ulla 2020. A származásnyelvi repertoár szerepe kétnyelvű család nyelvi szocializációjában. In: Heltai, János Imre; Oszkó, Beatrix (szerk.) Nyelvi repertoárok a Kárpát-medencében és azon kívül: Válogatás a 20. Élőnyelvi Konferencia (Budapest, 2018. augusztus 30. – szeptember 1.) előadásaiból. Nyelvtudományi Intézet. Budapest. 298–313.

Határok és határátlépések: A nyelvi és társadalmi különbségek konstrukciója erdélyi gábor roma közösségekben

Szalai Andrea

Nyelvtudományi Kutatóközpont

(Magyarország)

szalaia71@gmail.com

Az előadás a nyelvi és társadalmi különbségalkotás néhány aspektusát vizsgálja erdélyi, romani-magyar-román háromnyelvű gábor roma közösségekben. Szemügyre veszi a romani nyelvészeti és etnográfiai szakirodalomban használatos etnikai és nyelvi kategorizációt, amely gyakran a nyelvi (dialektális) és etnikai határok egybeesését feltételezi és kevés figyelmet fordít a közösségeken belüli társadalmi és nyelvi változatosságra, az azt megteremtő és értelmező gyakorlatokra.

Az előadásban bemutatom az általam ismert Maros megyei gábor közösségekben használt etnikai és nyelvi klasszifikációt. Megvizsgálom, hogy a romákkal kapcsolatos szakirodalomban gyakran különböző roma etnikai csoportokra és dialektusokra utaló terminusként használt kategóriák (pl. csurár, kelderás/köldörár) milyen jelentéseket nyernek a gábor romák közötti társadalmi megkülönböztetés diskurzusaiiban. Az etnicitás szociálkonstruktivista megközelítését alkalmazva (Brubaker 2006) arra olyan viszonyként tekintek, „amely az elhatárolódás és a különbségtétel társadalmi praxisaiban realizálódik” (Feischmidt 2010: 7).

Ezt követően néhány nyelvi változóra koncentrálni elemzem, hogy maguk a romák milyen jelentésekkel látják el a dialektuson belüli variáció egyes jelenségeit, és hogyan hasznosítják azokat a gábor romák közötti társadalmi határok létrehozásában, fenntartásában vagy épp ellenkezőleg, azok relativizálásában. Tapasztalataim alapvetően különböznek attól, amit a gáborok romani változatáról Gardner és Gardner (2008: 105) így fogalmazott meg: „A gáborok azt mondják, hogy ők mindnyájan ugyanúgy beszélnek, és nincsenek tudatában annak a számos kisebb kiejtésbeli, szóválasztást illető, sőt grammatikai különbségnek sem, amellyel a szerzők találkoztak”.

Rámutatok arra, hogy a közösségek tagjai nem csupán észlelik a dialektuson belüli különbségeket, hanem számukra jelentéssel társadalmi különbségek megalkotásában, valamint az egyéni identitásgyakorlatokban (pl. a női nyelvi alkalmazkodás stratégiáiban) is aktívan hasznosítják azokat. Amellett érvelek, hogy a dialektuson belüli különbségek nem társadalmi kontextuson kívüli, nem attól függetlenül létező, „objektív” nyelvi tények, hanem a beszélők által társadalmi jelentésekkel felruházott, társadalmi kontextusba és beszédhelyzetbe ágyazott nyelvi források. Egyes nyelvi

változók és variánsaik társadalmi jelentőségre és jelöltségre tesznek részt, akár stigmatizálttá is válhatnak, míg mások nem. Ugyanakkor nemcsak a különböző nyelvi változókhoz való viszony lehet eltérő. Ugyanazon nyelvi forma társadalmi jelentése is más és más lehet különböző beszélők számára vagy különböző beszédhelyzetekben (Johnstone–Kiesling 200, így például a gábor közösségekben a befejezettséget jelölő morféma palatális vagy nem palatális ejtése funkcionálhat társadalmi nemi, státussal kapcsolatos, regionalításra utaló vagy stiláris indexként is.

A változatosságot létrehozó és értelmező lokális gyakorlatok elemzése is rávilágít arra, hogy nemcsak a társadalmi sokféleséget etnikai csoportok vagy nemzetek homogénnek elképzelt közösségeibe rendező gondolkodás, hanem a nyelveket és dialektusokat egységesnek tételező, a társadalmi és nyelvi határok egybeesését feltételező laikus vagy kutatói kategorizáció is hasonlóképpen imaginárius (Irvine és Gal 2000). Az egység és a különbözőség egyaránt társadalmi és nyelvi ideológiák terméke, és az elemzői figyelmet a határok helyett érdekesebb lehet a határképzés (vagy határtalanítás) folyamatainak és motivációinak megértésére fordítani.

Irodalom:

- Brubaker, Rogers (2006), *Ethnicity without Groups*. Harvard University Press, Cambridge MA.
- Feischmidt Margit (2010), Megismerés és elismerés: elméletek, módszerek, politikák az etnicitás kutatásában. In: Feischmidt, M. (szerk.): *Etnicitás. Különbségteremtő társadalom*. Gondolat – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 7–29.
- Gardner, D. J. – Gardner, S. A. (2008), A provisional phonology of Gabor Romani. *Romani Studies* 18(2): 155–199.
- Irvine, Judith T. – Gal, Susan (2000), Language Ideology and Linguistic Differentiation. In: Kroskrity, P. V. (szerk), *Regimes of Language. Ideologies, Politics, and Identities*. School of American Research Press, Santa Fe. 35–83.
- Johnstone, Barbara – Kiesling, Scott F. (2008), Indexicality and experience: Exploring the meanings of /aw/-monophthongization in Pittsburgh. *Journal of Sociolinguistics* 12(1): 5–33.

**Elválasztó határ, megosztó nyelv.
Kárpátaljai magyar reformátusok orosz nyelvi közegben, 1944 után**

Szamborovszkyné Nagy Ibolya

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Történelem és Társadalomtudományi
Tanszék, Apáczai Csere János Könyvtár
(Ukrajna)

sznibolya@kmf.uz.ua

A második világháború vége felé, 1944 őszén, a kárpátaljai síkságon élő magyar reformátusok egy emberöltőn belül immár másodszor találták magukat szláv nyelvű adminisztratív területen. Aztán az 1946 januárjában rögzített új politikai határ ott is hagyta őket, s újra elválasztotta az egyházközségeket a Magyar Református Egyháztól és az anyanyelvi közigazgatástól. Az elsősorban orosz nyelven adminisztráló szovjet birodalomban nem igazán tudtak mit kezdeni az addig szinte ismeretlen nyelvű- és felekezetű reformátussággal. Besorolták őket ugyan a protestáns kisegyházak közé, de már 1945 végén arra keresték a megoldást, hogyan lehetne őket teljes ellenőrzésnek alávetni. E kérdés megoldására az evangéliumi keresztény-baptistákat szemelték ki, akiknek Kárpátalján akkor 56 gyülekezetük volt, s közülük 10 magyar.¹ Az Evangéliumi Keresztény-baptisták Össz-szövetségi Tanácsa (EKBÖT) a szovjet állam számára ekkora már teljesen átlátható volt. 1946. február 22-én Munkácson, egy látszatkonferencia keretében, tárgyalták a „szabad keresztényeknek” az EKBÖT-ba történő beléptetését. És bár a „szabad keresztények” papíron beolvadtak az evangéliumi keresztény-baptisták egyesített szervezetébe, kényszerből aláírván az társulást, később azonban visszakoztak attól.² Vagyis nem sikerült az állami bürokráciának tetsző eredményt elérni.

Ebbe a beolvasztási körbe a reformátusok még nem kerültek bele, mivel velük még nem tudtak szót érteni, amelynek alapvető oka volt, hogy ők mind magyarok voltak.³ És ami még megdöbbentőbb volt a szovjet hatalom számára, amikor kiderült, hogy nem egy párszáz fős felekezetről van szó, hanem egy több mint 80 ezres közösségről (bár a helyi potentátok ezt nem merték bevallani feletteseiknek, csak a felét, amelytől szintén elszörnnyedtek).⁴

¹ Державний архів Закарпатської області (ДАЗО), Ф. Р-1490. оп.1. од.36. 1. folio 6.

² A baptista szövetség és az ún. „szabad keresztények” közötti eseményekről bővebben lásd: ЛЕШКО О.: Державна політика і протестантські громади Закарпаття в 1946–1949 роках. *Carpatika-Karpatyuka. Вип.20.* Ужгород, 2002. 105–114.

³ Ahogyan a frissen kinevezett kárpátaljai vallásügyi megbízott kiemelte ezt 1946. év 4. negyedévi beszámolójában. *Lásd:* ДАЗО, Ф. Р-195. оп.1с. од.36. 40с. folio 3.

⁴ Uo. 5.

Petro Vilyhovij, akit 1945 elején állítottak az USZSZK-ban a Vallási Kultuszok Ügyeinek Tanácsa élére, csak 1946 tavaszán látogatott el az újonnan létrehozott közigazgatási egységbe, Kárpátaljára. A hivatalnok az új adminisztratív területet már mint Zakarpatszkaia oblaszty (Закарпатська область), vagyis Kárpátontúli terület néven nevezte meg,⁵ amelynek megfelelőjeként a helyi lelkészek egyházukat Kárpáti területi református egyetemes egyháznak,⁶ minősítették (amely ugye nem valós magyar megfelelője a fenti terület szláv megnevezésének). Ez a nyelvi, fogalombéli elkülönülés valószínűleg az eltérő nézőpontok miatt alakulhatott ki, hisz a kijevi hivatalnok számára a vidék a Kárpátok hegységen túl helyezkedett el, míg a helybeliek nem nézhettek így saját lakóhelyükre. És ez a nyelvi megnevezés vagy másként értelmezés az egyházi élet szervezésében, tisztségviselőinek megnevezésében is számtalan esetben és helyen tetten érhető az egykori kútfőkben.

Mikor a fent említett Vilyhovij a vidéken járt, akkor Munkácsra is ellátogatott. A korabeli források szövegében arra találtunk utalást, hogy szó esett a református közösség szeniorjának megválasztásáról is. A területi vallásügyi megbízott az egyházban szolgáló lelkészek között kereste (orosz kifejezéssel) a старший-t. Voltak olyanok, akik „a »sztarsi« /szerintem püspök/ személyét” látták az orosz szó mögött.⁷ Ám az egyházszervezet vezető tisztségviselői ennek a szónak a latin megfelelőjét használták maguk között, s nem tekintettek rá potenciális egyházfőként. A szovjet birodalomnak egy olyan ember kellett, akin keresztül ellenőrizhette, vagy akár irányíthatta is a reformátusok egyházközségeit. Ezt a személyt – a vallásügyi meghatalmazott mintájára – a református egyház területi megbízottjának⁸ (обласний доверенний⁹) nevezték el, bár a kárpátaljai vallásügyi meghatalmazott – Ljamine-Agafonov 1947 nyarán a református egyház rangidős dékánja (старший декан рефор. церкви) kifejezést is használta a posztot betöltő Bary Gyulához írt levélben.¹⁰ Problémás volt az egyházmegyéek orosz megnevezése is, mert azt csak mint egyházi járást (церковный район)¹¹ használták, az élén álló esperest pedig az állami hivatal következetesen dékánnak (декан) titulálta.¹² Ez részben annak is betudható, hogy az államhatalom meg akarta szüntetni a hagyományos református egyházmegyei rendszert, s minden egyházközséget közvetlenül az Ungváron székelő – a baptisták mintájára –

⁵ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВОУ), Ф.4648, оп.2, спр.15, folio 85.

⁶ Bary Gyula beregi ref. esperes levele a Területi Vallásügyi Meghatalmazottnak Ungvárra. 1.K.i./1947. sz. alatt. A levelet Györke Szabolcs, Györke István fia bocsátotta a NIKM rendelkezésére, amit ezúton is köszönünk neki.

⁷ Kovács József munkácsi református lelkész 1947. január 21-én kelt levele Bary Gyula beregi espereshez. A levelet közli: HORVÁTH Barna: *A Keleti Baráti Kör. Képek a kárpátaljai ébredésből*. H.n., Kom Over En Help Alapítvány, 1998. 119.

⁸ ДАЗО, Ф. Р-1490. оп.1. од.36. 18. folio 33.

⁹ Уо. 16.

¹⁰ ДАЗО, Ф. Р-1490. оп.1. од.36. 18. folio 23.

¹¹ Уо., 24.

¹² ДАЗО, Ф. Р-1490. оп.1. од.36. 18. folio 6.

„főesperesnek” akarta alárendelni.¹³ Pedig a kijevei egyházügyi vezető ismerte és használta is az egyházmegye orosz megfelelőjét (благочин)¹⁴, illetve az egyháztest élén álló püspököknek megfelelő orosz fogalmat is (эпикоп).¹⁵

A fentiekből az is kitűnik, hogy a különböző megfogalmazások nem csak nyelvi megnevezést takartak a magyar reformátusok és a szovjet állami bürokrácia között, hanem bizonyos sajátos szempontokat, hierarchikus hatalmi struktúrákat és még sok egyéb problémát hordoztak magukban. Ezek a nyelvi formulák (azok másként-értelmezése) aztán az egyház magyar nyelvű szövegeibe is beszüremkedtek, amelynek következtében az egyháztestben szomorú félreértések és tragikussá vált események is végbementek.

¹³ ЦДАВОУ, Ф.4648, оп.4, спр. 66, folio 2–3.

¹⁴ ЦДАВОУ, Ф.4648, оп.4, спр. 34, folio 134. hátoldala

¹⁵ ЦДАВОУ, Ф.4648, оп.4, спр. 34, folio 130. *Доповідна записка С. Ляміна-Агафонова від 15 березня 1947 р. „Про вибори старшого реформатської церкви”.*

"De-bordering" Towards the Hungarian Diaspora: The Role of The Hungarian Language Corpus of Brazil in the Codification Process

Thomázy Timea

Multilingualism Doctoral School, University of Pannonia;
Hungarian Studies Research Group, University of São Paulor
(Hungary – Brazil)

timea.thomazy@gmail.com

Brazil has always attracted immigrants, including Hungarian families from the 1820s, coming in several phases. The results of the 2010 Brazilian census showed the use of more than 250 languages in the country. Hence, following the actual international trends, Brazil has also begun to support linguistic diversity. As an outcome, both indigenous native Brazilian and traditional immigrant communities can apply for a codification process to receive the minority language status and become a Brazilian National Heritage (INDL) – which is an outstanding opportunity to increase the status of the Hungarian language and to strengthening language maintenance. However, the use of the minority language for more than three generations in Brazil (in written and materializable audio/video recordings) must be demonstrated by the communities to start this process. Therefore, it seems an obvious need to compile a digital database for the written and living language texts of the Hungarian language corpus of Brazil. This paper aims to determine the theoretical and methodological foundations of the Hungarian language corpus in Brazil and considers the guiding principles of the cross-border Hungarian language corpora, which also ensures the comparison of diaspora corpora for MNSZ (Hungarian National Corpus) harmonization. The researchability of the historical change of the Hungarian language also arises as a need, adapting to the needs of the Brazilian codification process. Therefore, in this presentation, we explore the conditions of the Brazilian Hungarian language corpus and its conceptual possibilities.

Keywords: Brazil, Hungarian emigration, language maintenance, Hungarian language corpus, Brazilian National Linguistic Diversity Register (INDL)

Nyelvhasználati szokások osztálytermi elrendeződése (összehasonlító megközelítés)

Tódor Erika-Mária, Vančo Ildikó

Sapientia EMTE, Csíkszereda – Nyitrai Konstantín Filozófus Egyetem
(Románia – Szlovákia)

todorerika@uni.sapientia.ro ; vancoildiko@gmail.com

Az előadás célja, hogy egy összehasonlító elemzés keretében feltérképezze az államnyelvi tanórák párbeszédének nyelvi jellemzőit, elsősorban az államnyelv-anyanyelv viszonyát követve és arra próbáljon választ keresni, hogy milyen helyzetekben kerül sor az osztálytermi kódváltásra, ezek milyen célokat szolgálnak és milyen üzenetet hordoznak. Ugyanakkor, az elemzés során azt is szem előtt tartjuk, hogy milyen módon válik beszélőközpontúvá a nyelvoktatás és milyen elrendeződést mutatnak az osztálytermi beszédhelyzetekben a reprodukív-produktív jellegüket tekintve. A normatív szövegek a formális oktatás, a bemenet és kimenet jellemzőire vonatkoznak, de kérdés, hogy mi történik az előírt célkitűzések gyakorlati kivitelezésével. Milyen rejtett magatartásformák szabályozzák az osztálytermi találkozásokat? A kutatás három országban, 2018-2019-ben, zajló (Szlovénia, Szlovákia és Románia) résztvevői megfigyelés és pedagógusokkal zajló beszélgetések adatait összegzi. A kutatásra az MTA Domus Szülőföldi pályázat támogatásával került sor.

The Americanization of English

Tondi, Franco

University Catania

(Italy)

franco.tondi@unict.it

My work, entitled "The Americanization of English", examines the American English influence on two varieties of English: it deals with phonological, grammatical, graphemic, and particularly lexical impositions of American English on both British and Australian English. Such a linguistic peculiarity has been defined as "Americanization of English".

In order to stress this phenomenon, I examined several grammatical, graphemic, and phonological aspects, and in relation to lexical impositions, I analyzed a rather large number of American English lexical items being borrowed by both British and Australian English rather recent lexical items and interjections deriving from American English are for example have a nice day! so long! cookie truck candy guy, dont get me started!

As far as American English phonological impositions are concerned, the usage of American English anti-pronounced as /antai/ can often be heard, and the pronunciation of schedule as /'skedjul/, also coming from American English, is now widespread in both British and Australian English. Moreover, many Australian and British people pronounce the prefix pro- as /prɒ/ instead of /prou/ in words like progress and process.

An example of grammatical influence, regards inflectional morphology, i. e. the American English usage of gotten, but exclusively in Australian English. Moreover, British and Australian English grammar are marked by an increased use of like, employed as a conjunction, and by the adoption of modal auxiliaries, i. e. the use of the epistemic have (got).

The entirely new aspect, however, I examined in my work is the reverse phenomenon, i.e. the British English influence on American English, which has not received adequate treatment by general linguistics, yet, (whereas the influence from Australian English on American English has not occurred so far). The British English influence on American English, the so-called "Briticization of English" is particularly recent and excludes the masses, being mainly pertinent to an educated elite and to journalistic terminology.

Helység- és utcanévtáblák a Beregszászi kistérség településein

Tóth-Orosz Enikő

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Hodinka Antal Nyelvészeti
Kutatóközpont
(Ukrajna)

toth-orosz.eniko@kmf.org.ua

A vizuális nyelvhasználat a nyelvészet egyik legújabb kutatási iránya foglalkozik. Jan Blommaert (2012: 5) nyelvész szerint „a szociolingvisták ma már nemcsak jegyzetfüzettel és diktafonnal járják a világot, digitális fényképezőgép is van náluk, amivel pillanatképeket rögzítenek arról, ami időközben ’nyelvi tájképként’ vált ismeretessé”.¹⁶

Egy kisebbségi nyelv presztízsének az emeléséhez jelentősen hozzájárul, ha nemcsak szóban, hanem írásban is megjelenhet például a különböző feliratokon, reklámtáblákon (Beregszászi 2005: 158). Emellett egy kisebbség számára fontos, hogy az általuk lakott településeken anyanyelvükön is fel legyenek tüntetve falvaik, városaik neve, hisz ezzel is láthatóvá válik a közösség jelenléte az adott régióban (Beregszászi 2004: 71).

A nemzetközi szakirodalomban gyakran tesznek különbséget a top-down, illetve a bottom-up irányú kezdeményezésekről a nyelvi tájkép alakításában (Akindele 2011, Cenoz–Gorter 2006). Előbbi azt jelenti, hogy a felsőbb szintek (például az állam, az önkormányzat) határozatai befolyásolják a nyelvek megjelenését a szimbolikus térben; utóbbi esetben pedig alulról jövő, spontán kezdeményezések révén jelennek meg bizonyos feliratok, kiírások, melyek szükségszerűen a közösségben használatos valamely nyelven, nyelveken fogalmazódnak. A felülről jövő kezdeményezés tipikus példája az, amikor valamely hatóság megszabja, hogy bizonyos típusú szövegek milyen nyelven, nyelveken, milyen színű, méretű táblákon és hol jelenjenek meg kötelező jelleggel.

Előadásomban azt mutatom be, hogy Kárpátalja Beregszászi kistérségének településein milyen típusú helység- és utcanévtáblákkal találkozhatunk, s azokon mely nyelven/nyelveken jelennek meg a feliratok.

Irodalom:

Akindele, Dele Olufemi 2011. Linguistic Landscapes as Public Communication: A Study of Public Signage in Gaborone Botswana. *International Journal of Linguistics*. Vol. 3, No. 1.
<http://dx.doi.org/10.5296/ijl.v3i1.1157>

¹⁶ Az idézet Petteri Laihonon fordítása (Bartha–Laihonon–Szabó 2013, Laihonon 2012, 2013).

- Bartha Csilla – Petteri Laihonen – Szabó Tamás Péter 2013. Nyelvi tájkép kisebbségben és többségben: egy új kutatás területeiről. *Pro Minoritate* 2013, ősz: 13–28.
- Beregszászi Anikó 2004. Magyar neve? Az ukrain földrajzi nevek magyar használatáról. In: Beregszászi Anikó – Csernicskó István. ...itt mennyit ér a szó? Írások a kárpátaljai magyarok nyelvhasználatáról. Ungvár: PoliPrint, 71–80.
- Beregszászi Anikó 2005. „Csata” a szimbolikus térért, avagy a látható/láthatatlan anyanyelv. In: Beregszászi Anikó és Papp Richárd szerk., Kárpátalja. Társadalomtudományi tanulmányok. Budapest–Beregszász: MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, 158–163.
- Blommaert, Jan 2012. Chronicles of complexity: Ethnography, superdiversity and linguistic landscapes. *Tilburg Papers in Culture Studies* 29. Tilburg University.
- Cenoz, Jasone – Durk Gorter 2006. Linguistic landscape and minority languages. *International Journal of Multilingualism* (special issue), 3 (1), 67–80. <http://dx.doi.org/10.1080 - /14790710608668386>
- Laihonen, Petteri 2012. Nyelvi tájkép egy csallóközi és egy mátyusföldi faluban. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 14/3: 27–49.
- Laihonen, Petteri 2013. Csíkszentdomokosi nyelvi tájkép. *Székelyföld* 17(7) (2013) 157–177. <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/42242/laihonen.pdf?sequence=1>

A szlovák irodalmi nyelv és a csabai szlovák nyelvjárás viszonya a kalendárium cikkeinek tükrében

Tuska Tünde

Szegedi Tudományegyetem, Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete
(Magyarország)

tuskatunde@yahoo.co.uk

A csabai szlovákság életében a Tranoscius (A magyarországi evangélikus szlovákok vallásos énekeskönyve. Az énekeskönyvet eredeti nevén Cithara sanctorum Juraj Tranovsky állította össze) mellett a legfontosabb kulturális kódnak a „Čabiansky kalendár“-t (Csabai Kalendárium) tekintjük. A kulturális kód tulajdonképpen jelek, szimbólumok és a hozzájuk kötődő képek, illetve értékek rendszere, s mint kód, integráló funkciót tölt be. Az említett kalendárium különlegessége többek között az adott műfaj adta speciális lehetőségekből fakad.

A szlovák nyelvi szórványok helyzetéből adódóan a csabaiak sokáig alig voltak kapcsolatban a Štúr-alkotta irodalmi szlovák nyelvvel, így nem igen volt hatással nyelvükre. Ez a helyzet a 20. századra megváltozott, hiszen egyre gyakrabban nyílt lehetőségük – többek között folyóiratokon keresztül, – hogy először megismerjék az irodalmi nyelvet, később aktív használói legyenek a modern egységes szlovák irodalmi nyelvnek. A Štúr-féle irodalmi nyelv visszhangjáról az alföldi szlovák nyelvszigeteken már az 1840-es évek derekán konkrét adatok vannak. Hiszen a szarvasi Jancsovics István szlovák-magyar, magyar-szlovák szótára 1848-ban a štúri nyelvet propagálja. Ezen kívül a nyelvszigeteken élő szlovákság már 1845-től az ezen a nyelven megjelenő szlovák sajtótermékek előfizetői közt szerepel.

Az első világháború után bekövetkezett új határok kialakítása következtében a csabai szlovákok izolált helyzetbe kerültek és hirtelen megszokott olvasnivalójuk nélkül maradtak. A kedvelt szlovák nyelvű lapok, kalendáriumok sem jutottak el hozzájuk. A helyzetet korán felismerve reagált az igényekre Dr. Szeberényi Lajos Zsigmond, az evangélikus egyház lelkésze, melynek következményeként született meg a Csabai Kalendárium. A kiadvány 1920-ban jelent meg először, majd ezt követően 1948-ig minden évben. Előadásomban a naptárban megjelenő cikkek nyelvezetét, a szlovák irodalmi nyelv és a csabai szlovák nyelvjárás viszonyát kívánom részletesen vizsgálni.

A kalendárium nyelvezetéből egyértelműen kiderül, hogy a Czambel-féle nyelvi kodifikáció elveinek próbál megfelelni, melynek hatása a szlovák irodalmi nyelvben a 20. század első három évtizedéig érvényesült. Ezt a nyelvi normát igyekeztek alapul venni a magyarországi szlovákság művelt, szlovákul író rétege is.

A koronavírus-járvány terminológiájának korpuszalapú vizsgálata erdélyi és anyaországi hírportálok alapján

Varga Éva Katalin, Márton Emese, Indig Balázs,
Sárközi-Lindner Zsófia, Palkó Gábor

1-2. Semmelweis Egyetem Szaknyelvi Intézet;
3-4-5. ELTE BTK Digitális Bölcsészeti Tanszék
(Magyarország)

varga.eva_katalin@semmelweis-univ.hu

A trianoni békeszerződés az egységes magyar tudományos szaknyelvek felbomlását is eredményezte. Az elszakított területeken az eltelt 100 év államnyelvi hatása az iskolai tankönyvek és az egyetemi szakkönyvek által közvetített terminológia révén a tudományos szaknyelvekben is megmutatkozik.

A koronavírus-járvány során új terminusok robbanásszerű terjedését figyelhettük meg. Felvetődik a kérdés, hogy vajon az internet és a globalizáció révén közelebb kerültek-e egymáshoz az anyaországi és a határontúli magyar szaknyelvek, vagy továbbra is megmaradtak közöttük a korábban tapasztalt különbségek?

Előadásunkban a pandémia terminológiájának néhány nyelvhasználati jellegzetességét mutatjuk be erdélyi és anyaországi internetes hírportálok szöveganyagának korpuszalapú vizsgálata alapján. A Semmelweis Egyetem Szaknyelvi Intézete az ELTE BTK TI Digitális Bölcsészeti Tanszékével (ELTE.DH) indított tudományos együttműködése keretében az ELTE.DH munkatársai Sketch Engine-ben két korpuszt hoztak létre: a három erdélyi hírportál, a Transindex, a Maszol és a Székelyhon 2019. januárjától 2021 májusáig közölt híryanagából álló, 25 888 828 tokenet tartalmazó Transylvanian news corpus-t, és az anyaországi Index és a Telex hírportálok 2020 januárja és 2021 májusa között megjelent, „koronavírus” címkével ellátott cikkeiből összeállított, 5 601 407 tokenből álló Covid corpus-t.

Vizsgálatunkat a járvány hazai kirobbanásának időszakára, a 2020-as év márciusára és áprilisára koncentráltuk, mivel az új terminusok megjelenésével ekkor érte a legerőteljesebb hatás a nyelvet. Az elemzéshez a Transylvanian news corpus-ból és a Covid corpus-ból egyaránt alkorpuszokat alakítottunk ki. A járvány kulcsszavainak kinyerése céljából a 2020 március-áprilisi időszak szöveganyagait összevetettük a 2020 január-februári alkorpuszéival. A sok egyezés mellett számos, csak az erdélyi alkorpuszban előforduló kifejezést találtunk, pl. karanténközpont, kényszervakáció, vérközpont, karanténhelyiség, tévéiskola, járványosztály, járványidő, önizoláció, tesztgép, háttérkórház. A vizsgálat következő szakaszában konkordanciaelemzéssel

figyeltük meg az új terminusok (pl. távolságtartás) beilleszkedését és rögzülését, illetve egyes alakváltozatok (pl. kontakt – kontaktus) jelentésbeli megoszlását, a jelentésbővülés és a jelentésszűkülés folyamatait. A konkordanciák tágabb kontextusaiból kiemeltük a román lexikai és tipológiai hatást mutató kifejezéseket (pl. járványügyi ankét, lakhelyi elkülönítés), analitikus szerkezeteket (pl. távolsági orvosi vizsgálat/konzultáció). Különös figyelmet fordítottunk a determinologizáció jelenségeire. Az orvosi terminusok használatában, illetve a magyar és a latin terminusok közötti választásban megnyilvánuló különbségek feltárására adatbázisba gyűjtöttük a betegségek és eljárások elnevezéseit, ami egy nagyobb, a teljes erdélyi korpuszt átfogó terminológiai vizsgálathoz is kiindulásként szolgálhat.

Hungarian Language as a Factor of Identity Preservation in Transylvania Nowada

Vasiliev, Ana

Eötvös Loránd University
(Hungary)

anichen46@yahoo.com

Ethnic national identity plays a key role in preserving a nation's culture. One of the main characteristics of an ethnic national identity is its exclusivity: if you are not born into it, you cannot acquire it (Ignatieff, 1995). Recently, scientists started to study the relationship among language, culture and identity and the way these phenomena interact. Among other factors, language is perhaps the most important factor in creating national identity – it shapes the personality, its mentality, worldview, religion, behavior, lifestyle, value system and national character. In his work "Ethnicity and Nationalism" Eriksen mentions that "in the early twentieth century, many social theorists held that ethnicity and nationalism would decrease in importance and eventually vanish as a result of modernisation, industrialisation and individualism". Nevertheless, the same author mentions that nowadays "ethnicity and nationalism ... have become so visible in many societies that it is impossible to ignore them". Especially this becomes very actual for bi- and multilingual societies, where language helps create difference between nations and ethnicities. Example of such territory can be Transylvania, Romania, where a major Hungarian diaspora lives. According to the 2011 census, the Hungarian minority of Romania consisted of more than one million people, which made up 6.1% of the total population. In 1996, Romania and Hungary concluded an intergovernmental agreement for a period of ten years, the so-called Basic contract (Alapszerződés). The document states that persons belonging to national, cultural and linguistic minorities have the right freely to express, preserve and develop their ethnic, cultural, linguistic and religious identity. According to the document, both Romania and Hungary shall refrain from any policy or action aimed at assimilation and shall protect national minorities from such manifestations. The same things are guaranteed by the Article 6 (1) of the Constitution of Romania which provides that "The State recognizes and guarantees the right of persons belonging to national minorities to preserve, develop and express their ethnic, cultural, linguistic and religious identity". Still, nowadays more and more people in Transylvania claim to be bilingual which leads to identifying themselves with more than one ethnicity. What would this mean and how would it influence the cultural diversity in the region? In this study, we will present the

result of a qualitative research conducted in February-June 2021 based on a focus group of bilingual Hungarian people from Oradea (Nagyvárad). We will analyze the connection between the linguistic situation and national identity, as well as present the statistics made based on the above-mentioned questionnaire. Also, we will compare the obtained results with the ones of a similar questionnaire conducted in the same period in Chisinau, Republic of Moldova. The results of the study will help predict the perspectives of Hungarian language and identity preservation and language shift direction nowadays in such a mixed-population region as Transylvania.

References:

- Thomas Hylland Eriksen 1993. *Ethnicity and Nationalism Anthropological Perspectives*. London, Pluto Press, 1993.
- Péntek János - Benő Attila: Nyelvi jogok Romániában http://adattar.adatbank.transindex.ro/-tanulmany/o8_Pentek-Beno_Nyelvi_jogok_Ro.htm (utolsó letöltés: 2021.06.20)
- Románia Alkotmánya 1991 http://jog.sapientia.ro/data/hallgatok/letoltesek/Romania_alkotmánya_HU.pdf (utolsó letöltés: 2021.06.30)
- Varga Attila: Az anyanyelvi jogok szabályozása Romániában <http://rmjk.adatbank.transindex.ro/pdf/o5.Varga.pdf> (utolsó letöltés: 2021.06.30)
- Varga Attila: A nyelvi jogok alkotmányos szabályozása Romániában <https://prominoritate.hu/wp-content/uploads/2019/05/ProMino-1303-03-varga.pdf> (utolsó letöltés: 2021.06.30)

Identitás és nyelvhasználat Észtországban

Vígh-Szabó Melinda

Pannon Egyetem

(Magyarország)

vigh.szabo@gmail.com

A finnugor nyelveket beszélő népcsoportok nyelvi identitásának kutatása a kisebbségi és a többségi társadalmi lét viszonyrendszerén keresztül valósulhat meg, ahol a nemzedékek közötti nyelvi-kulturális különbségek is szembeötlőek. A nyelvi identitás mellett egyéb identitás-összetevők is megjelennek, amelyek a nyelvi identitás mellett (azt kiegészítve, erősítve vagy éppen azt gyengítve) a finnugor nyelveket beszélő csoportok önazonosságát, nyelvekhez való viszonyát alakítják.

Nyelvrokonaink többsége az Orosz Föderáció területén élve folyamatosan átéli a közigazgatási keretrendszer (területi határok) átalakításával együtt járó hátrányos nyelvi-etnikai következményeket. Ennek köszönhetően az uráli nyelveket beszélők száma a többségi orosz nyelvi környezetben erőteljes fogyást mutat.

Az előadás röviden bemutatja a kisebb finnugor népek nyelvtervezési stratégiáit, nyelvi identitásmintázatait, majd ugyanebben a kontextusban részletesebben elemzi az önálló államisággal, példaértékű nyelvtervezési és finanszírozási döntésekkel támogatott észt nyelv mai helyzetét, amely számos viharos évtized után napjainkban mintaszerűen építkezik a múlt eredményeiből, és hasznosítja a legújabb technikai vívmányokat. Az előadás egy 2021-ben indult, az észt nyelvi identitást vizsgáló kutatás részeredményeinek bemutatása.

Melyik maradjon: a hit vagy a nyelv?

Vörös Ferenc

Eötvös Loránd Tudományegyetem BDPK

(Magyarország)

voros.ferenc@sek.elte.hu

A felsőőri reformátusok anyanyelvének megőrzésében még az utóbbi évtizedekben is jelentős szerepet játszott a magyar nyelvű hitélet. Gúthy László, akit 1992-ben választott meg a gyülekezet presbitériuma, 27 éven át szolgált a gyülekezetet. 2019-es nyugalomba vonulása előtt a gyülekezetben egyre többször került szóba, hogy a milyen feltételeket szabjanak a pályázat meghirdetésekor az újonnan beiktatandó lelkésznek. Mivel az utolsó időkben már – főként az ifjabb nemzedékek magyar nyelvtudásának meggyöngyülése, illetőleg nyelvvesztése miatt – a magyar és német, valamint a magyar-német nyelvű istentiszteleteket heti váltásban tartottak, a hit megtartása érdekében célszerű lenne olyan lelkészt hívni a gyülekezet élére, aki a továbbiakban Isten igéjét alapvetően már német nyelven fogja hirdetni számukra. A presbiterek természetesen tisztában voltak azzal, hogy döntésükkel végleg megpecsételhetik a felsőőri magyar nyelv sorsát, s megadhatják az utolsó lökést protestáns ősik nyelvének elhagyásához a beszélőközösségben. Az előadásban a címben felvetett dilemmát járrom körül.

A Lexical-Pragmatic Approach to Japanese Wakamono Kotoba 'Youth Language' Yabai

Wenchao, Li

Zhejiang University
(China)

widelia@zju.edu.cn

This study uncovers the morphosyntactic properties of yabai and its clipped forms. It aims to arrive at an understanding of how the forms and the meanings might be associated. A lexical-pragmatic-based analysis was carried out using Twitter and speech corpus data. The findings reveal the following picture of the lexeme:

(a) when yabai undertakes an adjective role, modifying a noun, it is likely that a negative evaluation is invited. In this regard, yabai fulfils a lexical function.

(b) The adverb use of yabai presents two variations: modifying a verb or modifying an i-adjective. At any rate, the adverb use describes the degree of an event or an object, leading to the assumption that yabai fulfils a grammatical function.

(c) The predicate function presents the following diversities: the negative-denotation yabai and yabee are lexical items; the positive/neutral-denotation yabai, yabee and yaba are grammatical items. The clipped forms, i.e. yaba; yabee and yabe are limited to interjection use and adverb use, which are signs of complete grammaticalisation. In terms of yabee, it does not seem to have reached the end of grammaticalisation, as there are still tokens indicating a negative evaluation as an i-adjective. The positive and neutral readings of the predicate yabai and yabee have to do with semantic extension.

Műhelyek

Workshops



A fotót készítette/Photo by: Fülöp László

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola folyosója
*The corridor of the Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of
Higher Education*

A Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat műhelye

A határ két oldalán: a Kárpát-medence magyarul beszélő közösségeinek nyelvi változásai

A műhely résztvevői:

Csernicskó István, Kolláth Anna, Lehocki-Samardžić Ana, Szoták Szilvia, Márku Anita, Molnár Csikós László, Sorbán Angella, Tódor Erika Mária, Vukov Raffai Éva

2021-ben éppen kerek húsz esztendeje annak, hogy döntés született a nyelvészeti kutatóállomások létrejöttéről, majd sorra megalakultak a mára már az MTA Kárpát-medencei műhelyeiként ismert nyelvi intézetek: Erdélyben a Szabó T. Attila Nyelvi Intézet (Kolozsvár, Sepsiszentgyörgy), Felvidéken a Gramma Nyelvi Iroda (Dunaszerdahely, Pozsony, napjainkban a Fórum Kisebbségkutató Intézetben belül működik), Kárpátalján a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont (Beregszász), 2007-ben Órvidéken az Imre Samu Nyelvi Intézet (Maribor, Alsóőr), 2012-ben Vajdaságban a Verbi Nyelvi Kutatóműhely (Szabadka), 2015-ben Horvátországban a Glotta Nyelvi Intézet (Eszék).

A hálózatban a Kárpát-medence nyolc országának nyelvészei működnek együtt: együtt a nyelvvel, együtt a magyarságukkal, együtt a Trianon óta kialakult divergenciával majd konvergenciával és számos dilemmával, nyelvpolitikai helyzettel, amelynek megoldására törekedtek különböző szinteken és helyszíneken, bízva a szavak erejében és eredményeik hasznosíthatóságában. A hálózat tagjai egyszerre oktatók és kutatók: tanítják és tanulmányozzák a magyar nyelv folyamatait, művelik az alkalmazott nyelvészet különböző területeit. A kutatóállomások az elmúlt 20 esztendőben a nyelvi tervezés eszközeivel közvetlenül hozzájárultak a nyelvközösség érdekeit szem előtt tartó stratégiai dokumentumok kidolgozásához és megvalósításához, s ezzel a nyelvmegtartás alapvető céljához.

A műhelyben hallható előadások a magyar nyelvterület magyarlakta régióinak nyelvváltozatait, nyelvi sokszínűségét mutatják be. Az előadások témája érinti a kisebbségi oktatás nyelvi vonatkozásait, nyelv és gazdaság, azaz a kétnyelvűség és a munkaerőpiac összefüggéseit. A kutatóhálózat legfontosabb szakmai programja a határtalanítás, amely összehangolt lexikológiai és lexikográfiai, valamint korpusz-nyelvészeti munkákat jelent, így nem véletlen, hogy a műhely több előadása is a Termini magyar-magyar szótár és adatbázis elemzésén alapul.

Elképzelésünk szerint az előadások rácsatlakoznak a konferencia szervezőinek azon vezérfonalára, amely a Kárpát-medencében magyarul beszélő közösségeinek nyelvi változásait a határ két oldaláról közelíti meg.

Nyelv és határ: ideológiai és politikai vetületek

Csernicskó István

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
(Ukrajna)

csernicsko.istvan@kmf.org.ua

A történelmi fejlődés egy pontján a modern európai nemzetállamok egyik legfontosabb kelléke a saját kodifikált sztenderd nyelvváltozat (az úgynevezett irodalmi nyelv) léte lett. „Függetlenül attól, hogy egy állam milyen politikai rendszert választ, az állam és egy feltételezett nemzet kapcsolata gyakran egy irodalmi hagyománnyal bíró sztenderdizált nyelv médiumán, az egynyelvűség normáján és a nyelvi egység feltételezésén alapul a politikában. A feltételezett kulturális és nyelvi kapcsolat az állam legitimitásának egyik alapvető eleme” – írja erről Susan Gal (2018: 28). Különösen igaz ez a megállapítás Közép-Európa esetében, ahol „az »igazi nemzetállam« a sajátos és egyedülálló hivatalos és nemzeti nyelvén keresztül határozható meg, amelyen nem osztoznak más nemzettel (emberek csoportjával) vagy államalakulattal. Ebben a gondolkodásmódban az ezen a nyelven beszélő lakosság nemzetté válik”. Nemcsak nemzet és állam konstruált fogalom ugyanis, hanem a nyelv is. „A nyelvek konstruálására, megváltoztatására vagy megsemmisítésére vonatkozó döntések alapvetően önkényesek, és mint ilyenek, politikai megfontolások diktálják őket” (Kamusella 2016: 218), ami Közép-Európában kiemelt jelentőséggel bír, „mivel ebben a térségben a nyelv a nemzetek és nemzetállamaik létrehozásának, legitimálásának és fenntartásának az egyetlen és meghatározó alapja” – írja Kamusella (2016: 217).

Az előadás néhány konkrét közép-európai példa alapján mutatja be azt, hogy a térség politikai térképének átalakulásaival párhuzamosan hogyan változott az e területen használatos nyelvek száma.

Irodalom:

Gal, Susan: A nyelv politikája. Nyelvi antropológiai tanulmányok. Nyitra: Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara, 2018

Kamusella, Tomasz: The idea of a Kosovan language in Yugoslavia's language politics. International Journal of the Sociology of Language, 2016. 242. sz.

A Termini szótár muravidéki korpusza és az iskola nyelve

Kolláth Anna

Univerza V Mariboru

(Szlovénia)

anna.kollath13@gmail.com

A magyar nyelv határtalanításának folyamata 2001-től követhető nyomon a magyar nyelvtudományban, s a Magyar Tudományos Akadémia Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózata tudatos, egységes szempontok alapján szervezett elméleti és gyakorlati tevékenységében realizálódik. A magyar nyelv Kárpát-medencei helyzetének megfelelően a nyelvhatár és az országhatár közötti régiókban élő nyelvészek, szociolingvisták – magyarországi kollégáikkal együtt – tisztában voltak és vannak azzal, hogy kutatásaikban, a nyelvéírásban és személyes kapcsolataikban a magyar országhatárok fölé kell emelkedniük, s mindenképpen élniük kell az 1990-es évek politikai nyitása adta lehetőségekkel. A magyar nyelv külső régiókban élő kontaktusváltoztainak kutatása, a két- vagy többnyelvű nyelvi helyzet feltérképezése, a kisebbségi anyanyelvben létezés jogi, gazdasági, szociokulturális hátterének megismerése és megismertetése, a magyar nyelvhasználat aktuális trendjeinek leírása hozzájárul ahhoz, hogy a nyelvi szétfejlődés egyfajta konvergens irányt vegyen, megőrizve természetesen a helyi sajátosságokat, a nyelvi kontaktushatás természetes elemeit és következményeit, a sokszínű, változatos magyar nyelvhasználatot, csak így tartható meg, csak így erősíthető ugyanis az anyanyelvben (is) élés a többnyelvű és multikulturális világunkban.

A magyar nyelv határtalanításának folyamatában első helyen a szóhatártalanítás áll. Ennek eredménye a Termini magyar–magyar online szótár és adatbázis¹⁷ A szótárba a külső régiók legjellemzőbb, többektől és/vagy gyakran használt államnyelvi eredetű kölcsönszavai és -szerkezetei kerülnek be. A gyűjtés 2003 óta folyamatos, mint ahogy az maga a kölcsönzés is, így – a magyar nyelvpárú kontaktushatás természetes következményeként – a szótár és adatbázis egyre bővül, szócikkei finomodnak, egyre több információt hordoznak. 2007 óta érhető el a kutatók és az érdeklődő felhasználók számára, kizárólag online formában. A szótár mögött álló adatbázis a Kárpát-medence hét külső régiójából, illetve az utóbbi időkben már Magyarországról is gyűjtött nyelvi anyagon alapul.

¹⁷ <http://termini.nytud.hu/htonline/present.php?action=bemutatas>

Az utóbbi több mint tíz év következetes szerkesztői munkája lehetővé tette, hogy a gyűjtés, a szócikkek kialakítása mellett most már a muravidéki korpusz több szempontú, tematikus elemzésére is sor kerülhet. A kölcsönszók minden esetben fogalomköri minősítést is kapnak a szótárba kerüléskor. Előadásomban az oktatás és nevelés fogalomkörű muravidéki kölcsönszókat fogom bemutatni.

Oktatási terminusok és oktatási rendszerek: avagy mi konvergál, és mi divergál?

Lehocki-Samardžić Anna, Szoták Szilvia

Josip Strossmayer Tudományegyetem – ISNYI
(Horvátország – Ausztria)

analehocki@gmail.com; szotaksz@t-online.hu

„...közeledünk, távolodunk,
mint a cirádák közelítenek
és távolodnak....”
/Pilinszky: Visszafele/

A Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózatnak kezdetektől fogva egyik legfontosabb kutatási projektje a Termini magyar-magyar szótár építése és bővítése, amely a szomszédos régiókban használt államnyelvi kontaktuselemeket és az anyaországi standardtól eltérő magyar szavakat tartalmazza. Az anyaországi szóhasználattól eltérő kifejezések létrejötté az 1920 utáni határváltozásokkal kezdődött, amelynek következménye volt a nyelvi szétfejlődés folyamata. A nyelvi szétfejlődést a rendszerváltás után a politikai, gazdasági, kulturális és tudománypolitikai változásoknak köszönhetően a közeledés váltotta fel. A Terminisek ezt a folyamatot Lanstyák terminusával határtalanításnak nevezik.

Előadásunkban a Termini magyar-magyar szótárban lévő, a horvátországi és ausztriai magyarok által használt oktatási terminusokat vizsgáljuk a két ország oktatási rendszerének viszonylatában. Noha a nyelvhasználatban a szétfejlődést a konvergencia váltotta fel, a szomszédos országok oktatáspolitikájának változásaiban és oktatási rendszereinek fejlődésében az elmúlt több mint 100 esztendőben számos divergáló tényező figyelhető meg. A kisebbségi oktatásban résztvevőknek alkalmazkodniuk kellett a többség által diktált szabályokhoz, így törvényszerű, hogy a szomszédos országokban élő magyar népcsoportok más-más oktatási rendszerben tanulnak vagy oktatnak.

Előadásunkban ezeket a különbségeket szeretnénk bemutatni a szótár terminusain keresztül. Azokat a tényezőket tárjuk fel, amelyek segítségével megértjük, hogy a határ különböző oldalán végmenő eltérő oktatáspolitikai folyamatok miképpen erősítették a divergáló tényezőket.

A digitális kommunikációhoz köthető szavak a Termini szótárban

Márku Anita, Sütő Krisztina

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék, Hodinka Antal
Nyelvészeti Kutatóközpont;

II. RF KMF, Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont
(Ukrajna)

marku.anita@kmf.org.ua; kiss.krisztina@kmf.org.ua

A Termini online magyar-magyar szótár sokféleképpen jellemezhető: a határon túli magyar nyelvváltozatok közhasználatú szavainak korpusza, ilyen értelemben „idegen szavak szótára”, de általános szótárként, a mai magyar nyelv szótárként is hasznosítható. A szóanyag kiválogatásában a szótár nem korlátozódik a nyelv valamely sajátos változataira (dialektusaira, regiszterekre), hanem elvileg minden nyelvváltozatból merít.

Mindenekelőtt azok a szókészleti egységek kerültek bele, amelyek az adott állami nyelvváltozatban (pl. az erdélyi vagy a kárpátaljai magyarban) többé-kevésbé közhasználatúak, tehát az adott ország (pl. Románia, Szlovákia, Ukrajna) magyarlakta területeinek nagy részén a beszélők számottevő hányada használ vagy legalábbis ismer. Ebből következően a szótár nem, vagy csak csekély hányadban tartalmaz olyan szavakat, amelyek csupán egy-egy kisebb nyelvjárásterületen élnek, ill. csak valamely marginális szakma, foglalkozási ág sajátos, a kívülállók által nem vagy alig ismert szókincséhez tartoznak. A különféle tudományszakok, szakmák, foglalkozási ágak, kedvtelések, sportok stb. szókincséből elsősorban azokat az elemeket tartalmazza szótárunk, melyekkel az adott tudományon, szakmán, foglalkozáson stb. kívül állók is találkozhatnak, amelyek sokuk passzív szókincsébe beletartoznak.

A ht-online alapvetően a mai magyar nyelv szótára is, de a „mai magyar nyelv” fogalmát rugalmasan kezelik a szótár szerkesztői, s elvileg minden olyan szó bekerülhet, amely Trianon után került be a magyar nyelv határon túli változataiba vagy Trianon után változott meg számottevően a jelentése és/vagy a stílusértéke, tehát azokat is, amelyek azóta kikoptak a használatból. Egészen új szókészleti elemek is beépíthetők, amennyiben használatuk legalább egy korosztály nyelvhasználatában elterjedtnek mondható.

Az előadásunk során érdeklődésünk középpontjában az áll, hogy a szótár adatbázisában jelen vannak-e a digitalizációhoz, mobilkommunikációhoz, internethasználatához köthető szavak, kifejezések, egyáltalán megjelennek-e a határon túli nyelvváltozatokban ehhez kapcsolódóan sajátos kontaktuselemek, hiszen a hétköznapijainkat nagyon is tematizálja a virtuális világ, és annak eszköztára. A Termini szótár

adatbázisából ezért régióként kiválogattuk azokat a szócikkeket, amelyek téma-választásunk szempontjából relevánsak lehetnek, s ezeket igyekszünk rendszerezetten bemutatni, valamint szeretnénk felhívni a figyelmet, hogy talán érdemes célzottabban is figyelmet fordítani ezeknek a lexikai elemeknek az adatolására a szótárban, ha léteznek az egyes régiók beszélőinek nyelvhasználatában.

Idegen szavak elavulása határon innen és túl

Molnár Csikós László

Újvidéki Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék
(Szerbia)

mcsikos@gmail.com

Tanulmányomban a magyar nyelvbe került idegen szavak közül azokkal kívánok foglalkozni, amelyek Magyarországon elavultnak számítanak, a magyar nyelvterületnek más részein viszont élő használatban vannak. Ennek rendszerint az a magyarázata, hogy a régiók beszélői át-vették őket a kontaktusnyelvből, vagyis szerb, horvát, szlovén, német, szlovák, ukrán vagy román mintára élnek velük. Az elavulás lehet teljes, kiterjedhet a szó egészére, ekkor minden jelentésében elavult, előfordul azonban, hogy a szónak csak bizonyos értelemben való használata régies, avult, ez részleges elavulásnak számít. Az anyaországban elavult idegen szó vagy megfelelője több régióban is megjelenhet a használatban, néha pedig csak valamelyik régióban bukkan fel. Például az 'ügyvéd, jogtanácsos' jelentésű, Magyarországon elavult advokát szó ugyanebben az alakban, 'ügyvéd' jelentéssel megtalálható az erdélyi, a felvidéki, a vajdasági, a kárpátaljai, a horvátországi és a muravidéki magyar regionális nyelvben. A 'vegyeskereskedés' jelentésében elavult bazár fő-névnek csak a Felvidéken fordul elő a megfelelője, bazár és autóbazár alakban, szlovák mintára használtautó-kereskedést jelölnek vele.

Látszólag véletlen egybeesés, hogy ugyanaz a szó az egyik nyelvben elavul, nem igénylik a beszélők, a másik nyelvnek pedig szüksége van rá és használja, nem engedi, hogy elavuljon. Ennek feltehetően racionális magyarázata van. Szem előtt kell tartani, hogy az idegen szavak átvétele nem olyan jelenség, amely a különböző nyelvekben egyformán megy végbe, úgyhogy a kontaktusnyelvekből átvett idegen szó útja nem feltétlenül azonos a Magyarországon elavult idegen szó etimológiájával. A megfelelő értékeléshez az átvétel idejét, helyét és módját is figyelembe kell venni. Elég sok idegen szó német közvetítéssel került a magyarországi magyarba, megfelelőik viszont a szerbiai magyarokhoz inkább francia és szerb közvetítéssel jutottak. Néhány elavult is van köztük. Például a 'hitel' jelentésű elavult kredit német eredetű a magyarországi magyarban. A vajdaságiak szóhasználatában a francia–szerb eredetű kredit értelme egyrészt 'hitel, kölcsön', másrészt '(mobiltelefonon) lebeszélhető pénzösszeg; keret'. Első jelentése Erdélyben, Horvátországban, a Mura-vidéken és az Órvidéken is megvan, a második Vajdaságon kívül Erdélyben és a Felvidéken is. A jelenség azzal is összefüggésben lehet, hogy a Magyarországon kívüli régiókban élő beszélők ritkábban használják az elavult idegen szó magyar megfelelőjét, vagy egyáltalán nem ismerik, ezért más nyelv hatására az idegen szóval élnek, ebben az esetben a hitel főnév helyett inkább a kredit főnevet használják.

Határontúli magyar. Az oktatás, a kétnyelvűség és munkaerőpiac összefüggéseiről a 21. század elején

Sorbán Angella

Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem
(Románia)

sorbanangella@yahoo.com

A rendszerváltozást követően a külső régiókban az anyanyelvi oktatás és intézményrendszer visszaépítése volt a magyar közösségek egyik legelső, és talán legfontosabb célkitűzése. Az elmúlt harminc évben számos empirikus kutatás készült a magyar közösségek helyzetéről szerte a Kárpát-medencében, és szép számmal voltak közöttük olyanok is, amelyek az iskolaválasztás kérdéskörét helyzeték a középpontba: milyen nyelven tanuljon a magyar nemzetiségű gyermek a trianoni határokon kívül eső részekben, hogy jobban érvényesülhessen? Ezek a kutatások alátámasztják az anyanyelvű oktatás hatékonyságát az ismeretek elsajátításában, mindazzal együtt, hogy többségük a kisebbségi oktatási rendszer hiányosságaira és a többségi társadalmakkal szembeni hátrányok és lemaradások elmélyülésére is figyelmeztet. A munkaerő-piaci kutatások hasonlóan Janus-arcú eredményeket és rendszerszintű problémákat jeleznek, még ha a magánszféra kínálta lehetőségeket bele is számítjuk. Több, a témakörben készült kutatás ugyanakkor arra is rávilágít, hogy a magyarok, illetve a magyar tananyelvű oktatási intézmények végzettjei hajlamosak alulpozicionálni magukat az utódállamok munkaerő-piacán, amihez hozzájárul, hogy nem rendelkeznek megfelelő szintű államnyelvismerettel, de amit felerősít az a többségi sztereotíp „elvárás” is, miszerint a magyarok nem tudják eléggé az államnyelveket, s ezzel zárul is a kör. Az előadás célja, hogy az Erdélyre vonatkozó főbb kutatási eredmények áttekintésével támpontokat kínáljon a kisebbségi oktatás egyre időszerűbb újragondolásához, hiszen harminc év távlatából azt tapasztaljuk: az, hogy az anyanyelvén tanul a magyar nemzetiségű gyermek Romániában szükséges, de nem elégséges ahhoz, hogy a 20. századból megörökölt strukturális hátrányok csökkenthetők, behozhatók legyenek.

A jogi terminológia hasznosítási lehetősége a gyakorlatban

Szoták Szilvia, Tamás Dóra Mária

ISNYI – ELTE BTK Nyelvi Közvetítés Intézete

(Ausztria – Magyarország)

szotaksz@t-online.hu

A jogi terminológiának számos olyan sajátossága van, ami elkülöníti más szakterületek terminológiájától: a társadalmi változásoknak való kiszolgáltatottság, az erős verbalitás, a rendszerbeágyazottság, a nemzeti jogintézmények országspecifikussága és a nemzetközi trend különbsége, a nemzetközi szaknyelv semlegessége (Tamás 2020: 59). Szociolingvisztikai szempontból pedig azt említhetjük meg, hogy e szaknyelvi regiszterrel gyakran találkozik nap mint nap a társadalom, az állampolgárok jelentős része (Szoták 2021). A jogi terminológia szabályozása tárgyánál fogva szorosan összefügg a társadalmi változásokkal, emiatt fogalmai és terminusai egyaránt idővel változnak.

Megváltoznak fogalmak (például a rendszerváltozás óta a közigazgatás már nem azonosítható egyedül az államigazgatás fogalmával, mivel az önkormányzatok megjelenésével ezek rendszere a közigazgatás egyik alrendszerévé nőtte ki magát). Korábban használt terminusok kerülnek újból használatba: pl. Kúria, törvényszék; s a technológia fejlődésével olyan neologizmusok is megjelentek, mint az ügyfélkapu vagy az e- előtagú szavak (például e-cégjegyzék).

Mivel a nemzeti nyelv közel 90%-át a szakszavak és szakkifejezések alkotják, különösen fontos a teljes társadalmat érintő jogi terminológiaépítés. A magyar nyelv terminológiastratégiai céljainak eléréséhez elengedhetetlen az egyes szakterületek (pl. jog, gazdaság, műszaki, orvosi terminológia) részletes kidolgozása és közzététele (Fóris-Bölcskei 2019). Előadásunkban az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda egyik kutatásáról számolunk be, amely „A Magyar jogi alapterminusok a szomszédos országok nyelvén” címet viseli és kiadványban is megjelenik. A kutatás során a hiteles fordításban, a jogi szakfordításban, a jogszabályfordításokban leggyakrabban előforduló, kihívást jelentő közel 200 jogi terminust dolgoztuk ki, azok horvát, román, szerb, szlovén, szlovák és ukrán ekvivalenseivel együtt, továbbá az egyes régiók jellemzőit országtanulmányok mutatják be. A könyv elsődleges célja a magyar jogi terminológia és annak – nemzetközi kitekintéssel kiegészített – terminológiai szemléletű bemutatása a kisebbségi nyelvhasználók számára. Az OFFI Akadémia keretében megjelent könyv egyik különlegessége, hogy didaktikai, egységesítési-harmonizálási, és legfőképpen a nyelvi kisebbségek terminológiapolitikai törekvéseit is bemutatja a környező országok tekintetében.

Előadásunkban a kutatás kapcsán kitérünk arra, hogy a kötet didaktikai és egységesítési-harmonizálási szempontból azt a hiányt igyekszik betölteni, amelyre a fordítóknak, tolmácsoknak és szakértőknek szükségük van terminológiai háttérismeretként a jogi fordítások készítésekor, de elképzelésünk szerint kísérleti jelleggel láncszemet képez a magyar nyelvű, általános tematikájú jogi bevezető kurzusok és a nyelvspecifikus fordítási, tolmácsolási és terminológiai képzés, illetve a gyakorlat között. Ezzel összhangban felhívjuk a figyelmet a kutatási eredmény hasznosíthatóságára: elsősorban a jogi terminológia gyakorlati kérdéseivel szembesülő hallgatóknak, fordítóknak, tolmácsoknak, terminológusoknak és a szomszédos országok kisebbségi nyelveivel dolgozó szakértőknek szól, és ezáltal hasznosítható az oktatásban, a gyakornoki, mentori programokban és a mindennapi gyakorlati életben.

Irodalom:

- Fóris Ágota – Bölcskei Andrea 2019b. Ajánlások a magyar terminológiastratégiához. In: Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.) Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen. Budapest, L'Harmattan-OFFI Zrt. 140–164.
- Szoták Szilvia 2021. Társadalmi különbségek, közérthetőségi dilemmák – a közérthetőségről szociolingvisztikai megközelítésben. Jog- Állam-Politika 89–103.

Egy székely diskurzusjelölő a magyar nyelvhasználat déli határán

Vukov Raffai Éva

Újvidéki Egyetem, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka,
Verbi Nyelvi Kutatóműhely
(Szerbia)

eva.vraffai@gmail.com

A bukovinai székelyek egy csoportja a 19. század végén szervezett betelepítés folytán került bánáti bolgárokkal együtt az Al-Duna mellé, a számukra létrehozott Székely-kevére. A Hertelendifalviakkal és a Sándoregyházaikkal ők alkotják több mint egy évszázad óta a legdélibb magyar beszélőközösséget, ugyanakkor más magyar közösségektől többnyire elszigetelten élnek, nyelvileg nem olvadtak be teljesen a vajdasági magyarságba, megőrizték hozott nyelvjárásuk számos meghatározó jegyét és elemét. Ezek közül egyik a ne (őregapámat kérdezem, hogy ne, ez a szó mit jelent). Céloom azoknak a helyi beszélt nyelvi mintáknak a megvizsgálása, amelyek tartalmazzák az említett elemet.

Kulcsszavak: Al-Duna menti székelyek, diskurzusjelölő, nyelvjárás

A magyarnyelv-tanítás és az élőnyelv kapcsolata című műhely

Magyarnyelv-tanítás és a tanítás tanítása

A műhely résztvevői:

Dančo Jakab Veronika, Karmacs Zoltán, Márku Anita, Csurman-Puskás Anikó,
Marthy Annamária, Nádor Orsolya, Schmidt Ildikó, Vecsernyés Ildikó, Kovács
Magdolna, Vermeki Boglárka

Nem tudjuk pontosan, hogy mikor kezdődött a magyar nyelv tanítása, nem tudjuk tehát azt sem, hogy valójában milyen mélyek a szakmánk gyökerei. Feltételezhető, hogy már a bennünket keresztény hitre térítő szerzetesek is tanultak magyarul – vagy inkább elsajátították a nyelvet, és volt néhány uralkodónk is, akiről feljegyezték, hogy bár nem volt magyar, az ország királyaként megpróbálkozott a nyelv (meg)tanulásával, így például V. László, Ferenc József. Nekik biztosan voltak tanáraik. Az élőnyelvet tanulták? Azt mondhatjuk, hogy igen, csak a módszer volt a kornak megfelelő.

Mi történik később, amikor egy többnyelvű ország egyik fontos nyelve, esetünkben a magyar sztenderdizálása és kodifikálása a státusa megváltozásához vezet, és hivatalos, sőt egyedüli államnyelv lesz? Törvények születnek megszerzett jogok érvényesítéséhez. Emellett hatalmas lendületet kap a szépirodalom is, stílusváltozatok jönnek létre. A nyelvújítás során irigylésre méltó kreativitással találkozunk, ami nemcsak a szóteremtésben, hanem az elterjesztésben is megnyilvánult. Ekkor alakulnak ki a hivatalos (jogi, közigazgatási) és tudományos nyelvváltozatok, terminusok garmadája állítja elő a kodifikátorok annak érdekében, hogy használható is legyen a nyelv az új célokra. Itt érkezünk el arra a pontra, amelyben mindnyájan érdekeltek vagyunk, és ez a nyelvtanítás. Milyen kérdések merülnek fel a 19. századi oktatáspolitikában annak a nem titkolt céljának az érdekében, hogy a magyarországi nem magyar anyanyelvű népesség számára lehetővé tegyék az államnyelv megtanulását? Csak két alkalommal merült fel – egyszer 1849-ben a forradalom leverésének küszöbén, majd 1868-ban az, hogy az ország nagyobb létszámú és nagyobb vitalitást mutató, a saját nyelvük sztenderdizálásán munkálkodó nemzetiségek számára törvényekkel is biztosítsák az anyanyelven való tanulást és a hivatalos nyelv – nem kötelező – megtanulását. Ezek az elképzelések azonban csak papíron érvényesültek, a megvalósulásuk már nem volt sikeres. De nem volt sikeres az asszimilációs politika sem, ami a 19. század utolsó harmadának retorikáját jellemezte. Ehhez az időszakhoz kötődnek az első, az államnyelv-oktatás sikerességével kapcsolatos szakmai viták is: közvetítő nyelvvel vagy anélkül tanítsanak, hogyan fejleszthető hatékonyan az írott és a beszélt nyelvi kompetencia, milyen tankönyvek és tantervek készüljenek. Eközben – hála az

összehasonlító történeti nyelvészet elterjedésének, egyre több európai egyetemen került a választható nyelvek közé a nem indoeurópai magyar, és nyelvtörténészek, általános nyelvészek tanulmányozták, igaz nem nagy létszámban. Summázva a fentieket, azt mondhatjuk, hogy ekkor alapozták meg a magyarnak mint idegen nyelvnek a tanítását forrásnyelvi környezetben külföldön, illetve a magyarnak mint szélesebben értelmezett környezetnyelvnek (másodnyelvnek) a tanítását a célnyelv színterén.

A 20. század első két évtizede nagy változásokat hozott a magyar nyelv-tanítás társadalmi és nyelvi aspektusai területén: megjelent a hungarológia, ezzel szélesedett a nyelv és kultúra közvetítésének palettája, a külföldi egyetemi bázisok fejlesztése a klebelsbergi kultúrpolitika kiemelt területévé vált, a nemzetiségek magyar nyelv-oktatása területén viszont a lehetőségek kerültek előtérbe, nem a kötelezettségek. Ennek az oka Európa, a volt Habsburg Birodalom mindnyájunk előtt jól ismert ártrendezése, felosztása volt – ennek következtében pedig egy új fogalommal is meg kellett ismerkednünk: a kisebbségi magyar beszélőközösségek és a korlátozott hatókörűvé vált kisebbségi magyar nyelv fogalmával. Az azóta eltelt száz év alatt megismertünk sok fogalom, így a nyelvcsere, a nyelvvesztés, a nyelvélesztés, a lingvícizmus szociolingvisztikai, nyelvpolitikai és kisebbségpolitikai tartalmát. A magyar kisebbség egy része többszörös hátrányba, szórványhelyzetbe került, az oktatás pedig egyre távolodott az anyanyelvitől és a nyugati diaszpórából ismert származásnyelvihez vált hasonlóvá.

A mai magyar mint idegen nyelv tanárok tanítják a magyar nyelvet és kultúrát a külföldi egyetemeken különféle képzési formákban tanuló hallgatóknak – a helyszínek az utóbbi évtizedben jelentősen gyarapodtak, tanítják a szomszédos országokban a történész és levéltáros hallgatóknak, Magyarországon pedig a Stipendium Hungaricum-ösztöndíjasoknak, a bevándorolni és letelepedni szándékozók, a munkavállalóknak. A környező országokban a nem tömb-, hanem szórvány kisebbségi településeken az anyanyelvápolástól a származásnyelvi jegyeket mutató idegennyelv-tanításig többféle forma is létezik, Kárpátalján például a többségi iskolákban választható nyelv lett a magyar. Felmerülhet a kérdés: vagyunk-e elegendően ennek a felelősségteljes feladatnak az ellátásához?

Sajnálatos módon 2017 óta már csak posztgraduális formában lehet magyar mint idegen nyelv tanári szakképesítést szerezni – akár úgy is, hogy a jelentkező mindössze három szakmódszertani tantárgyat tanul a pedagógiai és pszichológiai tárgyak mellett. A hallgatók a tanítási gyakorlat alatt szembesülnek először azokkal a hiányosságokkal, amelyekről nem ők tehetnek. Áthidaló megoldásként számukra a Beregszászban 2016-tól elindított modellt kínáljuk fel Budapesten: újabb két félév alatt egy szakirányú képzés keretében tanulják meg mindazon tudás alapjait, amelyek nélkül lehet, de nem célszerű a magyar nyelv tanítására vállalkozni. A tanári képesítéssel rendelkezők négy félév alatt tanulják meg a szakmát. Míg az osztott képzésben az ELTE és a Károli Egyetem közel

70 diplomást adott évente, most a beiratkozók létszáma nem éri el a 20-25 főt. Feladat pedig lenne bőven.

Az eltelt évszázadok folyamatosságáról tanúskodnak. Az anyanyelvük tanítása iránt elhivatott tanároknak köszönhetően a legkülönbébb társadalmi csoportokhoz, nyelvcsaládokhoz, beszélőközösségekhez tartozó, sokféle motivációs háttérrel rendelkező nyelvtanulót sikerült már megtanítani a magyar beszédre, írásra: köztük fordítók, tolmácsok, diplomaták is vannak, de olyanok is, akik többségi beszélőként, némi nyelvi toleranciára is szert téve, a piacon, boltban magyarul igyekeznek a vásárlókhöz szólni.

A magyar mint idegen nyelv oktatása Szlovákiában

Dančo Jakab Veronika

Comenius Egyetem BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola
(Szlovákia)

jakabova23@uniba.sk

A Szlovákiában folyó magyar mint idegen nyelv oktatás számos aspektusban különbözik az magyarországitól, mely elsősorban az eltérő (szlovák) nyelvi környezettel és a nyelvtanulók motivációjának változatosságával magyarázható. Előadásomban a magyarnyelv-tanítás e sajátos megvalósulását ismertetem. Célom, hogy feltérképezzem a Szlovákiában működő magyar mint idegen nyelv oktatást biztosító legfontosabb műhelyek oktatási céljait, módszereit, célközönségét, valamint nyelvtanulóinak motivációját. Ehhez az élőnyelvi nyelvészeti vizsgálatok jellemző kutatási módszereit alkalmazom: a szükséges adatokat a képzést biztosító oktatóktól egy interjú, illetve egy kérdőív keretében gyűjtöm fel.

A termini magyar-magyar szótár hasznosíthatósága a MID-oktatásban

Karmacsi Zoltán, Márku Anita

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék, Hodinka Antal
Nyelvészeti Kutatóközpont;

II. RF KMF, Filológia Tanszék, Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont
(Ukrajna)

karmacsi.zoltan@kmf.org.ua; marku.anita@kmf.org.ua

A Termini magyar-magyar szótár nem szokványos kétnyelvű-, sem nem egynyelvű szótár. Egy sajátos nyelvi korpusz, amelynek a magyar mint idegen nyelv oktatásában való hasznosíthatóságát próbáljuk meg feltérképezni az előadásban. Az a feltevésünk, hogy az egyes határon túli régiókban a mid-oktatás, ha a hétköznapiakban is hasznosítható nyelvtudást kíván elérni, akkor előbb-utóbb, azaz valamelyik nyelvi szinten szembesül azzal, hogy a magyar nyelv többközpontú, s a helyi nyelvváltozat ismerete, annak sajátos nyelvi elemeinek, szókészletének ismerete is záloga a sikeres hétköznapi kommunikációnak. Az előadás célja, hogy a kárpátaljai mid-oktatás kihívásait szem előtt tartva közösen gondolkodjunk el arról, hogyan is lehet hasznosítani a Termini online magyar-magyar szótárt a nyelvtanfolyamok, a közoktatás és a fakultatív nyelvórák keretében. Rá szeretnénk világítani arra, hogy szótár anyaga miként építhető be az oktatás folyamatába, a tananyagba az aktuális jogi- és oktatásszervezési dokumentumok alapján.

A kárpátaljai MID-oktatás helyzetképe: tanárok, tantervek

Márku Anita, Csurman-Puskás Anikó

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék, Hodinka Antal
Nyelvészeti Kutatóközpont;
II. RF KMF, Filológia Tanszék
(Ukrajna)

marku.anita@kmf.org.ua; csurman.aniko@kmf.org.ua

Az előadásban a magyar mint (második) idegen nyelv tanításának, tanulásának lehetőségeit mutatjuk be röviden a kárpátaljai iskolákban. Vázoljuk a magyar mint idegen nyelv oktatásának jogi hátterét és röviden a rendelkezésre álló módszertani segédeszközökről (tantervek), valamint a szakirányú képzés lehetőségeiről is beszámolunk.

Ezen kívül egy friss 2021-es empirikus kutatás keretében a magyar mint idegen nyelvet oktató tanárokat kérdeztük meg a MID-oktatás helyzetéről Kárpátalján. Célunk az volt, hogy egy általános helyzetkép leírásán túl, a gyakorló pedagógusok véleményét is feltárjuk a magyar mint (második) idegen nyelv oktatásának körülményeiről, problémáiról, hiányosságokról, a tanterv(ek) alkalmazhatóságáról, taneszközökről és esetleges jó gyakorlatokról, amelyek segítik, vagy gátolják a hatékony magyar mint idegen nyelv oktatást a kárpátaljai iskolákban.

Szakember-páciens kommunikáció vizsgálata a szaknyelvi oktatás fejlesztésének céljából

Marthy Annamária

Semmelweis Egyetem Szaknyelvi Intézet
(Magyarország)

annmarthy@gmail.com

A szaknyelvoktatást főként a szaknyelvhasználat kontextusa iránti érzékenység és a nagyfokú rugalmasság különbözteti meg az általános célú nyelvtanítástól. A szakmai háttér ismerete eltérhet az idegennyelv-tudás szintjétől. A tanulási cél – a nyelv használata – egyben eszköz is a cél eléréséhez. Ezért van különleges jelentősége annak, hogy élőnyelvi szaknyelvi tananyagon keresztül készítsük fel a hallgatókat a nyelv mielőbbi használatára.

A vonatkozó szakirodalomban számos vizsgálat alkalmazza a konverzációelemzés valamely szempontját is egy komplex kutatás részeként (Kuna-Kaló 2012, Kuna-Hámori 2019, Kuna- Domonkosi 2020). A kutatások elsősorban az általános orvosi ellátások körében folytak (Maynard-Heritage 2005, Heritage-Maynard 2006). Kutatásommal a szakember-páciens kommunikáció vizsgálatának egy még kevésbé vizsgált területére szeretnék fókuszálni. Az orvos-beteg kommunikáción belül a szülésznő-szülő nő interakciót fogom vizsgálni a konverzációelemzés eszközeivel egy létrehozandó szaknyelvi tananyag kidolgozásának reményében. A vizsgálat korpuszát szülésznő-szülő nő közötti beszélgetések diktafonos rögzítés után átírt párbeszédei alkotják majd. A transzkripció után kapott adatok segítséget nyújtanak abban, hogy olyan szaknyelvi tananyagot tudjunk létrehozni, amely hallgatóinkat a valós élőnyelvi szülésznő szakmai kommunikációra készíti fel és ezáltal támogatja őket szakmai sikerességükben.

A Semmelweis Egyetem Egészségtudományi Karán az angol nyelvű programban a szülésznő hallgatók a rövidebb képzési idő miatt kevesebb óraszámban tanulnak magyar nyelvet, mint a korábbi években. Az ápoló alap diplomával rendelkező külföldi hallgatóknak már az első szemeszterben is több hetes kórházi gyakorlatot kell teljesíteniük, így gyakorlatilag a célnyelvi területre történő érkezésüket követően szinte azonnal szükségük van a magyar nyelv használatára. Ennek az igénynek csak korlátozottan tud megfelelni a magyar első nyelvként beszélő tanár, hiszen nem áll rendelkezésre elegendő idő a nyelv elsajátíttatására. A kórházban felvett szülések alatti interakciók alapján kidolgozandó szaknyelvi tananyag célja a hallgatók gyorsabb, sikeresebb felkészítése arra, hogy a kórházi szakmai gyakorlatukhoz nélkülözhetetlen

szakember-páciens kommunikáció birtokában legyenek. A szülésznő a szülésznőgyógyász szakorvossal dolgozik együtt, de napjainkban egyértelműen az előbbi kíséri végig a szülés folyamatát. A szülés megindulásakor előkészíti, majd folyamatosan támogatja, biztatja a kiszolgáltatott helyzetben lévő szülő nőt, nyomon követi a szülés haladását, az anyai magzati állapotot. A szülésznő önállóan vezeti a szülést, hatékony kommunikációja kiemelten fontos a szülés kimenetelének szempontjából.

Kulcsszavak: élőnyelv, konverzációelemzés, szaknyelv, orvos-beteg kommunikáció

Magyarnyelv-tanítás és a tanítás tanítása.
Bevezető gondolatok A magyarnyelv-tanítás és az élőnyelv című
műhelyhez

Nádor Orsolya

Károli Gáspár Református Egyetem - Comenius Egyetem
(Magyarország – Szlovákia)

nador.orsolya@kre.hu

Nem tudjuk pontosan, hogy mikor kezdődött a magyar nyelv tanítása, nem tudjuk tehát azt sem, hogy valójában milyen mélyek a szakmánk gyökerei. Feltételezhető, hogy már a bennünket keresztény hitre térítő szerzetesek is tanultak magyarul – vagy inkább elsajátították a nyelvet, és volt néhány uralkodónk is, akiről feljegyezték, hogy bár nem volt magyar, az ország királyaként megpróbálkozott a nyelv (meg)tanulásával, így például V. László, Ferenc József. Nekik biztosan voltak tanáraik. Az élőnyelvet tanulták? Azt mondhatjuk, hogy igen, csak a módszer volt a kornak megfelelő.

Mi történik később, amikor egy többnyelvű ország egyik fontos nyelve, esetünkben a magyar sztenderdizálása és kodifikálása a státusa megváltozásához vezet, és hivatalos, sőt egyedüli államnyelv lesz? Törvények születnek megszerzett jogok érvényesítéséhez. Emellett hatalmas lendületet kap a szépirodalom is, stílusváltozatok jönnek létre. A nyelvújítás során irigylésre méltó kreativitással találkozunk, ami nemcsak a szóteremtésben, hanem az elterjesztésben is megnyilvánult. Ekkor alakulnak ki a hivatalos (jogi, közigazgatási) és tudományos nyelvváltozatok, terminusok garmadáját állítják elő a kodifikátorok annak érdekében, hogy használható is legyen a nyelv az új célokra. Itt érkezünk el arra a pontra, amelyben mindnyájan érdekeltek vagyunk, és ez a nyelvvoktatás. Milyen kérdések merülnek fel a 19. századi oktatáspolitikában annak a nem titkolt célnak az érdekében, hogy a magyarországi nem magyar anyanyelvű népesség számára lehetővé tegyék az államnyelv megtanulását? Csak két alkalommal merült fel – egyszer 1849-ben a forradalom leverésének küszöbén, majd 1868-ban az, hogy az ország nagyobb létszámú és nagyobb vitalitást mutató, a saját nyelvük sztenderdizálásán munkálkodó nemzetiségek számára törvényekkel is biztosítsák az anyanyelven való tanulást és a hivatalos nyelv – nem kötelező – megtanulását. Ezek az elképzelések azonban csak papíron érvényesültek, a megvalósulásuk már nem volt sikeres. De nem volt sikeres az asszimilációs politika sem, ami a 19. század utolsó harmadának retorikáját jellemezte. Ehhez az időszakhoz kötődnek az első, az államnyelv-oktatás sikerességével kapcsolatos szakmai viták is: közvetítő nyelvvel vagy anélkül tanítsanak, hogyan fejleszthető hatékonyan az írott és a beszélt nyelvi

kompetencia, milyen tankönyvek és tantervek készüljenek. Eközben – hála az összehasonlító történeti nyelvészet elterjedésének, egyre több európai egyetemen került a választható nyelvek közé a nem indoeurópai magyar, és nyelvtörténészek, általános nyelvészek tanulmányozták, igaz nem nagy létszámban. Summázva a fentieket, azt mondhatjuk, hogy ekkor alapozták meg a magyarnak mint idegen nyelvnek a tanítását forrásnyelvi környezetben külföldön, illetve a magyarnak mint szélesebben értelmezett környezetnyelvnek (másodnyelvnek) a tanítását a célnyelv színterén.

A 20. század első két évtizede nagy változásokat hozott a magyarnyelv-tanítás társadalmi és nyelvi aspektusai területén: megjelent a hungarológia, ezzel szélesedett a nyelv és kultúra közvetítésének palettája, a külföldi egyetemi bázisok fejlesztése a klebelsbergi kultúrpolitika kiemelt területévé vált, a nemzetiségek magyarnyelv-oktatása területén viszont a lehetőségek kerültek előtérbe, nem a kötelezettségek. Ennek az oka Európa, a volt Habsburg Birodalom mindnyájunk előtt jól ismert ártrendezése, felosztása volt – ennek következtében pedig egy új fogalommal is meg kellett ismerkednünk: a kisebbségi magyar beszélőközösségek és a korlátozott hatókörűvé vált kisebbségi magyar nyelv fogalmával. Az azóta eltelt száz év alatt megismertünk sok fogalom, így a nyelvcseré, a nyelvvesztés, a nyelvélésztés, a lingvizmus szociolingvisztikai, nyelvpolitikai és kisebbségpolitikai tartalmát. A magyar kisebbség egy része többszörös hátrányba, szórványhelyzetbe került, az oktatás pedig egyre távolodott az anyanyelvtől és a nyugati diaszpórából ismert származásnyelvihez vált hasonlóvá.

A mai magyar mint idegen nyelv tanárok tanítják a magyar nyelvet és kultúrát a külföldi egyetemeken különféle képzési formákban tanuló hallgatóknak – a helyszínek az utóbbi évtizedben jelentősen gyarapodtak, tanítják a szomszédos országokban a történész és levéltáros hallgatóknak, Magyarországon pedig a Stipendium Hungaricum-ösztöndíjasoknak, a bevándorolni és letelepedni szándékozók, a munkavállalóknak. A környező országokban a nem tömb-, hanem szórvány kisebbségi településeken az anyanyelvápolástól a származásnyelvi jegyeket mutató idegennyelv-tanításig többféle forma is létezik, Kárpátalján például a többségi iskolákban választható nyelv lett a magyar. Felmerülhet a kérdés: vagyunk-e elegendően ennek a felelősségteljes feladatnak az ellátásához?

Sajnálatos módon 2017 óta már csak posztgraduális formában lehet magyar mint idegen nyelv tanári szakképesítést szerezni – akár úgy is, hogy a jelentkező mindössze három szakmódszertani tantárgyat tanul a pedagógiai és pszichológiai tárgyak mellett. A hallgatók a tanítási gyakorlat alatt szembesülnek először azokkal a hiányosságokkal, amelyekről nem ők tehetnek. Áthidaló megoldásként számukra a Beregszászban 2016-tól elindított modellt kínáljuk fel Budapesten: újabb két félév alatt egy szakirányú képzés keretében tanulják meg mindazon tudás alapjait, amelyek nélkül lehet, de nem célszerű a magyar nyelv tanítására vállalkozni. A tanári képesítéssel rendelkezők négy félév alatt

tanulják meg a szakmát. Míg az osztott képzésben az ELTE és a Károli Egyetem közel 70 diplomást adott évente, most a beiratkozók létszáma nem éri el a 20-25 főt. Feladat pedig lenne bőven.

Az eltelt évszázadok folyamatosságról tanúskodnak. Az anyanyelvük tanítása iránt elhivatott tanároknak köszönhetően a legkülönbébb társadalmi csoportokhoz, nyelvcsaládokhoz, beszélőközösségekhez tartozó, sokféle motivációs háttérrel rendelkező nyelvtanulót sikerült már megtanítani a magyar beszédre, írásra: köztük fordítók, tolmácsok, diplomaták is vannak, de olyanok is, akik többségi beszélőként, némi nyelvi toleranciára is szert téve, a piacon, boltban magyarul igyekeznek a vásárlókhoz szólni.

Kétnyelvű gyermekek beszéde mint az élőnyelv egy változata

Schmidt Ildikó

Deutsche Schule Budapest

(Magyarország)

schmidtildi@yahoo.com

A nyelvtanítás egy speciális területe a két- (és több-)nyelvű gyermekek nyelvi fejlesztése. A különféle nyelvek egymás melletti, párhuzamos működése sajátos jelenségeket hoz létre, amelyek vizsgálata közelebb vihet minket a nyelvelsajátítás és a nyelvtanulás között húzódó összefüggések feltárásához. A nyelvelsajátítás és a nyelvtanulás összefonódásának viszonylatában az élőnyelvhez kapcsolódó beszédmódok feltérképezése komoly szerephez juthat, különösen ha egynyelvű beszélők mellette többnyelvűek nyelvi produkcióját is bevonjuk a vizsgálatba. Vagyis az élőnyelv jellemzői egyfelől az egynyelvű beszélők nyelvhasználatának leírásával ragadhatók meg; másfelől viszont az így kapott képet a kétnyelvű beszélők nyelvhasználati sajátosságaival való összevetés árnyaltabbá teheti. Az így kapott eredmények a nyelvtanítás során hasznosíthatók a szak módszertani megközelítések alakításában és a tananyag-fejlesztésben.

A vizsgálatban magyar-német kétnyelvű gyermekek magyar beszédét vizsgálom és vetem össze magyar egynyelvű gyermekekével. A kutatás empirikus alapját két korpusz adja: az egyik egynyelvű, a másik pedig kétnyelvű gyermekektől származó beszélt nyelvi adatokat tartalmaz. Az adatokból két év óta folyamatosan épülnek fel a korpuszok, amelyek sajátossága az, hogy a két- és az egynyelvű korpuszban szereplő adatok tematikusan megfelelnek egymásnak, így jól összevethető a két csoport egymással. Valamennyi adatközlő 12-13 éves, hatodik vagy hetedik osztályba jár, Magyarországon él. A kétnyelvűek kisgyermekkorukban, nyelvelsajátítás útján jutottak mindkét nyelvhez, majd intézményi keretben kezdték el a nyelvekhez kapcsolódó literációs készségek tanulását. A kutatás középpontjában a beszélt nyelvi performanciájuk áll, az írott nyelvhez kapcsolódó kompetenciák – szövegalkotás és szövegeértés – nem képezik tárgyát jelen vizsgálatnak. A kétnyelvű gyermekektől származó magyar nyelvű korpuszban található beszélt nyelvi adatokon keresztül jellemzem a nyelvhasználatukat az alábbi paraméterek mentén:

- (1) a nyelvi megformáltság,
- (2) a köztes nyelv jelenlétére utaló sajátosságok,
- (3) az akcentualizáltság mértéke,

(4) az idioszinkretikus dialektus megjelenése. A vizsgálati szempontok alapján kapott eredményeket vetem össze magyar egynyelvű gyermekek beszédével a már említett korpusz szövegének segítségével.

A két csoport nyelvhasználati jellemzőinek összehasonlításából kiindulva elemzek néhány olyan jelenséget, amelyek megfontolásra érdemes a magyarnyelv-tanításban. Az élőnyelvre reflektáló pedagógiai és módszertani megoldások és hangsúlyok beépítése a tanulási-tanítási folyamatba újszerű irányokat mutathatnak magyarnyelv-tanítás különböző területein.

A megszólítások és köszönési formák tanítása finn anyanyelvűeknek – miért, módszerek, ötletek

Vecsernyés Ildikó, Kovács Magdolna

Helsinki Egyetem

(Finnország)

ildiko.vecsernyes@helsinki.fi; magdolna.kovacs@helsinki.fi

A megfelelő megszólítási és köszönési formák kiválasztása az anyanyelvi beszélők számára sem egyszerű, különösen az utóbbi 30 évben történt élőnyelvi változások következményeképpen. A sikeres kommunikáció megvalósulásának érdekében a tegezés, magázás, önözés és a nominális formák (többek között a kereszt- és becenevek, pozícióra utaló megszólítások, foglalkozásnevek, kedveskedő formák) megismertetése és elsajátíttatása fontos helyet foglal el a magyar mint idegen nyelv tanításában. A megszólításokat érintő, viszonylag gyorsnak mondható változásokkal a nyelv-könyveknek sem könnyű lépést tartaniuk, ezért általában a tanáron múlik, mennyire igyekszik átadni az élőnyelvi változásokat, illetve legalább fogódzókat nyújtani hozzájuk. A megszólítások tanítására különösen nagy hangsúlyt kell fektetni a skandináv kultúrkörhöz tartozó finn anyanyelvűek tanításában. A magázás ugyan létezik a finn nyelvben, de meglehetősen ritkán használják, olyannyira, hogy a fiatalabb generációk számára nehézségeket okozhat a gyakorlatban. A finn nyelvben, ahogyan azt több kutatás is bizonyítja, a kereszt- és becenevek, illetve a kedveskedő elnevezések használata viszonylag ritka, és annak egészen más szabályai vannak, mint a magyarban. A magyarban természetes, ha közlendőnk a keresztnéven történő megszólítással kezdjük, a finnben azonban ez a megszólítás a hallgatók egy részében negatív töltetű közlendő kezdetét asszociálhatja. A (hivatali) ranggal járó megszólítások esetében kiemelten nehéz a tanár dolga: a finnben ezeket meglehetősen ritkán használják, sőt nemegyszer gúnyos, csúfolódó árnyalatot kaphatnak. Ezért külön figyelmet kell szentelni a tanárok és a(z egyetemi) hivatali bürokráciában dolgozók megszólítására, hiszen a hallgatók egy része Magyarországon folytatja nyelvi tanulmányait. Bár a köszönések nem szerves részei a megszólításoknak, a tegezés-magázás témakörét indikálhatják, illetve bizonyos hivatalos megszólítások – különösen írásbeli formában és ismeretlen személy megszólításakor (pl. Tisztelt Elnök Asszony!) – általában magázással járnak. Nyelvtanárként azt sem lehet eleget hangsúlyozni, hogy a magyar köszönések egy része – konkrét, tegezésre vagy magázásra utaló formai elem nélkül is – informális, tegezést indikáló (pl. a szia, szervusz), másik része pedig formális (pl. Jó napot kívánok!, Viszontlátásra!), így szinte mindig nemtegező formákkal jár együtt. A

Helsinki Egyetemen, ahol a hallgatók finn nyelven szíával köszönnek, keresztnéven szólítják és tegezik a tanárokat szinte kortól függetlenül, a professzorokat is beleértve, a magyartanároknak az első órától kezdve nagy figyelmet kell fordítaniuk a helyes megszólítások tanítására és rendszeres gyakoroltatására a diákok magyar nyelvi tanulmányai folyamán. Előadásunkban a fentiekkel kapcsolatos, évek során kidolgozott módszereinket, ötleteinket osztjuk meg a kollégákkal a “Magyarnyelv-tanítás és az élőnyelv” címmel szervezett műhely keretében.

Élőnyelvi korpusz-informált tananyagok a MID oktatásában

Vermeki Boglárka

Belgrádi Egyetem

(Szerbia)

vermekiboglarka@yahoo.com

A magyar mint idegen nyelv tanításakor is elengedhetetlen az élőnyelvi példákon alapuló szövegek használata. A napjainkban megjelenő nyelvkönyvek egy része éppen emiatt korpusz-informált. A korpuszok, vagyis számítógépes adatbázisban tárolt szövegek gyűjteményének nyelvórán való kedvező használatáról számos alkalmazott nyelvészeti kutatás keletkezett már az utóbbi időben. Az írott és beszélt nyelvi korpuszok forrásként való használata több okból is hasznos a tananyagok elkészítésénél. Sinclair elmélete szerint a nyelvi tudás nagy mértékben mintázatok ('idiom patterns') ismeretéből épül fel. Hoey azt feltételezi, hogy a kollokációba tartozó valamennyi egység egymásra mentális előfeszítettséget (vö. 'lexical priming') válthat ki. Szerinte a lexikai egységek úgy épülnek egymásra, ha minél többször és változatosabb helyzetben kollokációs szinten találkozunk velük. Az elsajátításukkal együtt pedig azt a tudást is megszerezzük, hogy általában milyen kontextusban és a magyar nyelvre vonatkoztatva milyen szavakkal együtt jelennek meg.

A gyakran használt nyelvi mintázatokot a szerzők a korpuszból tudják meghatározni. Már nem kell saját megérzéseikre hagyatkozva szövegeket alkotniuk, hanem a korpuszokat megfigyelve megismerhetik, hogy a kompetens nyelvhasználók hogyan használják a nyelvet a mindennapi szituációkban. Az így készült tananyag szövegeiben az élőnyelv, valódi, autentikus nyelvhasználat jelenik meg különböző kontextusokban még akkor is, ha a nyelvi szintekhez igazítás közben némi módosítást végzünk rajtuk. A korpuszokon történő gyakorisági vizsgálatok alapján, olyan magas kommunikációs értékkel rendelkező, hasznos szavak és nyelvi szerkezetek kerülnek bele a tananyagba, amelyek elősegítik a nyelvtanulók természetes nyelvhasználatra hasonlító, folyékony beszédének fejlődését. Ezek a tananyagok a felhasználás szempontjából nem térnek el a korábban megjelent nem korpusz-informált anyagoktól, használatuk nem kíván külön felkészülést a tanároktól, ugyanakkor autentikus nyelvhasználatuk miatt sokkal hatékonyabban alkalmazhatóak még forrásnyelvi környezetben is, a tanulók számára pedig relevánsabbak. Az ilyen tananyagok a tanulók motiválásában is nagy szerepet játszhatnak, hiszen a diákok biztosak lehetnek benne, hogy a szövegekben megjelenő nyelv a mai, modern nyelvhasználaton alapul, a szituációk pedig olyan mindennapi szituációk, amik akár velük is megtörténhetnek.

Az előadásomban a magyar mint idegen nyelv területén készült, illetve készülő élőnyelvi korpusz-informált tananyagokat mutatom be részletesebben a felépítésükre, tematikájukra, a tanított nyelvi formákra koncentrálni, valamint az alapjául szolgáló korpuszokat.

Kulcsszavak: élőnyelvi korpusz, korpusz-informált tananyag, magyarnyelv-tanítás, MID tananyagok

Világkávézó a részvételi szociolingvisztika ígéretéről

Hol vannak a beszélőnek, a nyelvnek, a kutatónak és a kutatásnak a határai?

Világkávézó szervezői:

Bodó Csanád, Barabás Blanka, Fazakas Noémi, Gáspár Judit,
Heltai János Imre, Lajos Veronika

Eötvös Loránd Tudományegyetem; Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem –
ELTE; Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem; Corvinus Egyetem; Károli
Gáspár Református Egyetem; Miskolci Egyetem – ELTE

(Magyarország – Románia)

A kisebbségi nyelvi közösségek kutatása aligha képzelhető el határátlépések nélkül. Különösen igaz ez azokra a kutatásokra, amelyek marginalizált helyzetű és így önálló (tudományos) intézmények fenntartására csak korlátozottan vagy egyáltalán nem képes kisebb csoportokról szólnak. A határ átlépése azt jelenti, hogy magunk mögött hagyhatjuk mindazt, amit magától értetődőnek és normatívnak tekintünk, de egyben azzal a jelentéssel is bír, hogy e magától értetődés és normativitás felismerése jelöli ki azokat a határokat, amelyeknek az átlépésére kísérletet teszünk. A kísérlet éppúgy szól rólunk, kutatókról, mint azokról, akiket kutatunk. És éppúgy szól a kutatásról, mint arról, amit kutatunk. A határnak egy ilyenféle diszkurzív felfogása azonban önmagában még nem dialogikus; ehhez nemcsak a kutatónak és a kutatásának kell határokon átlépnie, hanem a marginalizált csoportokba tartozóként megszólított beszélőknek is, és velük együtt annak is, ahogyan egymással beszélünk.

A részvételi szociolingvisztika a beszélő, a nyelv, a kutató és a kutatás közötti határok újraértelmezésére vállalkozik. A kutatási folyamatban érintettek minél szélesebb körű bevonódásaként és elköteleződésekként értett részvételiség – társadalomtudományi megalapozottsága ellenére – ritkán jelenik meg a szociolingvisztikai kutatások gyakorlatában. A világkávézót a részvételi szemlélet szociolingvisztikai érvényesítésének megvitatására szánjuk. A bevezető előadásban azt vizsgáljuk meg, hogy milyen előzményekre támaszkodhat a részvételi szociolingvisztika, legyen szó akár az angoltanításban alkalmazott akciókutatásról, a nexuselemzésről, a civil szociolingvisztikáról, a kollaboratív szociolingvisztikai megközelítésekről vagy a nyelvi revitalizáció közösségalapú kutatási programjáról. Az

előzmények bemutatását összekapcsoljuk nyelvészeti etnográfiai részvételi kutatásunkkal, amelyet a Moldvai Csángómagyar Oktatási Program egykori és jelenlegi résztvevőivel – diákjaival, tanáraival, aktivistáival – közösen folytatunk, és amely a helyi és nem helyi kutatók azáltal történő kölcsönös megerősítését helyezi középpontjába, hogy a résztvevők szociolingvisztikai gyakorlatait közösen tanulmányozzuk.

Az előadást követően a konferencia résztvevőit arra hívjuk meg, hogy velünk együtt egy-egy „kávéházi asztalnál” vitassák meg a részvételiség és a szociolingvisztikai kutatás kapcsolatának lehetőségeit. A vilávkávézó „olyan alkotó folyamat, amely kifejezetten az együttműködésen alapuló beszélgetéseket és a tudásmegosztást hivatott elősegíteni azáltal, hogy az elhangzó gondolatokat egy egymással összefüggő hálózatba szervezi” (Gáspár–Király–Csillag 2014: 12). A közös megbeszélések eredményét a vilávkávézó zárásaként megosztjuk és megbeszéljük egymással. Ezzel nemcsak elméleti módon kívánunk hozzájárulni a részvételi szociolingvisztikáról kialakuló közös tudáshoz, hanem a konferencia szereplőinek – nyelvész és nem nyelvész beszélőknek – a tudásmegosztás linearitását átrajzoló aktív és dialogikus részvételével is.

A koronavírus járvány miatti folyamatos bizonytalanságok következtében a 21. Élőnyelvi Konferencia online formában, Zoom platformon kerül megrendezésre. Az esemény koordinálásának a beregszászi székhelyű II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (Ukrajna, Kárpátalja) ad otthont. / Due to the ongoing uncertainties due to the coronavirus epidemic, the 21st Hungarian Sociolinguistics Conference will be held online via Zoom. The event is coordinated by the Beregszász-based Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education (Transcarpathia, Ukraine).

A szervezőbizottság elnökei / Chairs of the organising committee:

Csernicskó István és Márku Anita

A szervezőbizottság tagjai / Members of the organising committee:

Beregszászi Anikó, Hires-László Kornélia, Karmacsi Zoltán, Máté Réka, Sütő Krisztina, Tóth-Orosz Enikő, valamint a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Filológia Tanszékének munkatársai és diákjai.

Technikai munkatársak / Technical crew

Bak Attila, Daróci Ádám

Borítóterv/Book cover:

Hires-László Kornélia

A borítón látható fotót készítette/Book cover photograph by:

Hires-László Kornélia

Beregszász/Berehove, 2021